

SOCIAAL-ECONOMISCHE RAAD

RAPPORT

OVER DE ARBEIDSMARKTPOSITIE VAN JONGEREN
MET HET
COMMENTAAR VAN DE
RAAD VOOR DE ARBEIDSMARKT

UITGAVE VAN DE SOCIAAL-ECONOMISCHE RAAD

1977, no. 4 – 15 maart 1977
(Verschijnt ten minste maandelijks)

SOCIAAL-ECONOMISCHE RAAD

RAPPORT

OVER DE ARBEIDSMARKTPOSITIE VAN JONGEREN

UITGEBRACHT DOOR DE
WERKGROEP ARBEIDSMARKTANALYSE AAN DE
RAAD VOOR DE ARBEIDSMARKT

INHOUD

	Blz.
1. INLEIDING	5
2. PROBLEEMVERKENNING	6
2.1. De jongeren als aanbodcategorie	6
2.2. De arbeidsmarktpositie van jongeren	8
2.3. Arbeidsmarktgedrag van jongeren	10
2.4. Werkgelegenheid voor jongeren; werkloosheid onder jongeren	11
2.5. Samenvatting en probleemstelling	13
3. JONGEREN OP DE ARBEIDSMARKT: AANBOD, VRAAG, WERKLOOSHEID	15
3.1. Inleiding	15
3.2. Arbeidsparticipatie en aanbod van jongeren	15
3.3. Vraag naar jongeren	19
3.4. Werkloosheid onder jongeren	21
3.5. Samenvatting en conclusies	25
4. DE JONGERENWERKLOOSHEID NADER BESCHOUWD	26
4.1. Inleiding	26
4.2. Jongerenwerkloosheid in enkele sectoren en categorieën	27
4.3. Enkele aspecten van jongerenwerkloosheid	31
4.4. Samenvatting en conclusie	35
5. OVERZICHT EN BEOORDELING VAN BELEIDSMAATREGELEN	38
5.1. Inleiding	38
5.2. Bestaand werkgelegenheids- en arbeidsvoorzienings- instrumentarium	39
5.3. Enkele kanttekeningen bij de beleidsmaatregelen	48
BIJLAGEN	52
COMMENTAAR VAN DE RAAD VOOR DE ARBEIDSMARKT	77

's-Gravenhage, 15 maart 1977

1. INLEIDING

Onder de veelheid van problemen die zich heden ten dage op de arbeidsmarkt voordoet komt ook de in menig opzicht moeilijke positie van de jongeren naar voren. In het bijzonder is de omvangrijke werkloosheid onder de jongeren, vaak aangeduid als "jeugdwerkloosheid", veelvuldig een punt van bespreking en een onderwerp van nota's.

Zonder voorbij te zien aan de moeilijkheden waarmee andere groeperingen van de beroepsbevolking te kampen hebben, heeft de Werkgroep Arbeidsmarktanalyse besloten de studie van de arbeidsmarktpositie van de jongeren op haar programma te plaatsen 1). Zij meent dat een aparte analyse zekere rechtvaardiging vindt in een aantal specifieke verschijnselen en problemen. In dit geval hangen zij samen met de startpositie van de groepering in kwestie: jongeren betreden immers, na het beëindigen van hun initiële opleiding, voor het eerst van hun leven de arbeidsmarkt of bevinden zich, indien zij reeds een plaats in het arbeidsleven hadden gevonden, in een periode van oriënteren en ervaring opdoen. Het ligt voor de hand dat zich hierbij in meer of mindere mate inpassings- en aanpassingsproblemen voordoen, waarvoor de jongeren zelf en hun (potentiële) werkgevers samen oplossingen moeten vinden, al of niet met medewerking van instellingen op het gebied van opleiding, voorlichting, arbeidsbemiddeling e.d.

In hoofdstuk 2 van dit rapport werkt de werkgroep deze motivering uit tot een probleemstelling. In hoofdstuk 3 vinden de lezers een algemene schets van de arbeidsmarktpositie van de jongere beroepsbevolking, uitgaande van de componenten aanbod, vraag en werkloosheid. In hoofdstuk 4 zien zij deze schets aangevuld met een nadere analyse van een aantal specifieke aspecten en naar een aantal onderscheidingen van de in eerste aanleg kort aangeduide werkloosheidsproblemen. Bovendien treffen zij in de appendix logisch aan de analyse gekoppeld statistisch materiaal aan ter voorziening in behoeften aan details.

De werkgroep heeft – zulks in overeenstemming met haar functie binnen de raad – volstaan met het opstellen van een analytisch rapport; zij heeft geen beleidsadvies willen ontwerpen. Wel heeft zij echter gemeend het beleid van de overheid, voor zover dit de ontwikkelingen op de arbeidsmarkt en in het bijzonder de positie van de jongeren daarbij beoogt te beïnvloeden, in haar studie te moeten betrekken. In hoofdstuk 5 geeft zij een overzicht van relevante instrumenten en maatregelen alsmede een beknopte evaluatie van het beleid in het licht van de door haar geboden analyse van de arbeidsmarktpositie van de jongeren.

1) De raad heeft de afgelopen tijd aan verschillende aanbodcategorieën op de arbeidsmarkt bijzondere aandacht besteed. Zie de adviezen of nota's over de ouder wordende werknemers, de gehuwde vrouwen, de buitenlandse werknemers, de gehandicapten, de bouwvakarbeiders en de agrarische beroepsbevolking.

Omdat per hoofdstuk een samenvatting is gemaakt (paragrafen 2.5., 3.5 en 4.4.), is afgezien van een algemene samenvatting. Lezers die snel de hoofdzaak van het rapport willen weten, kunnen volstaan met het lezen van deze samenvattingen en de kanttekeningen bij de beleidsmaatregelen (paragraaf 5.3.).

De werkgroep wijdt in dit rapport bijzondere aandacht aan de werkloosheid van jongeren omdat dit vraagstuk op het moment het meest in het oog springt en in het middelpunt van de belangstelling staat. Zij ziet dit vraagstuk echter – zeker op langere termijn – als een onderdeel van een ruimere problematiek, die op velerlei wijze de verhouding tussen de plaatsingsmogelijkheden voor jongeren in het arbeidsbestel en de omvang en aard van hun aanbod betreffen. Daarbij denkt zij in het bijzonder aan de zogenaamde kwalitatieve discrepanties tussen vraag en aanbod, zoals die in het algemeen worden bepaald door verschillen tussen enerzijds de opleiding en arbeidsoriëntatie van de jongere werkzoekenden en anderzijds de verlangens en verwachtingen van werkgevers in verband met de beschikbare functies en de organisatie van de arbeid.

Hoewel het rapport over een verscheidenheid van aspecten informatie verschaft of hypothesen ontwikkelt, zou de werkgroep zelf haar werkstuk als een eerste verkenning willen typeren. Veel gegevens behoeven nog aanvulling of verscherping, veel beschreven verschijnselen ontberen een verklaring, veel veronderstellingen zijn niet of onvoldoende getoetst. Lopende en nog te verwachten onderzoeken naar de arbeidsmarktontwikkelingen zullen zeker meer aan het licht brengen over de factoren waaraan de problematiek van de jongeren en andere groeperingen op de arbeidsmarkt is toe te schrijven. Toch meent de werkgroep te mogen aandringen op een afzonderlijk, grondig onderzoek naar de perspectieven die de toekomst voor de wederzijdse aanpassing van de vraag naar en het aanbod van jonge beroepsbeoefenaren behelst en onder welke condities. Haar analyse voert voor dit pleidooi voldoende argumenten aan. Het bepleite onderzoek zou een plaats moeten krijgen in het Nationaal Programma Arbeidsmarktonderzoek.

Ten tijde van het gereedkomen van dit rapport was de Werkgroep Arbeidsmarktanalyse samengesteld uit prof.dr. P.J.W. Kouwe (voorzitter), drs. G. van Haaren, drs. C. Inja, P. Kroon, drs. M. Levie, J.M.G. Lemmen, prof.dr. W.A.A.M. de Roos en drs. J.C. van der Wiel.

Als adviseurs waren toegevoegd drs. P.J.J. Meuwissen (Centraal Bureau voor de Statistiek) en B.L. de Groot (Centraal Planbureau).

Als ministeriële vertegenwoordigers namen deel aan de werkzaamheden drs. A.M.C. Janssen en drs. G.J.L. Snelting (Sociale Zaken), drs. M.C. van der Harst en drs. J. Nienhuis (Economische Zaken).

2. PROBLEEMVERKENNING

2.1. De jongeren als aanbodcategorie

1. De term "jongeren" duidt op een onderscheiding naar leeftijd. Doorgaans worden onder jongeren verstaan degenen die niet meer als kinderen of pubers kunnen worden beschouwd, maar de volwassenheid naderen of zojuist hebben bereikt. Zij bevinden zich in een overgangsfase tussen de fase waarin zij nog geheel als kind werden gezien en behandeld en de fase waarin zij volledig als volwassene zullen worden aanvaard. In die overgangsfase nemen zij in menig opzicht een marginale positie in: zij zijn bezig zich los te maken van opvattingen en gedragingen die typisch bij het kind behoren of tot het kind-

zijn worden gerekend en zich opvattingen en gedragingen eigen te maken die bij hun naderende status van volwassene behoren. Kenmerkend voor die marginale positie is vaak ook, dat zij nu eens te zeer nog als kind (menen te) worden behandeld, dan weer te gemakkelijk bij de volwassenen (menen te) worden ingedeeld. Als reactie op deze marginaliteit is er de laatste decennia vanuit de jongeren een streven begonnen naar een herkenbare en erkende positie naast andere leeftijdscategorieën, dat de trekken vertoont van een emancipatieproces.

Het is hier niet de plaats om uiteen te zetten hoe de positie van de jongeren in de maatschappij in al haar sectoren juridisch en anderszins is bepaald en aan veranderingen onderhevig is. Wel wil de werkgroep stellen dat ook de ontwikkeling van de positie van de jongeren in het arbeidsbestel tegen die bredere maatschappelijke achtergrond moet worden gezien en begrepen, alsmede hun met die positie verweven houdingen en gedragingen.

Met "jongeren" wordt een ruimere leeftijdsgroep bedoeld dan met "jeugdigen": zij omvat ook de "jonge volwassenen". De werkgroep zal in dit rapport meestal spreken over "jongeren", in sommige gevallen over "jeugdigen" of "jongens en meisjes" respectievelijk "jonge volwassenen" of "jonge mannen en jonge vrouwen". Het statistisch materiaal uit binnen- en buitenland levert een pragmatisch argument op voor de afbakening van de categorie jongeren bij de leeftijdsgrenzen 16 en 25 jaar. De subcategorie jeugdigen bestaat dan uit degenen die jonger dan 19 jaar zijn, de subcategorie jonge volwassenen uit degenen die minstens 19 en hoogstens 24 jaar zijn. Ook afbakeningen en onderverdelingen op andere dan statistische gronden zijn arbitrair, in het bijzonder omdat het behoren tot de jongeren, jeugdigen of jonge volwassenen met een ontwikkelingsproces van persoonlijke en maatschappelijke aard heeft te maken, een ontwikkelingsproces dat bovendien individuele verschillen vertoont op grond van persoonlijke eigenschappen of levensomstandigheden.

2. In dit rapport zijn jongeren mensen tussen 16 en 25 jaar die op manifeste dan wel op latente wijze een positie op de arbeidsmarkt innemen. Jongeren die zich als werkzoekenden aan de aanbodzijde van de arbeidsmarkt presenteren om door middel van contracten met een of meer werkgevers een keuze te kunnen maken uit beschikbare banen, nemen heel duidelijk een arbeidsmarktpositie in. Zij kunnen worden beschouwd als feitelijke aanbieders of manifeste werkzoekenden. Daarnaast zijn er jongeren die niet bewust of niet waarneembaar een (andere) baan zoeken, maar die te eniger tijd belangstelling voor een vacature kunnen tonen of daarvoor in aanmerking zouden kunnen komen en aangezocht zouden kunnen worden. Zij kunnen worden gezien als potentiële aanbieders of latente werkzoekenden. Beide groeperingen worden in dit rapport tot de jongeren als aanbodcategorie op de arbeidsmarkt gerekend, uiteraard voor zover hun (feitelijke of potentiële) aanbod reëel is en zij dus niet door het volgen van volledig dagonderwijs, door ernstige gebreken of door andere oorzaken niet aan het arbeidsproces kunnen of willen deelnemen. In feite heeft het rapport dus betrekking op alle jongeren voor wie de ontwikkeling van de arbeidsmarktverhoudingen van belang is of kan worden voor het vinden, handhaven en uitbouwen van een positie in het arbeidsleven.

De leeftijd is als gemeenschappelijk kenmerk niet voldoende om de jongeren als aparte aanbodcategorie op de arbeidsmarkt te onderscheiden. Beslissend is het antwoord op de vraag of jongeren als aanbieders van arbeid relevante gemeenschappelijke kenmerken, samenhangend met hun leeftijd, hebben, waardoor zij zich in meerdere of mindere mate van andere aanbieders van arbeid onderscheiden. Voor deze studie geldt als bijkomende vraag of die gemeenschappelijke kenmerken in voldoende mate bepalend zijn voor de mogelijkheden en moeilijkheden die jongeren als aanbieders op de arbeidsmarkt ontmoeten om een afzonderlijke bestudering te rechtvaardigen.

Bij het bezien van de jongeren als aanbodcategorie op de arbeidsmarkt moet voortdurend worden bedacht dat niet alle jongeren tussen 16 en 25 jaar tot deze categorie behoren. Afgezien van andere factoren, moet worden gewezen op het belangrijke feit dat jongeren op verschillende leeftijden voor het eerst de arbeidsmarkt betreden, namelijk na het verlaten van het volledig dagonderwijs in het kader van het voortgezet of hoger onderwijs. Globaal gesproken bestaat de categorie op een bepaald moment dus uit jeugdigen met een lagere of middelbare opleiding en uit jonge volwassenen met eveneens een lagere of middelbare, maar in een aantal gevallen ook een hogere opleiding. Hiermede hangt samen dat bij een bepaalde leeftijd, zeg bij 20 jaar, een aantal jongeren nog geheel onervaren in het arbeidsleven staat, terwijl een aantal andere jongeren reeds over enkele jaren ervaring beschikt. Het ligt voor de hand dat de totale aanbodcategorie numeriek meer jongeren met een lagere en middelbare opleiding dan jongeren met een hogere opleiding omvat, zodat de samenstelling van de categorie geen zuivere afspiegeling is, maar zelfs sterk afwijkt van de spreiding van jongeren over de verschillende onderwijsniveaus tijdens de deelneming aan het onderwijs.

2.2. De arbeidsmarktpositie van jongeren

In deze paragraaf ligt de nadruk op een aantal positionele kenmerken van jongeren, in casu kenmerken die bepalend (kunnen) zijn voor hun plaats op de arbeidsmarkt. In het bijzonder geldt dit hun relaties met werkgevers (vanuit hun ruilpositie) en andere werknemers (vanuit hun concurrentiepositie) bij hun streven naar het verkrijgen of behouden van een arbeidsplaats. De arbeidsmarktpositie is dus te onderscheiden in een ruilpositie en een concurrentiepositie 1).

1. Het is duidelijk dat jongeren in een aantal opzichten een bijzondere positie op de arbeidsmarkt innemen. Deze bijzondere positie houdt verband met het feit dat zij voor het eerst van hun leven een werkkring zoeken dan wel nog slechts kort geleden tot het arbeidsbestel zijn toegetreden. Zij bevinden zich nog in een beginfase, een fase waarin zij voor het eerst ervaring gaan opdoen of bezig zijn op te doen in de werkelijkheid van het arbeidsleven. Zij oriënteren zich omtrent hun eigen mogelijkheden (aanleg, bekwaamheid) in de realiteit en omtrent de reëel aanwezige alternatieve werkkringen en loopbanen waaruit zij met hun mogelijkheden en ambities een keuze zouden kunnen doen, mede gelet op daartoe te vervullen voorwaarden.

Zonder te willen stellen dat mensen op middelbare of oudere leeftijd voldoende kennis hebben van de mogelijkheden die de arbeidsmarkt hen biedt, mag worden gesteld dat de arbeidsmarkt in het bijzonder voor jongeren nog weinig doorzichtig is. Zij weten weinig af van de beschikbaarheid van banen die op enigszins bevredigende wijze zouden aansluiten aan datgene wat zij met hun opleiding en eventueel reeds verworven ervaring kunnen en willen. Zij hebben in het algemeen grote behoefte aan voorlichting over voor hen geschikte mogelijkheden tot deelneming aan het arbeidsproces, vaak ook aan advisering en verdere begeleiding bij het maken van een juiste keuze. Zelfs hebben zij dikwijls nog weinig inzicht in wat zij eigenlijk kunnen of willen. Meestal ontwikkelt dat inzicht zich pas in de praktijk van het arbeidsleven.

1) De ruilpositie betreft de uitwisseling van prestaties, in dit geval arbeidsprestaties (kennis en vaardigheden, bekwaamheden, produktiviteit) tegen beloningen (arbeidsinkomen, carrièremogelijkheden, bestaanszekerheid, expressiemogelijkheden, enz.). De concurrentiepositie betreft de kenmerken van jonge aanbieders vergeleken met de kenmerken van andere aanbieders, die hun mededingers zijn. In beide gevallen kunnen zij, bij de vergelijking die werkgevers maken, op grond van wat zij wel en niet kunnen aanbieden een gunstige (sterke) of ongunstige (zwakke) positie innemen.

2. Een belangrijk punt is ook dat jongeren zich nog niet op praktijkervaring kunnen beroepen of in elk geval pas weinig praktijkervaring hebben opgedaan. Zij hebben daardoor nog niet kunnen bewijzen of zij hun opleiding in de praktijk kunnen toepassen, in staat zijn van de feitelijke arbeidssituatie te leren, in werkverbanden te functioneren of in andere opzichten een goede werknemer te zijn. Dit plaatst hen in een moeilijke ruilpositie op de arbeidsmarkt, in het bijzonder wanneer een werkgever vooraf enige zekerheid zou willen hebben over de produktieve vermogens, sociale vaardigheden en andere kwaliteiten van de werkzoekende.

Veelal echter zijn jongeren aantrekkelijk voor functies of taken die juist niet aan ervaren werknemers kunnen worden opgedragen zonder tekort te doen aan hun verworven kennis en vaardigheden. Jongeren zijn gedurende een zekere periode wel in te schakelen voor eenvoudigere werkzaamheden, voor hulp aan meer ervaren personeelsleden e.d., omdat zij zich nog moeten oriënteren en bekwamen, alvorens als volwaardige krachten in hun beroep te kunnen functioneren en hogere eisen te mogen stellen aan de invulling van hun functie. Voor vrijwel alle personeelsformaties geldt dat er behoefte is aan een of meer jongere medewerkers voor het verlenen van hand- en spandiensten aan de meer ervaren medewerkers. De voorkeur voor meer ervaren medewerkers kent dus, zelfs bij geringe loonverschillen tussen jongeren en ouderen, grenzen.

Voorts blijkt dat jongeren ook een relatief sterke positie op de arbeidsmarkt kunnen innemen. Over het algemeen zijn de lonen voor jongeren lager dan voor oudere, meer ervaren werknemers, waartegen overigens een geringe produktiviteit, onvoldoende ontwikkelde sociale vaardigheden of hogere inwerkings- en begeleidingskosten kunnen staan. In bepaalde gevallen kan het voor een werkgever aantrekkelijker zijn op grond van deze overwegingen een jongere aan te trekken. Dit is in het verleden op grote schaal gebeurd voor eenvoudige of nog weinig ervaring vergende functies, waardoor zelfs bedrijven en bedrijfstakken met relatief veel jongeren zijn aan te wijzen. Door de invoering en daarop gevolgde structurele verhoging van het minimumjeugdloon is het eventuele bedrijfseconomische voordeel van het aanstellen van jongeren verdwenen of kleiner geworden, mag men veronderstellen.

3. Voor de ruil- en concurrentiepositie van jongeren is vaak ook de verhouding tussen de genoten opleiding en de beroepspraktijk van belang. Het ligt voor de hand dat de werkelijkheid van het arbeidsleven eisen stelt waaraan niet onmiddellijk in alle opzichten kan worden voldaan, zelfs niet door de beroepsopleidingen. Pas in de praktijk vindt echte toepassing van de tijdens de schooljaren verworven kennis en vaardigheden plaats. Daarbij komt dat elke werkorganisatie door de aard van het produkt, de werkmethoden, de functieverdeling e.d. specifieke kenmerken toevoegt aan het beroep waarvoor de jongere is opgeleid. Wat over de afstand tussen onderwijs en beroepspraktijk is gesteld voor jongeren die beroepsonderwijs hebben genoten, geldt meestal nog meer voor jongeren die algemeen voortgezet onderwijs of niet op een beroep gericht wetenschappelijk onderwijs hebben ontvangen. Het overbruggen van de genoemde afstand kost de werkgever tijd, aandacht en geld. Dit kan meebrengen dat hij de voorkeur geeft aan kandidaten die reeds enige ervaring hebben opgedaan. Het is echter de vraag of die ervaring altijd in voldoende mate is afgestemd op de eisen die de functie in zijn organisatie stelt.

4. Voor een minderheid van de jonge mannen geldt dat zij hun militaire dienstplicht moeten vervullen. Voor de een komt dit onmiddellijk na voltooiing van hun schoolopleiding, voor de ander na enige tijd van deelneming aan het arbeidsproces, afhankelijk vooral van de leeftijd waarop de persoon in kwestie met werken is begonnen. In het eerste geval betekent het voor de jongere dat hij niet onmiddellijk de verworven schoolse kennis in praktijk kan

gaan brengen, zodat hij de kans loopt het geleerde ten dele te vergeten. In het tweede geval brengt de militaire dienstplicht een onderbreking van de nog slechts kort geleden begonnen loopbaan mee, wat een breuk in zijn praktijkontwikkeling veroorzaakt en ook hinderlijk is voor de werkorganisatie. In beide gevallen kan de jonge man als werkzoekende een minder goede concurrentiepositie op de arbeidsmarkt innemen dan degenen die niet zojuist hun militaire dienstplicht hebben vervuld of binnenkort moeten vervullen.

Voor de positie van meisjes en jonge vrouwen kan van invloed zijn dat zij mogelijk slechts korte tijd aan het arbeidsproces zullen deelnemen doordat zij voor gezinstaken komen te staan. Daardoor zijn zij voor een aantal functies, die doorgaans door jongeren worden bezet, aantrekkelijk, terwijl zij voor andere functies, die een min of meer stabiele bezetting vergen, niet in aanmerking kunnen komen. Door de verlaging van de huwelijksleeftijd en de verlenging van de onderwijsperiode – die samen de vermoedelijke periode voor arbeidsdeelneming verkorten – is dit aspect belangrijker geworden. Daar tegenin gaat de tendentie naar toenemende participatie van gehuwde vrouwen in het arbeidsbestel gedurende de eerste huwelijksjaren.

2.3. Arbeidsmarktgedrag van jongeren

Er zijn enkele sociale en culturele factoren verbonden aan het jong-zijn, die maken dat jongeren zich vaak anders op de arbeidsmarkt gedragen dan ouderen. Ze kunnen bepalend zijn voor de arbeidsmarktpositie van de jongeren. Andersom heeft de positie invloed op het gedrag.

1. Zo brengt de positie van "beginner" in het arbeidsbestel een aantal consequenties mee voor het zoek- en keuzegedrag van de jongeren. De nog grote onbekendheid met de aanwezige arbeidsmogelijkheden – niet enkel gelet op het aspect werkgelegenheid, maar ook op toepassingsvarianten voor de ontvangen opleiding en kenmerken van de arbeidsvoorwaarden en -omstandigheden, de werksfeer en de carrièremogelijkheden – houdt een aantal beperkingen in. Het is bijzonder moeilijk een passende keuze te maken. De keuze kan meer of minder gelukkig zijn, gelet op de bekwaamheden en ambities van de werkzoekende jongere, gelet ook op de soort omgeving waarin hij zich het best zou kunnen ontplooien. Ook zijn verwachtingen ten aanzien van de arbeid kunnen door onbekendheid weinig adequaat zijn, hetzij te hoog gespannen, hetzij te laag gesteld, hetzij anderszins verkeerd gericht, de ander daarentegen te weinig geneigd zijn tot het afweten van mogelijkheden. Verwachtingen en verlangens zijn trouwens nog sterk bepaald door onervarenheid met de realiteit van de arbeid en het gewaar worden van eigen kwaliteiten en kansen. Ze ontwikkelen zich nog in wisselwerking met de praktijk en leiden pas tegen het bereiken van de volwassenheid tot een zekere mate van stabiliteit.

2. Hiermee hangt samen dat jongeren zich gedurende de eerste jaren van hun arbeidsloopbaan blijven heroriënteren. Dit heeft vaak gevolgen als verandering van werkkring in de zin van overgang naar een andere werkgever of verandering van arbeidsplaats binnen dezelfde werkorganisatie. Zij leggen een zekere mate van functionele mobiliteit aan de dag. Deze verandering of veranderingsgeneigdheid gaat vaak gepaard met het volgen van bijkomende studies, ten einde kennis en vaardigheden meer af te stemmen op de verder ontwikkelde wensen aangaande de uiteindelijke beroepsuitoefening en/of op in de praktijk gebleken mogelijkheden van positieverbetering.

Bij de jeugdigen is de geografische mobiliteit beperkt. Zij zijn dikwijls nog sterk afhankelijk – economisch, affectief en anderszins – van het ouderlijk huis. Daardoor blijven zij zich oriënteren op de lokale of regionale arbeidsmarkt, wel bereid tot pendelen, maar niet bereid tot migreren. Bij de jonge

volwassenen ligt dat vaak anders. Zij hebben zich losgemaakt van thuis; zij wonen alleen of met een levenspartner. Meer dan mensen op gevorderde leeftijd zijn zij bereid naar een ander deel van het land te vertrekken, wanneer zich daar goede toekomstmogelijkheden voordoen.

De mobiliteit blijkt ook verband te houden met de genoten opleiding. Jongeren met een lagere opleiding richten zich vooral op de traditionele werkgelegenheidsmogelijkheden in de onmiddellijke geografische omgeving, terwijl jongeren met een hogere opleiding vaker geneigd zijn zich tevens op verderweg liggende alternatieven te oriënteren.

3. Nog altijd zijn er voor wat hun marktgedrag betreft verschillen tussen jongens en meisjes aan te wijzen. Jongens plegen zich vaker dan meisjes bezig te houden met hun toekomstmogelijkheden in het arbeidsleven, uitgaande van een arbeidsloopbaan tot aan de pensioengerechtigde leeftijd. Veel meisjes beleven hun arbeidsdeelneming slechts als een tijdelijke activiteit, die na het stichten van een gezin voorgoed of voor lange tijd zal eindigen. Deze verschillende verwachtingspatronen werken door in het zoek- en keuzegedrag op de arbeidsmarkt.

4. Een groot deel van de jongeren heeft het middelbaar of hoger onderwijs gevolgd. Hun langere onderwijsdeelneming en hoger opleidingspeil hebben consequenties voor hun arbeidsmarktgedrag.

Meer dan de ongeschoolde of weinig geschoolde jongeren hebben deze jongeren geprofileerde verwachtingen en vaak ook specifieke eisen ten opzichte van de aard en het niveau van de beroepsuitoefening in aansluiting aan de ontvangen opleiding. Zij willen het geleerde op een in hun ogen geschikte wijze in praktijk brengen en zich daardoor verder ontplooien. Daarbij richten velen zich, onder invloed van de verbeterde welvaartssituatie en hun eigen perspectieven, minder op materiële aspecten (de hoogte van het loon) en meer op immateriële kanten als de zin van het werk, de werkomstandigheden en de werksfeer, alsmede ontplooiingsmogelijkheden. Dikwijls hebben zij een voorkeur voor werkorganisaties waarin een goede interne opleiding de mogelijkheid biedt zich verder te bekwamen.

Tot de jongere aanbieders van arbeid behoren echter ook veel werkenden en werkzoekenden met een geringe opleiding. Onder hen zijn er velen die hun voorkeuren minder op de aard en het niveau van de beroepsuitoefening richten, omdat zij zich daarvoor nauwelijks op enigerlei titel beroepen. Zij hebben doorgaans een benadering waarin elementen als loonhoogte en werktijden een belangrijke rol spelen.

2.4. Werkgelegenheid voor jongeren; werkloosheid onder jongeren

In het arbeidsbestel in het algemeen en in de meeste werkorganisaties afzonderlijk komen werknemers van alle leeftijden in de zogenaamde actieve periode voor. De werkgelegenheid is niet gereserveerd voor een bepaalde leeftijdscategorie. Dit wil niet zeggen dat de te onderscheiden leeftijdscategorieën even grote kansen op werkgelegenheid hebben. In aansluiting aan de voorgaande beschouwingen over de positie en het gedrag van jongeren op de arbeidsmarkt zal in deze paragraaf een verbinding worden gelegd tussen enkele tot nu toe in algemene termen gestelde problemen en de werkgelegenheidskansen van jongeren in de hedendaagse arbeidsmarktsituatie.

1. Onder min of meer "evenwichtige" arbeidsmarktverhoudingen in kwantitatieve zin blijken jongeren doorgaans spoedig na het beëindigen van hun initiële schoolopleiding een arbeidsplaats te kunnen vinden en vervolgens ook te kunnen behouden of van werkkring te kunnen veranderen. Kennelijk zijn de personeelsbestanden van de werkorganisaties samen genomen voldoende

op de leeftijdsopbouw van het arbeidspotentieel afgestemd om ook de jongere werkzoekenden een baan te kunnen geven. In de ene bedrijfstak zijn de jonge werknemers overigens sterker vertegenwoordigd (bijvoorbeeld bouw-nijverheid, handel, horeca en landbouw) dan in de andere (transport bijvoorbeeld). Ook treden verschuivingen op, gepaard aan de wijzigingen in de structuur van produktie en dienstverlening, waarbij een toenemende vraag naar jongeren vanuit de dienstensector het meest opvalt.

2. In geval van een hoge graad van werkgelegenheid is de werkgelegenheidsgraad 1) voor jongeren afzonderlijk zeer hoog. In perioden van omvangrijke werkloosheid daarentegen daalt hun werkgelegenheidsgraad tot een relatief laag peil. Er is een duidelijk verband tussen expansie van de bedrijvigheid, waarmee aanvulling van personeel gepaard gaat, resp. contractie van de bedrijvigheid die vergezeld gaat van inkrimping van personeelsbestanden, aan de ene kant en de werkgelegenheidskansen van jongeren aan de andere kant. Dit ligt voor de hand, aangezien zij een groot gedeelte van het nieuwe arbeidsaanbod vormen en juist het nieuwe aanbod slechts ten dele, zulks in verband met een afgenomen vervangingsvraag, kan worden opgenomen. De gegevens over de sedert 1972 voortdurend gestegen en tot grote omvang gekomen werkloosheid laten zien, dat de werkloosheid onder jongeren onevenredig groot is. Wel is het zo, dat hun werkloosheid doorgaans van betrekkelijk korte duur is. Dit wijst erop dat zij voor vacatures die ontstaan, in aanmerking kunnen komen, veelal eerder dan andere leeftijdscategorieën. Al met al eist het feit dat 2 van de 5 werklozen een jongere is de aandacht op.

3. Het is de vraag of de huidige werkloosheidsproblemen alleen een gevolg zijn van het conjunctureel en structureel bepaalde werkgelegenheidstekort (vraagtekort) 2), of tevens van oorzaken die verband houden met de aanpassingsmoeilijkheden of immobilitateitsverschijnselen op de arbeidsmarkt. Een veel genoemde oorzaak is de "kwalitatieve discrepantie" tussen opleiding en beroepspraktijk, dus tussen wat een jongere heeft geleerd door middel van onderwijs en vorming en wat de feitelijke beroepsuitoefening van hem vraagt. Al eerder is in dit hoofdstuk opgemerkt, dat deze afstand voor veel jongeren een specifiek aspect aan hun arbeidsmarktpositie geeft. De werkgever staat voor de noodzaak deze afstand te overbruggen door middel van aanvullende training of scholing. Bezien moet worden of werkgevers bij een ruim aanbod van werkzoekenden de voorkeur geven aan een kandidaat met enige ervaring, gesteld dat dit de gewenste ervaring is.

In de vorige alinea werd bedoeld op discrepanties tussen opleiding en praktischeisen ten aanzien van hetzelfde beroep. Daarnaast geldt het probleem dat vanuit het onderwijs aanbod van jongeren naar de arbeidsmarkt komt, dat naar onderwijsrichting en -niveau als bestand niet voldoende overeenkomt met de aard en het niveau van de beschikbare functies binnen het bestaande vacaturebestand. Door de stormachtige ontwikkeling van het onderwijs gedurende de laatste decennia, voor wat betreft het aantal deelnemers aan het voortgezet en hoger onderwijs en stijging van de gemiddelde onderwijsperiode en het gemiddelde onderwijsniveau van de deelnemers, is het arbeidsaanbod snel en ingrijpend van samenstelling veranderd.

Ook de werkgelegenheidsstructuur is door toeneming van het aantal functies op middelbaar en hoger niveau van samenstelling veranderd, maar heeft niet gelijke tred kunnen houden met de onderwijsontwikkeling. Het niet geheel

1) Met werkgelegenheidsgraad is bedoeld de beschikbare werkgelegenheid, zoals die blijkt uit het aantal beschikbare – bezette en onbezette – arbeidsplaatsen, in relatie tot het aantal beschikbare – werkende en werkloze – beroepsbeoefenaren.

2) Bedoeld is dat het aantal arbeidsplaatsen geringer is dan het aantal beroepsbeoefenaren, in totalen gedacht.

parallel of synchroon verlopen van beide ontwikkelingen heeft de aanpassing tussen vraag en aanbod, als totalen gezien, moeilijker gemaakt. De vraag rijst in hoeveel gevallen deze moeilijkheid werkloosheid veroorzaakt.

Daar komt bij dat de deelneming aan het onderwijs relatief meer dan vroeger is gericht op algemeen vormend onderwijs en minder op beroepsonderwijs. Ook hier mag worden aangetekend dat in het arbeidsleven het aantal specifieke beroepskennis vragende functies is afgenomen en het aantal ruimere kennis vergende functies is toegenomen, maar de discrepantie tussen vraag en aanbod lijkt toch in dit opzicht te zijn vergroot. Weer een andere factor is, dat de inhoud van het beroepsonderwijs algemener is geworden door het verschuiven van accenten naar algemeen vormende vakken en algemene beroeporiënterende opleiding, terwijl de beroepspraktijk – naast flexibiliteit en mobiliteit – steeds meer specialistische kennis en vaardigheden eist. In hoeverre werken deze factoren door in de werkgelegenheidskansen van jongeren? Dezelfde vraag kan worden gesteld bij de invoering van de partiële leerplicht voor 16- en 17-jarigen, die verscheidene werkorganisaties voor organisatorische moeilijkheden heeft geplaatst.

4. Een geheel andere oorzaak kan in verschillende gevallen de stijging van het loon van de jongeren zijn. Door de invoering en aanpassing van het minimumjeugdloon is de beloning van de jongeren meer gestegen dan die van volwassenen in hun beroep. Ten dele is de verhoging van het jeugdloon bedoeld om loon en prestatie meer met elkaar in overeenstemming te brengen, ten dele tegemoet te komen aan de verlangens van de huidige jongeren met betrekking tot spoedige economische zelfstandigheid. Het gevolg kan echter zijn dat het bedrijfseconomische voordeel van het aanstellen van jongere personeelsleden, waar dit bestond, is weggefallen, c.q. aan het aanstellen van jongeren personeelsleden thans een bedrijfseconomisch nadeel is verbonden. Indien ook de opleidingskosten zijn toegenomen, kan de werkgever aanleiding vinden minder jongeren aan te trekken.

5. Vaak wordt ook de veranderde arbeidsoriëntatie van de jongeren als oorzaak van hun werkloosheid genoemd. Het is bekend dat vele jongeren van nu ten dele een andere arbeidsoriëntatie hebben dan de jongeren van vroeger, ook een andere dan vele ouderen van thans. Hierboven werd al gewezen op de veranderingen in de arbeidsoriëntatie en het arbeidsmarktgedrag die een gevolg zijn van de betere opleiding, waaraan de opgeleiden min of meer vanzelfsprekend specifiekere en hogere eisen verbinden dan zij zouden verbinden aan de status van ongeschoolde. Maar zij vormen ook de generatie die geen herinnering meer heeft (had) aan tijden van economische schommelingen en onzekerheden, die voor veel werknemers werkloosheid of werkloosheidsdreiging meebrachten. Zij zijn opgegroeid in een periode die in hoge mate bestaanszekerheid bood, zowel in de vorm van volledige werkgelegenheid als in de vorm van loonvervangende inkomensgaranties, bij een gestadig hoger wordend bestaanspeil. Vanuit die situatie van bestaanszekerheid bezien, bezagen zij de voor hen aanwezige en bereikbare alternatieven op de arbeidsmarkt en trachtten zij daaruit een bevredigende keuze te maken in plaats van het eerste het beste te accepteren. Het is van belang na te gaan of de huidige hardnekkige werkloosheid, die ook zoveel jongeren treft, in hun houding en gedrag veranderingen brengt die leiden tot het eerder aanvaarden van minder passende of minder aantrekkelijke banen en als gevolg daarvan tot versterking dan wel tot verzwakking van hun arbeidsmarktpositie op langere termijn.

2.5. Samenvatting en probleemstelling

De voornaamste veronderstellingen aangaande de positie van jongeren op de

arbeidsmarkt zijn samen te vatten in een vijftal oriëntatiepunten, die voor de volgende analytische hoofdstukken te zamen gelden als

probleemstelling.

1. In het voorgaande is gesteld dat de jongeren als aanbodcategorie zijn te onderscheiden op grond van kenmerken die verband houden met hun leeftijd, in casu met hun ontwikkeling naar volwassenheid en in het bijzonder met hun zoeken naar een plaats in het arbeidsbestel. Gesteld is voorts dat de jongeren in een aantal opzichten een bijzondere positie op de arbeidsmarkt innemen, omdat zij voor het eerst van hun leven een werkkring zoeken dan wel nog slechts kort geleden tot het arbeidsbestel zijn toegetreden: zij bevinden zich in een beginfase.

2. Kenmerkend voor hun positie is dat zij zich nog oriënteren omtrent hun mogelijkheden in het arbeidsleven en dat zij nog niet op (veel) praktijkervaring kunnen wijzen. Hoewel voor vrijwel alle personeelsformaties er behoefte is aan jongeren, kunnen zij daardoor in een zwakke concurrentiepositie staan ten opzichte van kandidaten met meer ervaring. In dit verband is ook de door de werkorganisatie te overbruggen afstand tussen de genoten opleiding en de eisen van de beroepspraktijk een factor van belang. Voorts kan het vervullen van de militaire dienstplicht een nadelige factor in de concurrentie op de arbeidsmarkt zijn.

3. De positie van "beginner" in het arbeidsbestel brengt beperkingen mee bij het maken van een passende keuze uit de aanwezige arbeidsmogelijkheden, omdat jongeren daarmee niet zo bekend zijn. Ook hun verwachtingen en verlangens ten aanzien van de arbeid zijn weinig adequaat en ook nog niet in wisselwerking met de praktijk ontwikkeld. Daardoor blijven zij zich de eerste jaren heroriënteren, wat tot verandering van werkkring of functie kan leiden. De geografische mobiliteit is bij jeugdigen betrekkelijk gering (binding aan het ouderlijk huis), bij jonge volwassenen relatief groot (zelfstandig leven).

4. Voorts is het arbeidsmarktgedrag van de huidige jongeren sterk beïnvloed door de jongere onderwijsdeelneming en het hogere opleidingspeil, waaraan zij geprofileerde verwachtingen en vaak ook specifieke eisen ten opzichte van de aard en het niveau van de beroepsuitoefening verbinden.

5. In perioden van volledige werkgelegenheid is de werkgelegenheidsgraad voor jongeren afzonderlijk zeer hoog, in perioden van omvangrijke werkloosheid daarentegen zeer laag. Er is een duidelijk verband tussen expansie of contractie en hun werkgelegenheidskansen, omdat zij een groot gedeelte van het nieuwe arbeidsaanbod vormen, dat al of niet kan worden opgenomen. De huidige werkloosheid onder jongeren is zowel een gevolg van het conjunctureel en structureel bepaalde werkgelegenheidstekort als van aanpassingsbelemmeringen: de discrepantie tussen opleiding en beroepspraktijk, de stormachtige ontwikkeling van de deelneming aan het onderwijs op middelbaar en hoger niveau, de relatief grotere deelneming aan algemeen vormend onderwijs en het algemener worden van de inhoud van het beroepsonderwijs. Ook zijn de stijging van de lonen voor jongeren (minimumjeugdloon) en de invoering van de partiële leerplicht genoemd als oorzaken van hun werkloosheid, evenals de veranderende arbeidsoriëntatie vergeleken met de jongeren van vroeger en de ouderen van nu.

De werkgroep wil met het oog op de actuele arbeidsmarktproblematiek en de verwachtingen voor de komende jaren haar probleemstelling vooral afstemmen op de werkgelegenheidskansen van jongeren bij omvangrijke werkloos-

heid en bij manifest geworden belemmeringen voor een spoedige en adequate wederzijdse aanpassing van vraag en aanbod op de arbeidsmarkt. Dat wil zeggen dat zij in de hoofdstukken 3 en 4 een analytische beschrijving wil geven van gegevens die inzicht kunnen geven in de positie van jongeren bij de huidige tendenties in de ontwikkeling van de kwantitatieve en kwalitatieve verhouding tussen de beroepsbevolking en de werkgelegenheid. Daarbij wil zij in het bijzonder ingaan op de relatieve positie van de jongeren, dus op hun sterkere dan wel zwakkere concurrentiemogelijkheid vergeleken met aanbieders uit andere leeftijdscategorieën, alsmede op de specifieke oorzaken en achtergronden van hun werkloosheid en de specifieke factoren die van invloed zijn op hun werkgelegenheidskansen. Aldus hoopt zij te komen tot een zo scherp mogelijke definiëring van de jongeren als probleemcategorie op de arbeidsmarkt en tot conclusies omtrent de werkelijke betekenis van de hierboven als belangrijk veronderstelde positie- en gedragskenmerken voor de arbeidsmarktperspectieven van jongeren.

3. JONGEREN OP DE ARBEIDSMARKT: AANBOD, VRAAG, WERKLOOSHEID

3.1. Inleiding

In dit hoofdstuk geeft de werkgroep een algemene beschrijvende analyse van de positie van jongeren in de beroepsbevolking, zoals die in het bijzonder wordt bepaald door de ontwikkeling van de vraag- en aanbodverhoudingen op de arbeidsmarkt. Achtereenvolgens komen het aanbod van jongeren, de vraag naar jongeren en de werkloosheid onder jongeren aan de orde. Het is de bedoeling in hoofdstuk 4 het algemene beeld verder in te vullen met een aantal specificaties en vooral met nadere informatie over het actuele vraagstuk van de werkloosheid onder de jongere beroepsbevolking.

De arbeidsmarktpositie van de jongeren zal keer op keer worden vergeleken met de positie die andere groeperingen, c.q. alle beroepsbeoefenaren op de arbeidsmarkt innemen. Ter herinnering moge worden opgemerkt dat in dit rapport werkenden of werkzoekenden beneden de leeftijd van 25 jaar als "jongeren" gelden en dat deze groepering zo nodig en zo mogelijk wordt onderscheiden in "jeugdigen" (jongens en meisjes tot en met 18 jaar) en "jonge volwassenen" (jonge mannen en jonge vrouwen van 19 tot en met 24 jaar). Waar het materiaal het toeliet zijn deze statistische grenzen gehanteerd.

De analyse is betrekkelijk globaal gebleven en is meer beschrijvend dan verklarend van aard, doordat de werkgroep niet de beschikking had over statistische of andere onderzoeksgegevens die het mogelijk zouden maken de aanwezigheid van causale of functionele relaties aan te tonen ten aanzien van meer variabelen dan zij nu heeft gedaan.

3.2. Arbeidsparticipatie en aanbod van jongeren

1. De deelneming van jongeren aan het arbeidsproces blijkt allereerst uit gegevens over de samenstelling van de beroepsbevolking. Volgens deze gegevens bestaat de beroepsbevolking van ongeveer 4.800.000 manjaren in 1976 voor 24 procent uit jongeren (1.123.000). Dit aandeel is kleiner dan in het verleden (1970: 29 procent) en zal de komende jaren nog verder dalen (1990: 18 procent).

Met deze ontwikkeling hangt samen dat de participatiegraad (het beroepsdeelnemingspercentage) van de jongere bevolking gestadig afneemt, vrij sterk voor de jongens en meisjes, slechts zwak voor de jonge mannen en niet voor de jonge vrouwen. Bijlage 1 laat dit zien.

De voornaamste oorzaak voor deze kwantitatief dalende arbeidsparticipatie

TABEL 3.2.(1) – Aantallen (manjaren x 1000) en percentages jongeren (mannen + vrouwen) in de beroepsbevolking

	1970	1973	1976	1980	1990	2000
Aantallen						
tot 20 jaar	563	466	385	311	169	101
20 t/m 24 jaar	822	759	736	746	734	641
	<hr/>	<hr/>	<hr/>	<hr/>	<hr/>	<hr/>
tot 25 jaar	1386	1225	1121	1057	903	742
Percentages						
tot 20 jaar	11,9	9,8	8,1	6,5	3,2	1,9
20 t/m 24 jaar	17,4	16,0	15,5	15,6	14,3	12,3
	<hr/>	<hr/>	<hr/>	<hr/>	<hr/>	<hr/>
tot 25 jaar	29,3	25,8	23,6	22,1	17,6	14,2

Bron: C.P.B. (ramingen o.g.v. Arbeidskrachtentelling 1973-1975)

TABEL 3.2.(2) – Beroepsdeelnemingspercentages

	1970	1973	1976	1980	1990	2000
Mannen						
14 t/m 19 jaar	38	30,4	23,4	17,7	9,3	3,2
20 t/m 24 jaar	85	82,4	80,2	77,4	71,0	68,1
Vrouwen						
14 t/m 19 jaar	46	38,0	31,4	25,5	17,3	12,8
20 t/m 24 jaar	53	51,5	51,1	51,8	52,7	52,0

TABEL 3.2.(3) – Aantallen jongeren in de beroepsbevolking (in manjaren x 1000)

	1970	1973	1976	1980	1990	2000
Mannen						
14 t/m 19 jaar	262	213	171	131	69	21
20 t/m 24 jaar	517	475	457	454	429	370
	<hr/>	<hr/>	<hr/>	<hr/>	<hr/>	<hr/>
	779	688	628	585	498	391
Vrouwen						
14 t/m 19 jaar	301	253	217	180	108	80
20 t/m 24 jaar	306	283	279	292	304	271
	<hr/>	<hr/>	<hr/>	<hr/>	<hr/>	<hr/>
	607	536	496	472	412	351

Bron: CPB (ramingen).

van jongeren is de uitbreiding van de verplichte en vrijwillige deelneming aan het onderwijs. Zoals bijlage 2 aantoon, relatief meer jongeren gaan deelnemen aan enigerlei vorm van voortgezet onderwijs, ook op het niveau van het wetenschappelijk onderwijs en het hoger beroepsonderwijs. Het gevolg is dat steeds minder jongeren deel uitmaken van de beroepsbevolking; de leeftijd van toetreding tot de beroepsbevolking wordt immers geleidelijk hoger. Ook de vermindering van het geboortecijfer gaat in de toekomst een rol spelen. Het aandeel van de jongeren in de beroepsbevolking wordt overigens ook beïnvloed door wijziging in het deelnemingspatroon van andere groeperingen. Behalve de veranderingen in de leeftijdsopbouw van de beroepsbevolking, verdienen in dit verband de toeneming van de arbeidsparticipatie van vrouwen (onder wie vooral gehuwde vrouwen) 1) en de vervroegde uittreding van een groeiend aantal volledig of gedeeltelijk arbeidsongeschikt geworden beroepsbeoefenaren vermelding.

TABEL 3.2.(4) – Mutatie beroepsbevolking sinds 1960 (in 1000 per jaar)

	1960–1969		1970–1974	
Natuurlijke groei	+	69.4	+	55.0
Onderwijsdeelneming	–	27.5	–	41.6
Deelneming gehuwde vrouwen	+	9.5	+	13.0
WAO/AAW	–	7.0	–	22.0
Overige	–	2.2	–	4.4
Trendmatige groei	+	42.2		0

Bron: CPB, De Nederlandse economie in 1980.

Tabel 3.2.(5) brengt onder de aandacht in welke mate het aantal jeugdigen en jonge volwassenen onder de beroepsbevolking in de periode 1965 tot 1975 is verminderd en in welke mate dit aantal tot 1990 naar schatting verder zal afnemen. In 25 jaar blijkt de daling bijna 500.000 jongeren te betreffen.

TABEL 3.2.(5) – Ontwikkeling van de beroepsbevolking 1965–1990

Jaar	Beroepsbevolking (x 1000 manjaren)				totaal jonger dan 25 jaar	mutatie in 5 jaar
	14 t/m 19 jaar		20 t/m 24 jaar			
	mannen	vrouwen	mannen	vrouwen		
1965	362	368	419	247	1396	–
1970	262	301	516	306	1385	– 11
1975	183	230	460	278	1151	– 235
1980	131	180	454	292	1057	– 94
1985	89	128	458	310	985	– 72
1990	61	108	430	304	903	– 82

Bron: CPB

1) Hier hebben twee tendenties een tegengestelde invloed: het aantal huwelijken neemt af; huwelijken worden op jongere leeftijd aangegaan. Daarnaast geldt: meer gehuwde vrouwen blijven werken of gaan na enige jaren weer werken buiten de gezinshuishouding.

De conclusie is dat de participatiegraad van jongeren, met name van jeugdigen, voortdurend daalt en dat als gevolg daarvan hun aantal en aandeel in de beroepsbevolking van jaar op jaar minder wordt, althans gerekend in manjaren.

Maakt men een onderscheid naar geslacht, dan blijkt dat de relatieve positie van de mannelijke jongeren niet gelijk is aan die van de vrouwelijke jongeren. Voor 1976 blijkt dat het aantal van de eerste categorie groter is dan die van de tweede: 628.000 tegenover 496.000. Specificatie naar leeftijd leert dat de arbeidsparticipatie van meisjes groter is dan die van jongens, terwijl de jonge mannen in groteren getale aan het arbeidsleven deelnemen dan de jonge vrouwen.

Deze verschillen hangen met het volgende samen:

- a. jongens en jonge mannen nemen doorgaans vaker en langer aan het voortgezet en hoger onderwijs deel dan meisjes en jonge vrouwen, zodat de laatstgenoemden in meer gevallen eerder voor de arbeidsmarkt beschikbaar komen;
- b. vrijwel alle mannelijke schoolverlaters gaan direct of zo spoedig mogelijk deelnemen aan het arbeidsleven, terwijl een aantal vrouwelijke schoolverlaters dat niet doet en soms in het geheel niet gaat werken;
- c. de meeste mannelijke beroepsbeoefenaren blijven in geval van een huwelijk hun beroep uitoefenen, terwijl de meeste vrouwelijke beroepsbeoefenaren bij of kort na het aangaan van hun huwelijk het arbeidsleven voor enige tijd en soms voorgoed verlaten.

Kijkt men naar het aandeel van de jongens en jonge mannen in de beroepsbevolking van mannelijke kunne, dan blijkt dat aanzienlijk kleiner te zijn dan het aandeel van de meisjes en de jonge vrouwen in de vrouwelijke beroepsbevolking: 17 procent tegenover 44 procent. De voor de hand liggende verklaring hiervoor is dat de participatiegraad van mannen in de oudere leeftijdsklassen hoger is dan die van vrouwen op oudere leeftijd.

Van belang is ook de kwalitatieve samenstelling van de beroepsbevolking voor wat het genoten onderwijs betreft, gerelateerd aan de leeftijdsopbouw. Uit bijlage 3 blijkt dat van de jongeren een kleiner percentage uitsluitend basisonderwijs heeft genoten dan van de ouderen, daarentegen een groter percentage uitgebreid onderwijs, terwijl ongeveer een even groot percentage middelbaar onderwijs heeft ontvangen. Een kleiner percentage heeft hoger of semi-hoger onderwijs ontvangen, vergeleken met de ouderen. Hierbij moet worden bedacht dat de werkende jongeren per definitie vooral jongeren zijn die in relatief mindere mate dan andere jongeren onderwijs volgen of hebben gevolgd. De cijfers zijn dus sterk beïnvloed door het feit dat de jongeren met basis- en uitgebreid onderwijs sterker in de beroepsbevolking zijn vertegenwoordigd dan de jongeren met middelbaar en hoger onderwijs. Van de laatsten heeft trouwens een aantal zijn opleiding niet voltooid.

2. Het ligt voor de hand dat de dalende arbeidsparticipatie van jongeren ook is te vinden in daarmee corresponderende cijfers over het aanbod van werkzoekende jongeren. Daarbij moet een onderscheid worden gemaakt tussen jongeren die, na het verlaten van het volledig dagonderwijs, voor het eerst de arbeidsmarkt betreden en jongeren die, na reeds in een of meer functies te hebben gewerkt, belangstelling tonen of zouden kunnen tonen voor een andere arbeidsplaats.

De categorie schoolverlaters bestaat uit ongeveer 100.000 jongens en jonge mannen alsmede eveneens ongeveer 100.000 meisjes en jonge vrouwen. Ondanks de voortdurend langere individuele deelneming aan het onderwijs is de omvang van de uitstroming uit het volledig dagonderwijs, zoals bijlage 4 laat zien, niet gedaald. Het dalingeffect wordt gecorrigeerd door de groei

van het aantal jongeren in de schoolleeftijd tot dusver. Het is niet exact bekend hoeveel schoolverlaters feitelijk als aanbieders op de arbeidsmarkt moeten worden beschouwd. Men mag echter aannemen dat de overgrote meerderheid zo spoedig mogelijk een plaats in het arbeidsleven wenst in te nemen. Uit dezelfde tabel komt ook naar voren dat de leeftijdsopbouw het nieuwe, schoolverlatende arbeidsaanbod als gevolg van de meermalen genoemde langere onderwijsperiode sterk aan wijziging onderhevig is: het aandeel van de jeugdigen is snel gedaald, het aandeel van de jonge volwassenen even snel gestegen. Die verschuiving is overigens onder het mannelijke gedeelte van het aanbod aanzienlijk groter dan onder het vrouwelijke gedeelte. De mannelijke helft van het arbeidsaanbod van schoolverlaters is dus gemiddeld ouder dan de vrouwelijke helft. Dit komt overeen met het eerder vermelde, namelijk dat de participatiegraad van meisjes in de beroepsbevolking iets hoger is dan die van jongens.

Op grond van het voorgaande mag de gevolgtrekking worden gemaakt dat het nieuwe aanbod van jongeren op de arbeidsmarkt kwantitatief aan het veranderen is, in die zin dat dit aanbod thans langzaam afneemt en in de komende jaren versneld zal afnemen. Voorts geldt als conclusie dat de leeftijdsopbouw van dit aanbod zich snel wijzigt in de richting van "veroudering".

3. Hieraan gepaard gaat een geleidelijke verandering van de kwalitatieve samenstelling van het arbeidsaanbod. Hoewel – zoals eerder is opgemerkt – de stijging van het gemiddelde opleidingspeil van de nieuwe generatie voor een deel pas zichtbaar wordt op de arbeidsmarkt na de hier gekozen leeftijds-grens van 25 jaar, is het stijgende onderwijspeil merkbaar in de gegevens over de categorie beneden die grens. Bijlagen 5 en 6 geven informatie over kwalitatieve verandering van de samenstelling van het aanbod van schoolverlaters. De grootste daling is na 1967 opgetreden bij de categorieën met het laagste onderwijspeil, terwijl de grootste stijging heeft plaatsgevonden bij de categorieën met middelbaar en hoger onderwijs.

Uit dezelfde informatie valt op te maken dat het gevolgde onderwijs ook naar soort veranderingen in de tijd laat zien. Hoewel ook de deelneming aan het middelbaar en hoger beroepsonderwijs percentueel is toegenomen, blijkt de niveauverhoging meer ten goede te komen aan het algemeen voortgezet en hoger onderwijs. Groot zijn de verschuivingen overigens niet en ook nu blijft het beroepsonderwijs duidelijk domineren in de keuzebeslissingen van de onderwijsdeelnemers.

Voor wat de inhoud van het onderwijs betreft kan in relatie met het zojuist gestelde nog worden opgemerkt dat het onderwijs aan instellingen voor beroepsonderwijs de laatste tijd is verbreed met vakken in de sfeer van algemene vorming, terwijl het beroepsonderwijs als zodanig is veranderd van beroeps- of functie-opleiding in meer strikte zin naar voorbereiding op een beroep of een beroepenveld, waarop een specifieke opleiding voor een concreet beroep of concrete functie in wisselwerking met de praktijkervaring verder gestalte zou moeten krijgen.

Deze kwalitatieve wijzigingen in het arbeidsaanbod van jongeren leveren uiteraard enkele belangrijke feiten op voor de waarneming en beoordeling van de arbeidsmarktpositie en -problemen van jongeren. Hun potentiële geschiktheden en daaraan verbonden interesses zijn uiteraard op andere functies gericht dan de geschiktheden en interesses van vorige generaties bij het verlaten van de school. De vraag is in welke relatie deze veranderingen met de vraagzijde van de arbeidsmarkt staan.

3.3. Vraag naar jongeren

1. Anders dan het aanbod van jongeren op de arbeidsmarkt, dat enigszins kon worden benaderd op grond van gegevens over schoolverlaters, kan de

vraag naar jongeren niet op bevredigende wijze worden gekwantificeerd. De bestaande beroepsbevolking en vooral de bestaande bezetting van arbeidsplaatsen en de veranderingen daarin geven uiteraard wel aan dat er onder anderen vraag naar jongeren is, maar niet of deze vraag groter dan wel kleiner is dan uit de aantallen werkende jongeren zou kunnen blijken. De arbeidsbezetting is immers, kwantitatief en kwalitatief, zowel als naar leeftijdsopbouw, de resultante van de wisselwerking tussen vraag en aanbod op de arbeidsmarkt met de daarbij optredende ruil- en concurrentieprocessen. Uit de huidige bezetting kan niet zonder voorbehoud worden geconcludeerd dat op de thans door jongeren bezette arbeidsplaatsen te gelegener tijd weer jongeren terecht zullen komen, noch dat anderszins de leeftijdsopbouw van de personeelsformatie onveranderd zal worden gehandhaafd bij de vervulling van vacatures. Bovendien treden in tal van bedrijven en instellingen uitbreidingen en inkrimpingen van het personeelsbestand op, die invloed hebben op de leeftijdsopbouw van het bestand.

De vraag naar jongeren is vooral een vervangingsvraag: soms direct, meestal indirect, moet de aanstelling van jongeren zorgen voor de bezetting van arbeidsplaatsen van mensen die door pensionering, invaliditeit, overlijden, e.d. het arbeidsproces hebben verlaten. Tot voor kort was er ook een uitbreidingsvraag, maar deze doet zich thans alleen nog op microniveau voor.

Voor zover de leeftijdsopbouw mag gelden als een invitatie van de toegankelijkheid van het arbeidsproces voor jongeren, wellicht zelfs van een voorkeur voor jongeren voor een deel van de arbeidsplaatsen, in het verleden, mag worden geconcludeerd dat het vroegere aanbod van jongeren door de marktpartij aan de vraagzijde is geaccepteerd. Tot ongeveer 1973 heeft dat aanbod, zoals het toen kwantitatief en kwalitatief was opgebouwd, een plaats in het arbeidsproces gevonden. Na 1973 is het aanbod van schoolverlaters kwantitatief ongeveer gelijk gebleven. Kwalitatief is het wel gewijzigd, maar niet zodanig dat alleen op grond daarvan zou kunnen worden verondersteld dat de vraag naar jongeren thans geringer is dan enkele jaren geleden.

2. Wel is in enkele jaren tijd de vraag naar werknemers in het algemeen ingrijpend gewijzigd. In de eerste plaats is de daling van het aantal arbeidsplaatsen in de industrie, die al was begonnen, de laatste jaren versneld voortgezet. Er zijn bestaande arbeidsplaatsen opgeheven of om redenen van economische aard onbezet gelaten, terwijl weinig nieuwe arbeidsplaatsen zijn toegevoegd. Vermeerdering van het aantal arbeidsplaatsen is opgetreden in de tertiaire sector, waaronder de overheidsinstellingen, de medische verzorging en het onderwijs. Bijlage 7 geeft over de mutaties in de werkgelegenheid gegevens. De dalende werkgelegenheid komt ook tot uiting in het voortdurend kleiner geworden getal van de geregistreerde openstaande arbeidsplaatsen, die weliswaar niet alle vacatures omvatten, maar vermoedelijk toch een enigszins parallel verloop aan de stijging of daling van het totale aantal vacatures te zien zullen geven. Hierover zijn enkele gegevens te vinden in bijlage 8, waar de geregistreerde openstaande vraag naar arbeidskrachten aan het eind van elk kwartaal over een aantal jaren is vermeld (eind november 1976 ca. 50.000), tegenover de specifieke vraag naar jongeren tot 19 jaar (eind november 1976 ca. 9.000, waarvan een derde meisjes).

Het valt niet te zeggen tot welk aantal de manifeste en latente vraag naar jongeren is teruggelopen. Wel geldt als ervaringsfeit dat de vraag naar jongeren bij uitbreiding van de totale werkgelegenheid sneller pleegt te stijgen dan de gemiddelde vraag en, andersom, bij vermindering van de totale werkgelegenheid sneller pleegt te dalen dan de gemiddelde vraag. De relatief sterk toegenomen werkloosheid onder jongeren, bij weinig veranderd aanbod, vormt hiervan een duidelijke indicatie. De verklaring hiervoor is, dat bij uitbreiding in het bijzonder een beroep op werkzoekenden moet worden gedaan, onder

wie in belangrijke mate voor het eerst aantredende (jonge) aanbieders 1). Ook verschuivingen op de interne arbeidsmarkt in opwaartse richting, die in geval van uitbreiding veelal voorkomen, werken aanvulling vanuit het nieuwe, jonge aanbod in de hand. Daarnaast vindt uiteraard ook recruiting plaats onder andere categorieën werkzoekenden, zoals werklozen en degenen die van baan willen veranderen. Bij inkrimping van het personeelsbestand vindt zonedig afvloeiing plaats, maar wordt vooral de vervanging van vertrekkend personeel door nieuw aanbod zoveel mogelijk beperkt.

3. De vraag naar jongeren is niet in alle sectoren van het bedrijfs- en beroepsleven even sterk. Indien ook hier de huidige aandelen van jongeren in de arbeidsbezetting van te onderscheiden sectoren indicatief mogen worden geacht, mag worden gesteld dat vooral voor functies in de bouwsector, de metaalsector, de handel en de administratieve sector de vraag naar jongeren tot nu toe groot is geweest. Let men op de relatieve aantallen jongeren die de bedrijfstakken hebben opgenomen, dan moeten vooral de installatie- en reparatiebedrijven, de hout- en meubelindustrie, de horecabedrijven, de landbouw, de handel en de textiel- en kledingindustrie worden genoemd. Bijlage 9 toont dat aan. In sommige van deze sectoren komen veel werkzaamheden voor die hetzij zonder specifieke scholing en na een zekere inwerktijd, hetzij op grond van lager beroepsonderwijs gevolgd door praktijkopleiding kunnen worden verricht. Overwegingen van loonkosten zullen in een aantal sectoren een rol hebben gespeeld, in andere sectoren de wenselijkheid van opleiding van personeel in de praktijk van het eigen bedrijf.

3.4. Werkloosheid onder jongeren

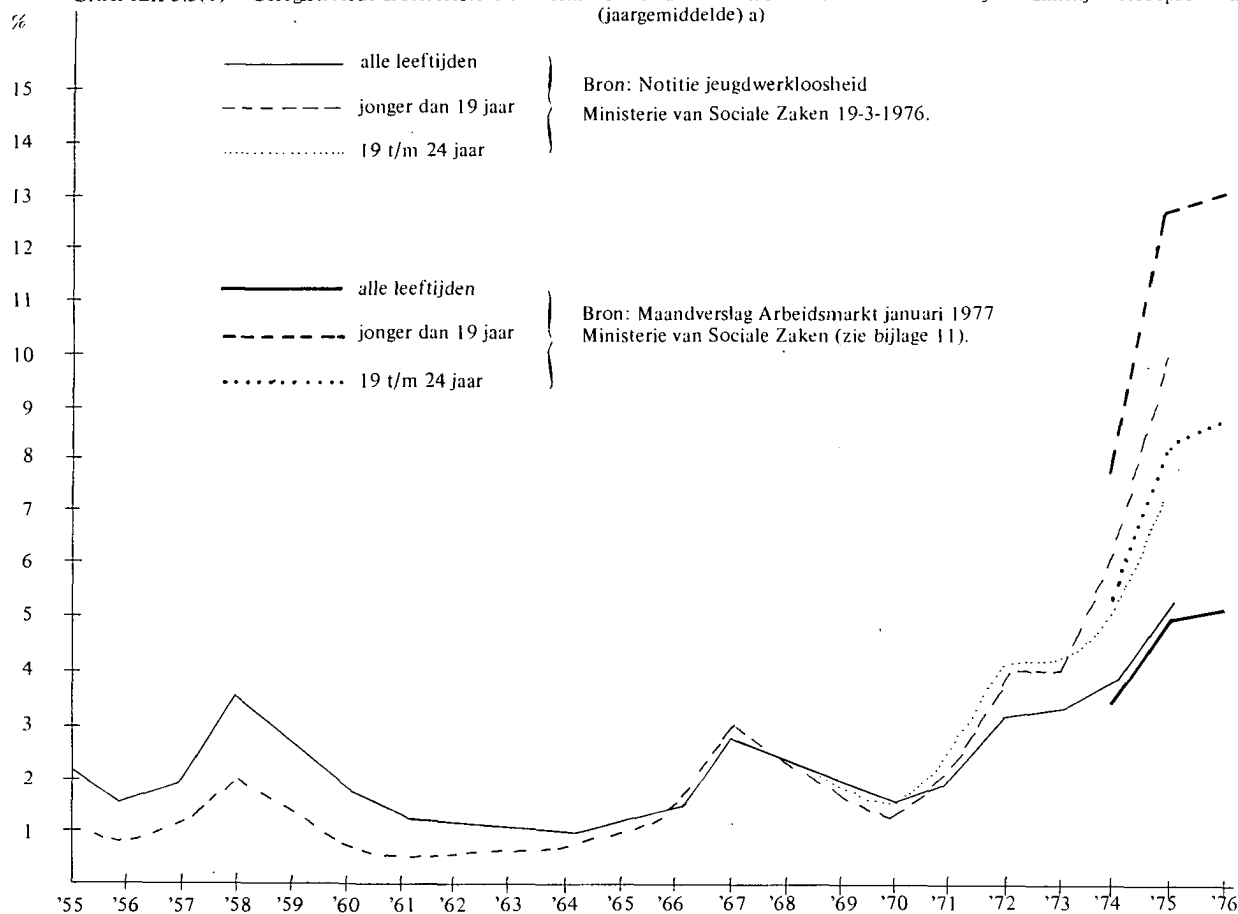
1. Tot het begin van de jaren 1970 heeft de naoorlogse ontwikkeling bijna onafgebroken voldoende werkgelegenheid voor de groeiende Nederlandse beroepsbevolking te zien gegeven. De werkloosheid lag doorgaans ver beneden het niveau van 100.000 personen; de geregistreerde vraag naar arbeid overtrof de geregistreerde arbeidsreserve. In 1970 stond tegenover een geregistreerde openstaande vraag van 129.000 een geregistreerde arbeidsreserve van 56.000 personen. In 1976 waren deze cijfers totaal anders, namelijk 50.000 tegenover 225.000. Bijlage 10 laat zien hoe beide gegevens zich van jaar op jaar hebben gewijzigd.

Onder de werklozen komen uiteraard ook jongeren voor. Uit de grafieken blijkt dat zij zelfs in onevenredig sterke mate door de stijgende werkloosheid zijn getroffen. Terwijl zij ongeveer een kwart van de beroepsbevolking vormen, is hun aandeel in het werklozenbestand thans reeds meer dan een derde. Terwijl het gemiddelde werkloosheidspercentage voor 1976 ongeveer 5,5 bedraagt (5,3 voor mannen en 6,3 voor vrouwen), is het werkloosheidspercentage voor de jongeren ongeveer 8,0 (9,3 procent voor de mannelijke en 6,4 procent voor de vrouwelijke jongeren). Voor de jeugdigen apart zijn de werkloosheidspercentages nog hoger: 13,1 voor de jongens en 9,9 voor de meisjes. Bijlage 11 geeft enkele bijzonderheden over de relatieve positie van de jongeren in het werklozenbestand in de laatste jaren.

Bij het bezien van deze verhoudingscijfers moet worden bedacht dat de toeneming van de werkloosheidsgetallen en -percentages voor de jongeren scherper afsteken tegen de gegevens voor de andere leeftijdsgroeperingen doordat de laatste jaren veel werknemers van middelbare en hogere leeftijd arbeidsongeschikt zijn geworden. Onder de ontvangers van een uitkering krachtens de Wet op de Arbeidsongeschiktheidsverzekering (nu ook krachtens de Algemene Arbeidsongeschiktheidswet) komt een sterke numerieke groei van de ho-

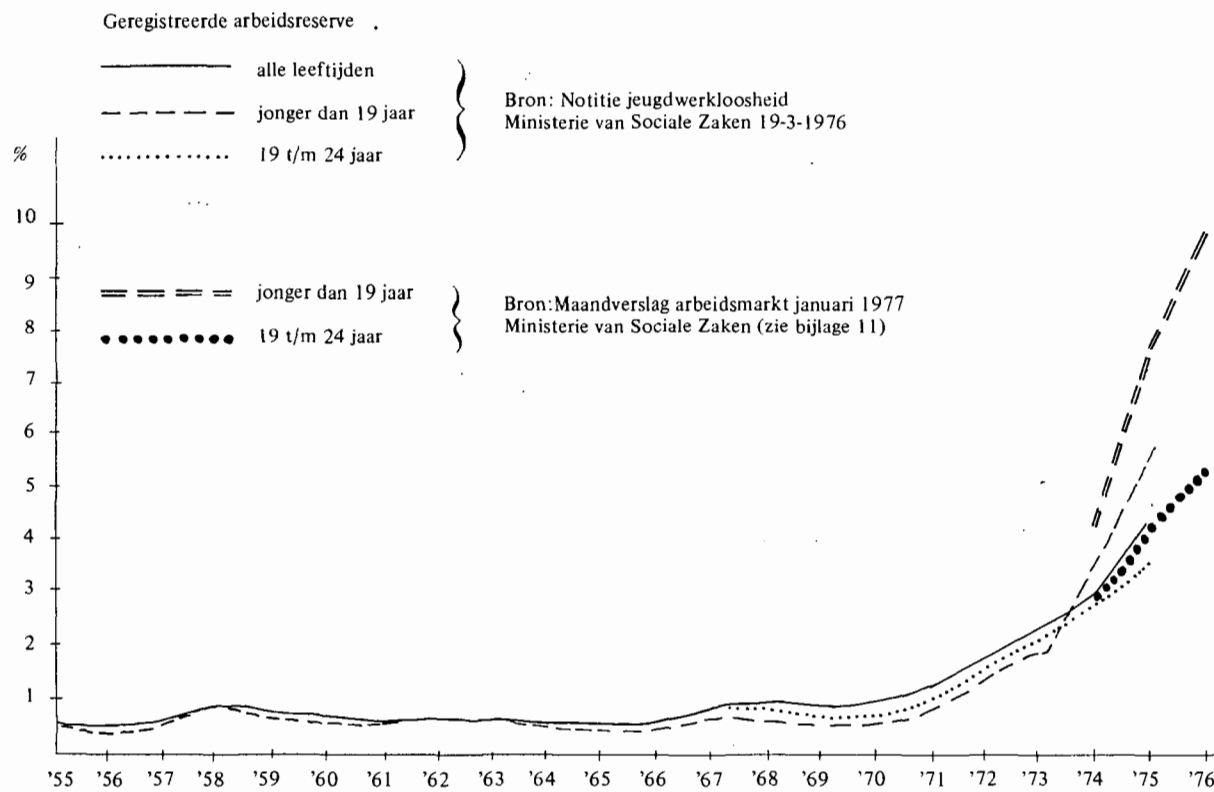
1) Dit blijkt uit de relatief snelle daling van de werkloosheid onder jongeren na 1967 tot 1970. Zie de grafieken 3.3.(1) en (2).

GRAFIEK 3.3(1) – Geregistreerde arbeidsreserve en werkloosheid van mannen in een % van de afhankelijke mannelijke beroepsbevolking (jaargemiddelde) a)

a) De werkloosheidspercentages voor de jaren 1974, 1975 en 1976 zijn gebaseerd op de meest recente schattingen van de afhankelijke beroepsbevolking per leeftijdsklasse; de percentages geregistreerde arbeidsreserve zijn gebaseerd op de oude schattingen.

GRAFIEK 3.3.(2) Geregisteerde arbeidsreserve en werkloosheid van vrouwen in een % van de afhankelijke vrouwelijke beroepsbevolking (jaargemiddelde) a)

a) De werkloosheidspercentages voor de jaren 1974, 1975 en 1976 zijn gebaseerd op de meest recente schattingen van de afhankelijke beroepsbevolking per leeftijdsklasse; de percentages geregisteerde arbeidsreserve zijn gebaseerd op de oude schattingen.

gere leeftijdsklassen voor, die het aantal geregistreerde werklozen in de oudere leeftijdsklassen doet verminderen, zie bijlage 12.

Eveneens zijn de cijfers van de jongeren beïnvloed doordat steeds meer jongeren zich, met het oog op de afgenomen werkgelegenheid, als werkzoekenden laten inschrijven bij het arbeidsbureau en ook op een eerder moment. Niettemin onttrekt zich een deel van de werkloosheid onder jongeren aan het oog, doordat nog steeds veel jongeren zelf werk zoeken en ook na enige tijd vinden, zonder dat zij zich gedurende hun (korte) zoekperiode als werkzoekende – en dus als werkloze – hebben laten registreren.

Bij het bezien van het cijfermateriaal in de grafieken en de bijlage moet worden bedacht dat de berekeningen van het ministerie van Sociale Zaken sinds kort niet langer zijn gebaseerd op extrapolaties van de Algemene Volkstelling maar op de Arbeidskrachtentelling.

2. In de vorige paragraaf is al gesteld dat schommelingen in de werkgelegenheid het duidelijkst waarneembaar zijn onder jongeren: bij toenemende werkgelegenheid neemt de vraag naar jongeren al spoedig toe, bij afnemende werkgelegenheid neemt de vraag naar jongeren onevenredig sterk af. De onder invloed van conjuncturele en structurele ontwikkelingen snel gedaalde werkgelegenheid heeft in het bijzonder tot gevolg gehad dat minder jongeren dan in voorgaande jaren in het arbeidsproces konden worden opgenomen, terwijl het jaarlijkse aanbod van jongeren ongeveer dezelfde omvang heeft behouden. Het resultaat van deze gegroeide kwantitatieve discrepantie tussen vraag en aanbod is terug te vinden in de gestadig toegenomen en tot relatief grote aantallen opgelopen werkloosheid onder de jongere beroepsbevolking. Juist in de sectoren waarin naar verhouding veel jongeren werkzaam zijn, ondergaat de werkgelegenheid een vrij sterke vermindering. Ook de leeftijdsopbouw van de personeelsbezetting in deze sectoren is dus een verklaring voor de relatief omvangrijke werkloosheid onder jongeren. Dit ondersteunt de conclusie, dat de werkloosheid onder jongeren voornamelijk moet worden toegeschreven aan de algemene teruggang van de werkgelegenheid, die het gevolg is van een groot aantal factoren.

Daarnaast echter valt ook over langere termijn, namelijk sedert het midden van de jaren vijftig, een lichte stijging van het aandeel van de jongeren in de werkloosheid waar te nemen, gevolgd door de sterke stijging van de laatste jaren. Ziet men af van de invloeden van de algemene werkgelegenheidsontwikkeling na 1970/1972, dan heeft men niet meer te maken met de conjuncturele moeilijkheden van de laatste tijd. Men moet dan de oorzaak zoeken in een reeds langer geleden aangevangen structurele ontwikkeling, die met een dalende werkgelegenheid voor jongeren gepaard gaat. Deze daling ging weliswaar zeer geleidelijk, maar had niettemin een toeneming van de werkloosheid onder jongeren tot gevolg.

Voor een deel is deze lange-termijntendentie te herleiden tot de reeds jaren geleden begonnen stagnatie of zelfs vermindering van de werkgelegenheid in verschillende industriële bedrijfstakken, die immers het eerst tot uiting komt in een daling van de vervangingsvraag naar personeel. Voor een ander deel kan de oorzaak liggen in reorganisaties in de bedrijfsvoering, die een andere functiestructuur en een andere leeftijdsopbouw ten gevolge hebben. De behoefte aan de specifieke bijdragen van jongeren kan daardoor zijn verminderd. Het is ook mogelijk dat de dalende werkgelegenheid – in dat geval beter: de stijgende werkloosheid – een gevolg is van reacties op wijzigingen aan de aanbodkant van de arbeidsmarkt, zoals de verhoging van het gemiddelde onderwijsniveau van jongeren, de verschuiving naar andere onderwijsrichtingen, de stijgende loon- en opleidingskosten van jong personeel, de invoering van de partiële leerplicht. In het volgende hoofdstuk zal op enkele mogelijke factoren worden ingegaan.

Ongetwijfeld zal ook invloed zijn uitgegaan van de veranderde leeftijdsop-

bouw van het aanbod. Hoewel het (potentiële) aanbod van jongeren jaren achtereen ongeveer 200.000 is gebleven, voor zover het schoolverlaters omvat, is de gemiddelde leeftijd onder invloed van de langere onderwijsperiode duidelijk omhoog gegaan. Voor zover werkgevers voor een deel van hun personeelsformatie een uitgesproken voorkeur hadden voor de jongste jaarklassen, kan het afnemend aanbod van die klassen tot vermindering van de vraag naar jongeren hebben geleid. In andere gevallen is de vraag naar de wel beschikbare jaarklassen verschoven.

Bij het voorgaande moet worden bedacht dat hier slechts sprake is van een lichte tendentie voor de subcategorie jonge volwassenen. Op zichzelf heeft die ontwikkeling niet tot een verontrustend aantal werkloze jongeren geleid.

3. Het aantal werkloze jongeren is weliswaar groot, maar in de regel vinden zij binnen enkele maanden een arbeidsplaats. Het percentage jongeren, dat langdurig ingeschreven is (zes maanden of langer) is laag, lager ook dan dat van andere leeftijdsklassen. Bijlage 13 en 14 illustreren dit met enkele vergelijkingscijfers. Wel is het een feit dat de langdurige werkloosheid onder jongeren gedurende 1975 en 1976 sterk is toegenomen en voor de jonge volwassenen apart nog sterker. De langdurige werkloosheid komt naar verhouding meer voor onder ouderen en minder-geschikten.

Uit de relatief korte werkloosheidsduur van de jongeren kan worden opgemaakt dat de meeste werkloze jongeren erin slagen binnen enkele weken of maanden een arbeidsplaats te vinden. Voor zover uitbreiding of vervanging van personeel voorkomt, blijken jongeren dezelfde kansen als anderen op plaatsing in een vacature te hebben. Dit wijst erop dat overwegend de ontwikkeling van vraag en aanbod op de arbeidsmarkt in hun kwantitatieve relatie bepalend zijn voor de (her)-intredingsmogelijkheden van jongeren in het arbeidsleven, hoewel ook een toeneming van de frictiewerkloosheid waarneembaar is. De langdurig werkloze jongeren komen vooral voor in subcategorieën met weinig plaatsingsmogelijkheden, gezien de perspectieven van de bedrijfstak c.q. de beroepsgroepering. In het volgende hoofdstuk zal hierop worden teruggekomen.

4. Zoals blijkt uit bijlage 15 is de werkloosheid onder jongeren ook in andere landen van de Europese Gemeenschap hoger, gerelateerd aan de eigen leeftijdsklasse, dan onder alle beroepsbeoefenaren. Opvallend is dat de jongeren in Nederland en Frankrijk een werkloosheidspercentage hebben dat hoger is dan overeen zou komen met het verband voor de andere EEG-landen tussen jongerenwerkloosheid en totale werkloosheid. De werkgroep heeft niet kunnen vaststellen of dit te maken heeft met een andere leeftijdsopbouw van de beroepsbevolking, een andere structuur en ontwikkeling van de werkgelegenheid, een andere duur of wijze van deelneming aan het onderwijs, een andere loonstructuur of andere personeelsstructuren in Nederland, vergeleken met de andere landen, dan wel dat het verschil elders moet worden gezocht. Het is uiteraard niet verantwoord voor het verschil één factor aansprakelijk te stellen, die op het eerste gezicht wel in Nederland, maar niet in de andere landen een rol speelt, omdat ook het omgekeerde het geval kan zijn en bovendien gelijke factoren niet in alle landen dezelfde uitwerking behoeven te hebben.

3.5. Samenvatting en conclusies

Uit de algemene beschrijving van de veranderende plaats van de jongeren in de beroepsbevolking en op de arbeidsmarkt zijn de voornaamste uitkomsten samen te vatten in de vorm van enkele

conclusies.

1. Het aandeel van de jongeren in de beroepsbevolking is op het ogenblik 24 procent. In 1970 was het nog 29 procent. Het zal verder dalen tot 22 procent in 1980, 18 procent in 1990 en 14 procent in 2000. Dit komt vooral door de uitbreiding van de verplichte en vrijwillige deelneming aan het onderwijs. Het aandeel van de mannelijke jongeren in de totale mannelijke beroepsbevolking is lager dan het aandeel van de vrouwelijke jongeren in de totale vrouwelijke beroepsbevolking, namelijk 17 procent tegenover 44 procent. Dit hangt samen met de geringere arbeidsparticipatiegraad van volwassen vrouwen vergeleken met volwassen mannen. Het aantal mannelijke jongeren in de beroepsbevolking is echter groter dan het aantal vrouwelijke.

2. Van de jongeren in de beroepsbevolking heeft een kleiner percentage uitsluitend basisonderwijs genoten, een groter percentage uitgebreid onderwijs en een even groot percentage middelbaar onderwijs. Uiteraard komen onder de werkende jongeren relatief weinig jongeren voor met een hogere opleiding. Het gemiddelde onderwijsniveau van jongeren stijgt voortdurend.

3. De leeftijdsopbouw van het nieuwe, schoolverlatende arbeidsaanbod verandert als gevolg van de langere onderwijsperiode. Het aandeel van de jeugdigen onder hen neemt af, het aandeel van de jonge volwassenen neemt toe.

4. De vraag naar jongeren is vooral een vervangingsvraag: soms direct, meestal indirect moet de aanstelling van jongeren zorgen voor de bezetting van arbeidsplaatsen van mensen die het arbeidsproces hebben verlaten. Na 1973 is er nog nauwelijks een uitbreidingsvraag, die jongeren ten goede zou kunnen komen.

5. De vraag naar jongeren pleegt bij uitbreiding van de totale werkgelegenheid sneller te stijgen dan het gemiddelde vraagacres en bij vermindering van de totale werkgelegenheid sneller te dalen dan het gemiddelde vraagacres. Bij inkrimping van het personeelsbestand wordt de vervanging van vertrekkend personeel door nieuw aanbod zoveel mogelijk beperkt.

6. De jongeren worden in onevenredig sterke mate door de werkloosheid getroffen. Terwijl zij ongeveer een kwart van de beroepsbevolking vormen, is hun aandeel in het werklozenbestand thans reeds meer dan een derde. Juist in de sectoren waarin naar verhouding veel jongeren voorkomen, ondergaat de werkgelegenheid een vrij sterke vermindering. Dit ondersteunt de conclusie dat de werkloosheid onder jongeren voornamelijk moet worden toegeschreven aan de algemene teruggang van de werkgelegenheid. (Zie verder de conclusies in paragraaf 4.4.)

4. DE JONGERENWERKLOOSHEID NADER BESCHOUWD

4.1. Inleiding

Voor de werkloosheid onder jongeren worden verschillende verklaringen genoemd, zoals de daling van de totale werkgelegenheid, de toenemende discrepanties tussen de opleiding van het nieuwe arbeidsaanbod en de door de beroepspraktijk gevraagde bekwaamheden, de invoering van de partiële leerplicht, de invoering van het minimumloon en de gewijzigde arbeidsoriëntatie.

De werkgroep wil proberen na te gaan of met enige zekerheid kan worden gezegd of de genoemde factoren een verklaring voor de werkloosheid onder jongeren opleveren.

4.2. Jongerenwerkloosheid in enkele sectoren en categorieën

1. In aansluiting aan de gemaakte opmerkingen over het relatief grote aandeel van jongeren in de arbeidsbezetting van een aantal sectoren, waaronder sectoren met inkrimpende werkgelegenheid, is nagegaan uit welke sectoren werkloze jongeren in het bijzonder afkomstig zijn. Die sectoren zijn in het bijzonder de metaalsector, de bouwsector en handels- en kantoorsector. Uiteraard moeten de aantallen werklozen uit sectoren wel in relatie tot de totale beroepsbevolking in die sectoren worden gezien.

Bijlage 16 bevat gegevens over de samenstelling van de geregisteerde arbeidsreserve naar beroeps categorie. Daaruit blijkt dat een groot aantal mannelijke werklozen tot de categorieën handels- en kantoorpersoneel, metaalbewerkers en bouwvakarbeiders behoren, terwijl grote aantallen vrouwelijke werklozen deel uitmaken van de categorieën kantoorpersoneel en winkelpersoneel (afgezien van de categorieën overige beroepen en minder-geschikten). Zou men de aantallen werklozen willen relateren aan de omvang van de beroeps categorieën, dan zouden bij de mannen ook de landarbeiders en het horecapersoneel vermeld moeten worden en bij de vrouwen het horecapersoneel en het huishoudelijk personeel.

Helaas geven de cijfers van de arbeidsbureaus geen specificatie naar sector van het bedrijfsleven. Men mag echter aannemen dat de overgrote meerderheid van de werkloze bouwvakarbeiders, winkelbedienden, horecapersoneelsleden en landarbeiders uit resp. de bouwnijverheid, de detailhandel, het horecabedrijf en de landbouw afkomstig zijn. Bij het werkloze kantoorpersoneel is er een spreiding over een groot aantal sectoren. In mindere mate geldt dit ook voor een aantal categorieën metaalbewerkers.

Hieronder volgen enkele gegevens over de werkloosheid van jongeren uit een aantal beroeps categorieën. Helaas omvatten deze gegevens, die uit het basis materiaal van de arbeidsbureaus afkomstig zijn, niet alle werkloze jongeren, maar alleen de geregisteerde arbeidsreserve van jongeren tot en met 22 jaar.

TABEL 4.2.(1) – Naar beroepsgroep ingeschreven geregisteerde arbeidsreserve bij de gewestelijke arbeidsbureaus tot 23 jaar (aantal per ultimo november 1976)

	Kantoor		Bouw	Metaal	Aandeel 3 groepen in GAR tot 23 jaar	
	m	vr	m	m		
Tot 19 jaar	1662	3017	1279	2014	35 %	
19/22 jaar	5862	6132	3231	5078	46 %	
	<u>7524</u>	<u>9149</u>	<u>4510</u>	<u>7092</u>		42 %
Ult. nov. 1975	7735	8706	5618	8507		44 %
Ult. nov. 1974	4364	5148	7150	4385		43 %

Deze drie groepen uit het werklozenbestand omvatten bijna de helft van de werkloze jongeren tot 23 jaar. Daarom zal op elk van deze groepen verder worden ingegaan met gebruikmaking van de gegevens van bijlage 16. De groep kantoor omvat waarschijnlijk de ingeschrevenen voor handels- en kantoorberoepen en maakt bijna 20 procent van de werkloze jonge mannen uit en ruim 30 procent van de jonge vrouwen, die per eind november 1976 een baan zoeken uit.

2. Handels- en kantoorpersoneel: De ontwikkeling van de werkloosheid geeft het volgende beeld:

TABEL 4.2.(2)

	Jaargemiddelde (x 1000)		Stijging 1974-1976
	1974	1976	
Handel­personeel			
mannen	6	8	30 %
vrouwen	3	6	88 %
Kantoorpersoneel			
mannen	8	12	61 %
vrouwen	5	10	79 %

De stijging van de voor handels- en kantoorberoepen ingeschreven jongeren tot 23 jaar is van eind november 1974 naar 1976 resp. 72 procent voor de mannen en 78 procent voor de vrouwen.

De werkloosheid onder het jonge kantoorpersoneel is voor een deel toe te schrijven aan het groeiende verschil tussen het beschikbaar komende aanbod van jongeren met middelbaar of hoger algemeen voortgezet onderwijs als eindonderwijs, dat van jaar op jaar sterk toeneemt, en de ontwikkeling van het aantal functies in de administratieve sector. Bovendien laat de mechanisatie van kantoorwerkzaamheden (automatisering) haar invloed gelden op de samenstelling van het personeelsbestand, omdat vooral administratieve werkzaamheden van traditionele aard op middelbaar niveau verloren gaan en de mavo- en havo-abituriënten niet de juiste geschiktheid hebben voor de nieuwe functies.

Ook in de detailhandel speelt het aanbod van schoolverlaters van het mavo en het havo een rol. Voorts is daar het personeelsbestand dikwijls vermindert door de overgang van bediening naar zelfbediening of is een verschuiving naar minder geschoold personeel opgetreden. Ook hebben verscheidene detailhandelsbedrijven zo mogelijk hun personeelsbestand vermindert onder invloed van de stijgende loonkosten, die het gevolg is van de invoering van het minimumjeugdloon, het minimumloon voor volwassenen, de gelijke beloning van mannen en vrouwen en de algemene loonontwikkeling.

Voorts heeft de partiële leerplicht veel detailhandelsbedrijven voor organisatorische moeilijkheden geplaatst, waardoor de plaatsingskansen voor jeugdigen kunnen zijn vermindert.

3. Metaalbewerkers: Het aantal jonge mannen dat als werkloos ingeschreven stond voor metaalberoepen bedroeg per eind november 1976 ruim 7000 tegenover 4400 per november 1974, een stijgingspercentage van 71. De toename van de werkloosheid onder metaalbewerkers in het algemeen is van 1974 tot 1976 (jaargemiddelden) echter 90 procent geweest, nl. van bijna 13.000 naar ruim 24.000. Het aantal werkloze jongens en jonge mannen in de beroepsgroep "metaalbewerkers" bedroeg in 1976 ongeveer 20 procent van alle werkloze mannelijke jongeren beneden 23 jaar.

De metaalsector is zo gedifferentieerd dat moeilijk te zeggen is welke oorzaken hier in het bijzonder een rol hebben gespeeld. Voor een aantal delen gelden ongetwijfeld in de eerste plaats conjuncturele oorzaken. Ook kunnen moeilijkheden aan de kant van de vraag naar metaalprodukten een rol spelen. Zo ondervindt de metaalsector in verschillende onderdelen de gevolgen van de internationale concurrentie. Weer een ander factor is te vinden in de sector van de duurzame consumptiegoederen, waar een zekere verzadiging van de vraag begint op te treden of reeds is opgetreden.

Tevens wordt vaak vanuit de metaalsector gewezen op de groter wordende verschillen tussen de via het beroepsonderwijs verworven bekwaamheden en

de door de functies in de bedrijven gevraagde kennis en vaardigheden. De grotere plaats die algemene vakken in het beroepsonderwijs hebben gekregen en de verbreding of veralgemening van het beroepsopleidingsgedeelte in dit onderwijs bemoeilijken de aansluiting van dat onderwijs op de beroepspraktijk. Aan de kant van de bedrijven zijn kennelijk organisatorische moeilijkheden of financiële bezwaren om de kloof tussen opleiding en praktijk door middel van een introductiecursus of praktijktraining in korte tijd te overbruggen.

Het is overigens de vraag hoe belangrijk dit argument op zichzelf is. Ook in het verleden gold de mening dat een schoolverlater niet onmiddellijk voor de praktijk geschikt was, maar eerst enige tijd ervaring moest opdoen. Wellicht heeft de verandering in het beroepsonderwijs inderdaad de afstand tussen schoolkennis en praktijkkeisen vergroot. Daar staat tegenover dat de jonge werknemers nu breder georiënteerd zijn en in het kader van verruimde taken beter zouden kunnen functioneren alsmede gemakkelijker van functie zullen kunnen wisselen. Evenzeer geldt dat de schoolopleiding dan letterlijk een begin- en geen eindopleiding kan zijn, maar dat de werknemer in wisselwerking met de praktijk verder zal moeten leren. Voor die benadering zijn nog niet overal de noodzakelijke voorwaarden vervuld.

Voorts moet worden bedacht dat de werkgevers tot enige jaren geleden bereid (genoodzaakt) waren de jongeren in dienst te nemen, omdat de arbeidsmarkt een krap aanbod had, maar dat zij nu een keuze kunnen maken uit jongeren zonder en jongeren, of volwassenen, met ervaring.

Vaak zegt men dat in de arbeidsintensieve gedeelten van de metaalnijverheid ook het minimumjeugdloon een rol heeft gespeeld, hetzij direct, hetzij via verdere wijzigingen in de loonstructuur en de loonhoogte. Het is echter moeilijk dan over te gaan tot vervanging door ouderen, aangezien die het volwassenloon vragen. Uiteraard is daarbij ook het verschil in arbeidsproductiviteit tussen jongeren en volwassenen een punt van afweging. Inkrimping zou de produktie schaden. Alleen wanneer de afzetmoeilijkheden de voornaamste reden zijn, zal de ondernemer zijn personeel inkrimpen of niet verder uitbreiden.

4. Bouwvakarbeiders: Het aantal jonge mannen tot 23 jaar dat voor deze categorie ingeschreven stond is per eind november 1976 gedaald tot ruim 4500, tegenover 5600 in 1975 en 7200 in 1974. Ook de geregistreerde arbeidsreserve van bouwvakarbeiders is van 30000 in 1974 tot 27000 in 1976 (gemiddeld) gedaald. Het aandeel van de bouwvakkers in de geregistreerde arbeidsreserve van mannen tot 23 jaar is ongeveer 19 procent.

Voor de werkloosheid onder de jonge bouwvakarbeiders ligt de verklaring in de eerste plaats in de omstandigheden die in het algemeen tot vermindering van de werkgelegenheid in de bouwnijverheid in verschillende regio's hebben geleid. Daartoe behoort vooral het teruglopen van de bouwproduktie, eerst in de bouw van wegen, bruggen, scholen en andere objecten, de laatste jaren bovendien in de bouw van woningen. Aldus is een overcapaciteit ontstaan die voor een deel kan worden gecompenseerd door nieuwe activiteiten in de sfeer van stadsvernieuwing en onderhoud van gebouwen, maar voor een ander (groter) deel slechts als een gegeven kan worden beschouwd. De ontwikkeling van de laatste jaren heeft reeds tot vermindering van bedrijvigheid en daarmee tot vermindering van werkgelegenheid geleid. Op dit moment is er weer enige opleving te constateren. Ook hier komt een deel van de werkloosheid ten laste van jongeren, zowel langs de weg van ontslagen als via afnemend van de vervangingsvraag naar personeel.

Het aantal werkloze jonge bouwvakarbeiders zou groter zijn indien niet ook in deze tijd nog plaats was voor geschoolde bouwvakarbeiders en indien niet het aanbod van jonge bouwvakarbeiders via de opleidingen de laatste tijd was verminderd als reactie op het afnemend perspectief in de bouwsector.

5. Aandeel van deze drie categorieën (kantoor/handel, metaal, bouw):

Relateert men het aantal werkloze jongeren uit de drie categorieën aan het totale aantal werklozen uit deze categorieën, dan vindt men dat ruim een derde van de werklozen tot de jongeren behoort. Deze verhouding komt overeen met het aandeel van alle werkloze jongeren in het totale werklozenbestand.

Er is ook werkloosheid gegroeid onder jongeren die belangstelling hebben voor de dienstensector: gezondheidszorg, maatschappelijke dienstverlening, onderwijs en overheid. De beperking van de stijging van de collectieve uitgaven heeft een stabilisatie van het personeelsbestand tot gevolg.

6. Schoolverlaters: De werkloze jongeren zijn te onderscheiden in schoolverlaters, d.w.z. werkzoekenden die nog niet eerder na het verlaten van het onderwijs een arbeidsplaats hebben bezet, en jongeren die werkloos zijn geworden nadat zij een positie in het arbeidsleven hebben ingenomen. Schoolverlaters die werkloos blijven, worden na een inschrijvingsduur van een jaar niet langer bij de schoolverlaters ingedeeld.

Uit de bijlagen 17 en 18 blijkt dat de schoolverlaters gemiddeld een minderheid vormen onder de ingeschreven werkloze jongeren tot 23 jaar. Wel is het zo dat hun aantal sedert 1974 ruim verdubbeld is, wat met de overige jongeren niet het geval is, zoals ook te zien is in bijlage 11.

Het is een voor de hand liggende conclusie dat de meermalen geconstateerde vermindering van de vervangingsvraag naar personeel bij dalende werkgelegenheid vooral de schoolverlaters treft. Zij vormen immers een groot deel van het aanbod dat voor het eerst de arbeidsmarkt betreedt.

Niettemin vormen de schoolverlaters die als werkzoekenden staan ingeschreven een minderheid van het totale aantal schoolverlaters, dat ongeveer 200000 bedraagt. Dat is zelfs het geval als men het uiteraard hogere aantal ingeschreven schoolverlaters in de maanden juni t/m september met het totale aantal schoolverlaters vergelijkt. Een deel van de schoolverlaters laat zich niet inschrijven, omdat het (nog) niet van plan is aan het arbeidsproces in engere zin deel te nemen, maar arbeid in het ouderlijke of eigen gezin gaat verrichten dan wel andere bezigheden zoekt. Een ander deel gaat medewerken in het eigen bedrijf van de ouders. De overgrote meerderheid wil echter wel binnen afzienbare tijd een dienstbetrekking en komt dus op de arbeidsmarkt. Men moet aannemen dat de meeste jonge werkzoekenden op eigen gelegenheid, d.w.z. zonder tussenkomst van het arbeidsbureau, zo tijdig werk vindt, dat inschrijving achterwege kan blijven.

Van degenen die zich wel als werkzoekenden laten inschrijven vinden de meesten binnen enkele maanden een dienstbetrekking. Er is een kleiner aantal dat langer werkloos blijft. Dat is niet verwonderlijk als men bedenkt dat het aantal ingeschreven jonge werkzoekenden reeds groter is dan het aantal geregistreerde vacatures.

Dit ervaringsfeit voert tot de conclusie dat het zelfs onder de huidige arbeidsmarktomstandigheden mogelijk is dat jongeren een arbeidsplaats vinden en in de regel zelfs op korte termijn. Uiteraard vinden ook in deze tijd vervangingsplaats wanneer vacatures ontstaan die nu eenmaal vervuld moeten worden. Bovendien zijn er nog altijd ondernemingen en instellingen die hun activiteiten op peil houden of zelfs uitbreiden. De jongeren hebben echter te maken met vele andere werklozen, met wie zij moeten concurreren om een arbeidsplaats te verkrijgen.

7. Overige jongeren: De meerderheid van de werkloze jongeren heeft reeds een of meer banen gehad. Zij zijn dus niet werkloos doordat zij na hun opleiding niet aan de slag konden komen, maar doordat naderhand de vraag naar hun arbeidsprestatie verminderde. Zij zijn dus in het algemeen – met vele ouderen – het slachtoffer van de in vele bedrijfstakken opgetreden inkringing van de werkgelegenheid.

In een aantal gevallen worden jongeren eerder en dus in grotere aantallen ontslagen dan ouderen op grond van het zogenoemd "lifosysteem" (last in, first out).

8. Mannen resp. vrouwen: Onder de schoolverlaters is het aantal werklozen ongeveer gelijk verdeeld over de mannelijke en de vrouwelijke jongeren. Wel kan hier een vertekening zijn opgetreden doordat meisjes en jonge vrouwen zich in geringere mate dan jongens en jonge mannen als werkzoekenden laten inschrijven. Daartegenover staat dat meer jongens en jonge mannen aan langer durende vormen van voortgezet onderwijs deelnemen dan meisjes en jonge vrouwen (zie bijlage 2).

Onder de overige werkloze jongeren zijn de jonge mannen aanzienlijk sterker vertegenwoordigd dan de jonge vrouwen. Dit hangt voor een deel samen met het feit dat minder jonge vrouwen dan jonge mannen deel uitmaken van de beroepsbevolking, hoewel het verschil niet groot is. Voor een ander deel hangt dit samen met een grotere verborgen werkloosheid onder vrouwen. Voor het overige moeten de verschillen worden gezocht in het feit dat mannen en vrouwen in belangrijke mate aan verschillende bedrijfstakken zijn verbonden. De werkloosheid treft in grotere omvang bedrijfstakken en beroeps-categorieën waarin meer mannen dan vrouwen werkzaam zijn: de mannen zijn relatief sterk vertegenwoordigd in de industrie, de vrouwen in de dienstensector.

Opvallend is de stijging van het aantal werkloze vrouwelijke jongeren tegenover de daling van het aantal werkloze mannelijke jongeren gedurende alle recessiejaren. Hetzelfde verschijnsel doet zich trouwens ook in de overige leeftijdscategorieën voor.

4.3. Enkele aspecten van jongerenwerkloosheid

1. Werkloosheidsduur.

In november 1976 stonden 81.000 werklozen reeds zes maanden of langer als werkzoekenden ingeschreven. Tot hen behoorden 21.000 jongeren. Bijlagen 13 en 14 geven deze gegevens naar leeftijd en geslacht. Vergelijking leert dat het aandeel van de jongeren in het bestand van langdurig werklozen (ruim een kwart) geringer is dan hun aandeel in het totale werklozenbestand (ruim een derde). Hiermede correspondeert dat van de jongere leeftijdscategorieën kleinere percentages zes maanden of langer werkloos zijn dan van de andere leeftijdscategorieën. Gedurende de laatste jaren is de langdurige werkloosheid onder jongeren echter nogal toegenomen: in 1976 was ongeveer een kwart van alle werkloze jongeren zes maanden of langer werkloos. Dit verschijnsel heeft zich ook voorgedaan tijdens de werkloosheidsperiode 1967/1968. Na het herstel van de werkgelegenheid nam de langdurige werkloosheid vooral onder de jongeren snel af.

2. Opleiding

Helaas zijn de gegevens van de arbeidsbureaus niet gespecificeerd naar de opleiding die de ingeschrevenen hebben ontvangen.

Uit de Arbeidskrachtentelling 1973 valt echter op te maken dat ongeveer 16.000 van de 40.000 werklozen jongeren uitsluitend een lagere opleiding hebben genoten, dus 40 procent. Dit aandeel is groter dan het aandeel van de jongeren met dit geringe opleidingsniveau in de totale jongere beroepsbevolking. De oververtegenwoordiging blijkt het duidelijkst bij relatering van de verschillende, naar opleidingsniveau onderscheiden subcategorieën onder de werkloze jongeren aan de overeenkomstige subcategorieën onder de totale jongere beroepsbevolking.

TABEL 4.3.(1) – Werkloosheid naar opleidingsniveau in procenten van de desbetreffende afhankelijke beroepsbevolking a)

	Totaal ongeacht opleiding	Basis-niveau	Uitgebreid lager niveau	Middelbaar niveau	Semi-hoger en hoger niveau
Mannen					
15 – 19	4,8 %	6,0	2,8	7,8	0,0
20 – 24	3,7 %	4,9	2,8	4,4	0,8
alle leeftijden	3,0 %	4,7	2,1	1,9	4,4
Vrouwen					
15 – 19	3,4 %	4,8	2,5	4,1	0,0
20 – 24	2,2 %	3,4	1,9	2,1	0,2
alle leeftijden	2,9 %	4,2	2,5	2,4	1,3

a) Zie ook bijlage 19.

Bron: Arbeidskrachtentelling 1973

Uit de tabel blijkt ook dat de jongeren met uitgebreid lager opleidingsniveau ondervertegenwoordigd zijn in het jongerenwerklozenbestand.

Hoewel nog veel meer materiaal nodig is om tot een gefundeerd oordeel over de relatie tussen het genoten onderwijs en de kans op werkgelegenheid te kunnen komen, mag uit de globale gegevens wel worden geconcludeerd dat de onderwijsontwikkeling van de laatste decennia slechts voor een klein gedeelte van de werkloosheid onder jongeren verantwoordelijk kan worden gesteld. Tot voor enkele jaren konden alle schoolverlaters binnen zeer korte tijd in het arbeidsproces worden opgenomen, hoewel zich ook toen wel aanpassings- of inpassingsmoeilijkheden zullen hebben voorgedaan in verband met de specifieke eisen van de gevonden arbeidsplaats en met de gewinning aan de arbeidssituatie. Blijkbaar waren de opleidingen van de schoolverlaters naar richting en niveau in voldoende mate afgestemd op de aan vacatures verbonden vereisten, dat die aanpassings- en inpassingsmoeilijkheden overwonnen konden worden. Voor zover dit extra moeite en extra kosten voor werkorganisaties meebrengt, is het begrijpelijk dat men die wel bereid is te geven in geval van een krappe arbeidsmarkt, maar bij voorkeur niet wanneer de arbeidsmarkt ook een ruim aanbod van iets meer ervaren werkzoekenden biedt. Overigens moge worden bedacht dat de kosten van opleiding en ook de loonkosten voor jong personeel de laatste tijd zijn gestegen. De genoemde factoren samen nemende, mag men veronderstellen dat onder de huidige omstandigheden de discrepantie tussen opleidingsinhoud en praktijk-eisen door werkgevers als een groter probleem wordt ervaren. Dit kan de werkgelegenheidskansen van een aantal jongeren enigermate verzwakken, althans onder de huidige arbeidsmarktverhoudingen.

Dat het verhoogde onderwijspeil een belangrijke discrepantie tussen vraag en aanbod in kwalitatieve zin teweegbrengt en werkloosheid veroorzaakt is moeilijk te bewijzen. Weliswaar komt als betrekkelijk nieuw verschijnsel nu ook werkloosheid van enige betekenis onder hoger-opgeleiden voor, maar naar verhouding is deze toch minder omvangrijk (circa 3 procent) dan onder andere groeperingen. Zij blijft beperkt tot een klein aantal studierichtingen, waarvan de afzonderlijke werkloosheidscijfers – bij geringe absolute aantallen – soms wel hoog zijn: 5 à 10 procent. In feite is de werkloosheid omvangrijker onder mensen met een lagere opleiding of zonder opleiding na het basisonderwijs, ook als men de aantallen werklozen relateert aan de aantallen

beroepsbeoefenaren op de verschillende niveaus van opleiding. In de praktijk blijkt steeds weer een gebrek aan geschoolde mensen op verschillende niveaus. Dit neemt niet weg dat de stijging van het niveau van de werkgelegenheid geen gelijke tred heeft gehouden met de snelle stijging van het opleidingsniveau.

Een gevolg van de enorme uitbreiding van het voortgezet en hoger onderwijs is, dat veel meer jongeren de opleiding volgen die zij kunnen volgen overeenkomstig hun aanleg en motivatie. Dit vergroot de kans op een arbeidsaanbod van bekwame en geschikte mensen. Daar staat tegenover dat ook meer jongeren nog juist datgene hebben kunnen leren wat de gekozen opleiding biedt. Het gemiddelde bekwaamheidspeil van mensen met een eenvoudige opleiding was vroeger in de praktijk al spoedig hoger dan dat van mensen die nu dezelfde opleiding hebben genoten. Beide ontwikkelingen plaatsen werkgevers voor grotere aanpassings- en inpassingsproblemen dan zij vroeger hadden.

Door beide factoren en onder de invloed van de gewijzigde arbeidsmarktverhoudingen vindt nu een aanpassingsproces plaats bij de inschakeling van schoolverlaters van verschillend niveau. Dit proces bestaat hieruit dat niet langer, als het ware vanzelfsprekend, iedere schoolverlater wordt ingeschakeld op het functieniveau waar zijn voorgangers werden ingeschakeld, maar alleen de besten en de overigen op een iets lager niveau. Mensen met hoger beroepsonderwijs beginnen de concurrentie te ondervinden van academici, terwijl zij zelf geleidelijk naar lagere kaderfuncties worden verschoven. Vanzelfsprekend ondervinden ook mensen op middelbaar en lager niveau die druk. Juist onder hen zijn er die beneden hun bekwaamheidsniveau werken of na werkloosheid in een baan op lager niveau terecht komen¹⁾. Steeds meer laagst-opgeleiden krijgen nu een verminderde werkgelegenheidskans, waardoor zij eerder werkloos worden en blijven onder de neerwaartse druk van het toenemend aantal hoger- en middelbaar-opgeleiden, voor wie niet (onmiddellijk) plaats is op de hogere en middelbare functieniveaus. Als extra factor werkt bovendien voor de jeugdigen onder de laagst-opgeleiden de partiële leerplicht vaak negatief. Het ligt in de rede aan te nemen dat er sprake is van stringenter toepassen van selectiecriteria bij het kiezen van personeel op verschillende niveaus, nu het aanbod ruimer is geworden en bovendien de vraag is afgenomen.

3. Minimumjeugdloon

In hoeverre de invoering van het minimumjeugdloon als zelfstandige oorzaak voor de werkloosheid van jongeren kan gelden, is niet vast te stellen. Voor zover deze factor invloed heeft uitgeoefend, zal dit in arbeidsintensieve bedrijfstakken met betrekkelijk veel jongeren in het personeelsbestand zijn geweest. Het is echter moeilijk te stellen dat deze factor als enige optreedt, omdat mag worden aangenomen dat de personeelssterkte doorgaans niet groter is dan de behoefte aan personeel. In de detailhandel en de horecasector hebben sommige bedrijven hun personeelsbestand ingekrompen als reactie op de gestegen loonkosten (niet alleen van jeugdigen), waarbij zij een oplossing zochten in rationalisatie van de bedrijfsvoering, overschakeling op zelfbedieningsstelsels en vermindering van dienstbetoon. In andere bedrijfstakken liggen deze oplossingen minder voor de hand. Vermoedelijk heeft het minimumloon een rol gespeeld wanneer ook andere factoren tot vermindering van bedrijvigheid noopten. Voor het overige moet deze factor worden beschouwd als een van de wijzigingen in de loonstructuren en de loonhoogte, die samen in meer of mindere mate invloed hebben gehad op de werkgelegen-

1) Zie o.m. het rapport Onderzoek onder werklozen, deel 1, moeilijkheden bij (her)intreding, van het Instituut voor Sociaal-Wetenschappelijk Onderzoek IVA, 1976.

heidsontwikkeling voor zover ze hebben bijgedragen tot verhoging van de reële arbeidskosten.

4. Regionale spreiding

De werkloosheid is ongelijkmatig over de verschillende gebieden (landsdelen, provincies) verdeeld, zoals bijlage 20 laat zien. Dit geldt ook voor de werkloosheid onder jongeren. Daarover zijn gegevens opgenomen in bijlage 21/23. Uitgedrukt in percentages van de jongere beroepsbevolking in de respectieve landsdelen is de werkloosheid onder jongeren het hoogst in het Zuiden (vooral Limburg), gevolgd door het Noorden en het laagst in het Westen van het land.

Zoals blijkt uit bijlage 23 is de werkloosheid van mannen in de grote steden belangrijk groter dan in de rest van de drie Randstadprovincies. Dit geldt ook voor de werklozen beneden 23 jaar. Er is zowel absoluut als relatief een concentratie van algemene werkloosheid en jongerenwerkloosheid in de vier genoemde steden.

De grafiek van bijlage 24 maakt een vergelijking mogelijk van de geregistreerde arbeidsreserve-percentages voor jongeren per eind november 1976 met die voor alle leeftijdsgroepen (mannen) per provincie. Zichtbaar wordt nu dat de jongerenwerkloosheid boven de gemiddelde werkloosheid uitstijgt in alle provincies, zoals ze ook uitstijgt boven de gemiddelde landelijke werkloosheid, gerelateerd aan de onafhankelijke beroepsbevolking. Ook de verhoudingen tussen jongerenwerkloosheid en algemene werkloosheid lopen niet ver uiteen, als men de provincies naast elkaar ziet.

Hieruit kan men concluderen dat de werkloosheidssituatie in elk deel van het land procentueel steeds een iets grotere werkloosheid onder jongeren laat zien dan onder de overige leeftijdsklassen samen. Gelet op de zeer verschillende provinciale werkloosheidscijfers, werkgelegenheids- en bedrijvigheidsstructuren, loonstructuren, opleidingsstructuren e.d., is de mate van overeenstemming in de relatie tussen algemene en jongerenwerkloosheid een belangrijk gegeven. Dit gegeven ondersteunt de eerdere conclusie (hoofdstuk 3) dat de werkloosheid onder jongeren overwegend wordt bepaald door de algemene werkgelegenheidsvermindering en dat andere factoren, die in dit hoofdstuk zijn besproken, slechts een geringe invloed uitoefenen.

5. Arbeidsoriëntatie

Het is waar dat er jongeren zijn die zich kritischer ten opzichte van de arbeid in het algemeen of bepaalde arbeidssituaties opstellen dan anderen. Toch blijkt uit studies dat de opvattingen in de waardering van de arbeid nog niet zo sterk zijn veranderd dat daardoor werkweigering of het zorgvuldig vermijden van werk een algemeen gedrag is geworden. Ook jongeren beleven de arbeid meestal als een maatschappelijke plicht en een belangrijke bezigheid 1). Voorts is door onderzoek aangetoond, dat ook jongere werklozen hun werkloosheid doorgaans negatief ervaren, dat zij de nadelen van de werkloosheid groter vinden dan de voordelen. Zij beklemtonen in dat geval meestal de doelloosheid. Verder is naar voren gekomen dat jongere werklozen veelal bereid zijn allerlei werk te aanvaarden om alvast maar een baan te hebben. Ook zijn zij vaker dan andere leeftijdscategorieën bereid te verhuizen als zij daarvoor (weer) werk kunnen krijgen 2).

1) Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid: Waardering en verdeling van de arbeid, 1976 (Onderzoek verricht door het IVA, Tilburg).

2) Sociaal-Wetenschappelijk Instituut IVA: Onderzoek onder werklozen, delen 1 en 2, 1976.

6. Gevolgen

Werkloosheid kan voor alle groeperingen, individueel verschillend, ernstige gevolgen hebben. Voor jongeren betekent werkloosheid doorgaans een slechte start: na de inspanning voor een opleiding ervaren zij dat zij (voorlopig) niet nodig zijn. Dit betekent een teleurstelling, die frustrerend en demotiverend kan werken. De werkloosheidservaring vindt plaats in de gevoelige periode van de overgang naar volwassenheid en maatschappelijke integratie.

Werkloosheid betekent voor jongeren ook een breuk bij de overgang van de school naar de beroepspraktijk, die wellicht nooit meer geheel kan worden hersteld. Zij kunnen zelfs tot de moeilijk plaatsbaren gaan behoren als de afstand tussen schoolperiode en arbeidsperiode later niet kan worden overbrugd, zodat zij voorgoed tot het marginale aanbod blijven behoren.

4.4. Samenvatting en conclusies

In de voorgaande paragrafen is getracht enig inzicht te geven in de aard en achtergronden van de werkloosheid onder jongeren. In het bijzonder is gekeken naar veel genoemde verklaringsgronden als de daling van de totale werkgelegenheid, de kwalitatieve discrepanties tussen het aanbod van jongeren en de vraag op de arbeidsmarkt, de invoering van het minimumloon voor jongeren en de gewijzigde arbeidsoriëntatie van jongeren. Deze factoren werden ook genoemd in de brief over de "jeugdwerkloosheid", die de ministers van Sociale Zaken en van Onderwijs en Wetenschappen een jaar geleden aan de Tweede Kamer hebben gezonden 1).

De verkenningen van de werkgroep zijn samen te vatten in de volgende

conclusies.

1. De grootste aantallen werkloze jongeren komen voor in de beroepscategorieën handels- en kantoorpersoneel, metaalbewerkers en bouwvakarbeiders. De werkloosheid onder het handels- en kantoorpersoneel is voor een deel toe te schrijven aan het sterk toenemende aanbod van jongeren met middelbaar of hoger algemeen voortgezet onderwijs als eindonderwijs, de mechanisatie van kantoorwerkzaamheden en de overgang naar zelfbediening in winkels. In de detailhandel zijn de plaatsingskansen voor jeugdigen verminderd door de invoering van het minimumjeugdloon en de partiële leerplicht. In de sterk gedifferentieerde metaalsector is de werkloosheid onder jongeren vooral veroorzaakt door algemene factoren als de conjuncturele inzinking, structurele moeilijkheden rond de vraag naar metaalproducten, de internationale concurrentie en de verzadiging van de vraag naar duurzame consumptiegoederen. Vaak wijst men op groter wordende verschillen tussen de via het beroepsonderwijs verworven bekwaamheden en de door de functies in de bedrijven gevraagde kennis en vaardigheden. Als de schoolopleiding beginopleiding moet zijn, zijn nog niet alle noodzakelijke voorwaarden vervuld waardoor de werknemer in wisselwerking met de praktijk verder kan leren.

2. De vermindering van de vervangingsvraag naar personeel bij dalende werkgelegenheid treft vooral de schoolverlaters. Zij vormen een groeiend deel van het totale aantal werkloze jongeren, zij het nog steeds een minderheid. De

1) Brief van 19 maart 1976, stuk 13858, Tweede Kamer, zitting 1975-1976. Hoewel dezelfde factoren zijn bekeken, is de Werkgroep Arbeidsmarktanalyse niet tot geheel gelijklopende veronderstellingen en conclusies gekomen. Met name t.a.v. de veelzijdige problematiek van de zogenaamde kwalitatieve discrepanties heeft de werkgroep andere accenten gelegd en meer nuances aangebracht.

meeste schoolverlaters vinden zo tijdig werk, dat inschrijving bij het arbeidsbureau achterwege kan blijven, terwijl de meeste ingeschreven schoolverlaters binnen enkele maanden een dienstbetrekking vinden. Er is echter een groeiende minderheid die langer werkloos blijft.

De overige werkloze jongeren (dus degenen die reeds een of meer banen hebben gehad) zijn werkloos geworden doordat naderhand de vraag naar hun arbeidsprestatie verminderde. Zij zijn – met vele ouderen – het slachtoffer van de in veel bedrijfstakken opgetreden inkrimping van de werkgelegenheid. In een aantal gevallen zijn ze eerder ontslagen door toepassing van het "lifo-systeem" (last in, first out).

3. Onder de schoolverlaters is het aantal werklozen ongeveer gelijk verdeeld over mannelijke en vrouwelijke jongeren. Onder de overige werkloze jongeren zijn de jonge mannen aanzienlijk sterker vertegenwoordigd dan de jonge vrouwen. Dit hangt samen met een geringere arbeidsparticipatiegraad van jonge vrouwen vergeleken met jonge mannen, een grotere verborgen werkloosheid onder jonge vrouwen dan onder jonge mannen en met de relatief sterke vertegenwoordiging van mannen in bedrijfstakken en beroeps categorieën met veel werkloosheid.

4. Het aandeel van de jongeren in het bestand van langdurig-werklozen is geringer (ruim een kwart) dan hun aandeel in het totale werklozenbestand. Gedurende de laatste jaren is de langdurige werkloosheid onder jongeren echter nogal toegenomen.

5. Onder de jongeren zijn, evenals onder de ouderen, in het werklozenbestand degenen met een lagere opleiding oververtegenwoordigd, terwijl degenen met een uitgebreid lagere opleiding ondervertegenwoordigd zijn. Zowel absoluut als relatief zijn de jongeren zonder enige opleiding van betekenis na het basisonderwijs veruit het sterkst getroffen door de werkloosheid. Onder mannelijke jongeren in het werklozenbestand, evenals onder de mannelijke werklozen van middelbare leeftijd, komt ook een lichte oververtegenwoordiging voor van degenen die middelbaar of hoger onderwijs hebben ontvangen.

De onderwijsontwikkeling van de laatste tijd kan slechts voor een klein gedeelte van de werkloosheid onder jongeren aantoonbaar als verklaring gelden. Wel mag men veronderstellen dat onder de huidige omstandigheden (ruim aanbod op de arbeidsmarkt; gestegen opleidings- en loonkosten voor jong personeel) de discrepanties tussen opleidingsinhoud en praktischeisen door werkgevers tegenwoordig als een groter probleem worden ervaren dan vroeger.

Door het verhoogde onderwijspeil komt nu ook werkloosheid onder hoger-opgeleiden voor, maar naar verhouding is deze minder omvangrijk dan onder andere groeperingen. In feite is de werkloosheid omvangrijker onder mensen met een lagere opleiding of zonder opleiding na het basisonderwijs. In de praktijk blijkt steeds weer een gebrek aan geschoolde mensen op verschillende niveaus. Dit neemt niet weg dat de stijging van het werkgelegenheidsniveau geen gelijke tred heeft gehouden met de stijging van het opleidingsniveau.

Mede door het gestegen opleidingsniveau vindt nu een aanpassingsproces plaats bij de inschakeling van schoolverlaters van verschillend niveau. Alleen de besten komen op het functieniveau waar vroeger hun voorgangers werden ingeschakeld. Er komt een neerwaartse druk, waardoor mensen op lagere niveaus terecht komen en de laagst-opgeleiden een verminderde werkgelegenheidskans krijgen. Als extra factor werkt bovendien voor de jeugdigen onder hen de partiële leerplicht vaak negatief. Het ligt in de rede aan te nemen dat er sprake is van stringenter toepassen van selectiecriteria bij het kiezen van

personeel op verschillende niveaus, nu het aanbod ruimer is geworden en bovendien de vraag is afgenomen.

6. De invloed van het minimumjeugdloon als zelfstandige factor op de werkloosheid onder jongeren is niet aan te tonen. Het is mogelijk dat deze factor in arbeidsintensieve sectoren met betrekkelijk veel jongeren in het personeelsbestand een kleine rol heeft gespeeld, zoals in de detailhandel en de horecasector, waar het personeelsbestand door rationalisatie kon worden ingekrompen. In andere sectoren heeft deze factor vermoedelijk een rol gespeeld wanneer ook andere factoren tot vermindering van bedrijvigheid noopten.

7. De werkloosheid onder jongeren is, uitgedrukt in percentages van de jongere beroepsbevolking, het hoogst in het Zuiden, het laagst in het Westen. In alle provincies stijgt de jongerenwerkloosheid boven de gemiddelde werkloosheid uit. De ongeveer gelijke relaties tussen algemene en jongerenwerkloosheid ondersteunt de eerdere conclusie (hoofdstuk 3), dat de werkloosheid onder jongeren overwegend wordt bepaald door de algemene werkgelegenheidsvermindering en dat andere factoren slechts een geringe invloed uitoefenen.

In de grote steden (Amsterdam, 's-Gravenhage, Rotterdam en Utrecht) is de werkloosheid onder jongeren groter dan in de rest van de drie Randstadprovincies. Er is sprake van een werkloosheidsconcentratie in de vier steden, absoluut en relatief.

8. Ook jongeren beleven de arbeid meestal als een maatschappelijke plicht en een belangrijke bezigheid. Ook jongere werklozen ervaren hun werkloosheid doorgaans negatief (doelloosheid). Veelal zijn zij bereid allerlei werk te aanvaarden om alvast maar een baan te hebben. Ook zijn zij bereid te verhuizen als zij daardoor (weer) werk kunnen krijgen.

9. Werkloosheid betekent voor jongeren dikwijls een slechte start, wat frustrerend en demotiverend kan werken. Werkloosheid betekent voor hen ook een breuk bij de overgang van de school naar de beroepspraktijk, die wellicht nooit meer kan worden hersteld. Als deze afstand later niet kan worden overbrugd, kunnen zij voorgoed tot het marginale aanbod gaan behoren.

Slotsom

Tot welke slotsom leiden deze conclusies (en die uit het vorige hoofdstuk) bij terugkoppeling naar de probleemstelling in het tweede hoofdstuk? De probleemstelling had in het bijzonder betrekking op de beginfase waarin jongeren verkeren, waardoor zij nu eens in een zwakkere, dan weer in een sterkere concurrentiepositie met andere werkzoekenden kunnen staan. Als mogelijke oorzaken van de werkloosheid onder jongeren noemde deze probleemstelling de invloed van de algemene werkloosheidsstijging, aanpassingsbelemmeringen door discrepanties tussen onderwijs en werkgelegenheid (beroepspraktijk), de stijgende lonen (minimumjeugdloon) en de veranderde arbeidsoriëntatie.

Uit de analyse, die overigens door gebrek aan adequate informatie niet volledig kon zijn, is naar voren gekomen dat de algemene stijging van de werkloosheid de voornaamste oorzaak is van de relatief sterke toeneming van de werkloosheid onder jongeren via de snelle daling van de vervangingsvraag naar personeel. Ze zal voor een groot deel even lang duren (eventueel: even kort) als de conjuncturele werkloosheid en de werkloosheid ten gevolge van het structurele vraagtekort.

Alle andere factoren zijn volgens deze analyses van minder gewicht, behoudens voor enkele sectoren of voor enkele beroepscategorieën. Het verband

tussen minimumjeugdloon en jongerenwerkloosheid kon op grond van het beschikbare materiaal niet worden aangetoond, terwijl het vermoeden van de invloed in bijvoorbeeld de detailhandel en de horecasector evenmin kon worden weggenomen.

De veel genoemde discrepantie tussen onderwijs en werkgelegenheid (opleidingsinhoud en beroepspraktijk) is een minder invloedrijke factor dan men dikwijls aanneemt, gezien de relatief hoge werkloosheid onder jongeren met een zeer geringe opleiding en de relatief lage werkloosheid onder jongeren met een uitgebreide opleiding, alsmede de nog steeds aanwezige vraag naar geschoolden. Onder de huidige omstandigheden (ruim arbeidsaanbod; gestegen opleidings- en loonkosten voor jongeren) komen jongeren zonder ervaring echter later aan de slag dan anderen, omdat de werkgevers de discrepanties tussen opleidingsinhoud en praktijkkeisen als een groter probleem ervaren dan zij deden in de situatie van volledige werkgelegenheid (krappe arbeidsmarkt).

Afsluitend mag worden gesteld dat de jongerenwerkloosheid primair moet worden gezien als een specifieke verschijningsvorm van de algemene werkloosheid. Hiermede is het vraagstuk van de jongerenwerkloosheid niet gebatelliseerd. Uit de analyse is immers naar voren gekomen dat de werkloosheid de jongeren relatief zwaar treft, gelet op het aantal werkloze jongeren en de psychische en sociale gevolgen van een maatschappelijke start als werkloze. Bovendien is gebleken dat jongeren soms kwetsbaar zijn, want de gewijzigde vraag- en aanbodverhoudingen op de arbeidsmarkt laten duidelijker zien dat jongeren een zwakke concurrentiepositie op de arbeidsmarkt kunnen innemen. En dan moet worden geconcludeerd dat de op zichzelf volkomen begrijpelijke afstand tussen wat zij hebben geleerd en wat zij in de praktijk van het arbeidsleven moeten kunnen – een afstand die slechts in wisselwerking met de werkelijkheid kan worden overbrugd – in deze tijd niet altijd gemakkelijk kan worden overbrugd.

5. OVERZICHT EN BEOORDELING VAN BELEIDSMATREGELEN

5.1. Inleiding

In dit hoofdstuk geeft de werkgroep een overzicht van de bestaande en aangekondigde maatregelen die de overheid toepast om de werkloosheid in het algemeen of onder jongeren meer in het bijzonder te bestrijden, c.q. de werkloosheidskansen van jongeren te verruimen. 1)

Vervolgens maakt zij bij deze maatregelen een aantal kanttekeningen, waarmee zij zo mogelijk een beoordeling poogt te geven van de waarde van de verschillende maatregelen in het licht van de door haar gesignaleerde (mogelijke) factoren die op het werkloos worden of werkloos blijven van jongeren invloed hebben.

In het voorgaande is naar voren gekomen dat de werkloosheid onder jongeren in het algemeen vooral samenhangt met de sterk gedaalde werkgelegenheid gedurende de laatste jaren. Voor een geringer gedeelte houdt de jongerenwerkloosheid verband met een aantal factoren die de aanpassing tussen vraag en aanbod bemoeilijken, zoals discrepanties tussen het genoten onderwijs en de bekwaamheden die nodig zijn nu vacante functies te kunnen vervullen. Hiervan uitgaande is er behoefte aan maatregelen die de werkgelegenheid naar omvang en samenstelling zodanig kunnen beïnvloeden, dat straks aan meer mensen, onder wie ook jongeren, uitzicht op een arbeidsplaats kan worden gegeven, alsmede aan maatregelen die de aanpassing van de vraag aan het aanbod of van het aanbod aan de vraag kunnen vergemakkelijken.

1) Bijlage 25 geeft een schematisch overzicht van maatregelen m.b.t. de arbeidsmarkt.

In paragraaf 5.2. is rekening gehouden met de zojuist bedoelde onderscheiding tussen werkgelegenheidsbevorderende maatregelen en aanpassingsbevorderende maatregelen. De eerstgenoemde beogen de vraagzijde van de arbeidsmarkt kwantitatief en kwalitatief meer af te stemmen op het beschikbare en beschikbaar komend aanbod, terwijl de als tweede vermelde maatregelen meestal de afstemming van het aanbod op de vraag, soms ook de afstemming van de vraag op het aanbod – in kwalitatieve zin – beogen te bevorderen.

Enkele maatregelen zijn specifiek op jongeren gericht. Daarnaast zijn er maatregelen bestemd voor verschillende moeilijk plaatsbare categorieën, waarbij veelal ook aan jongere werkzoekenden afzonderlijk aandacht wordt gegeven. Maar er zijn ook maatregelen die minder specifiek voor jongeren zijn bedoeld maar door hun algemene uitwerking onder meer voor jongeren van betekenis kunnen zijn.

5.2. Bestaand werkgelegenheids- en arbeidsvoorzieningsinstrumentarium

Thans is een aantal maatregelen van kracht, dat is bedoeld om de ontwikkelingen aan de vraagzijde en de aanbodzijde van de arbeidsmarkt te beïnvloeden. Gelet op dit primaire doel zijn de thans beschikbare instrumenten in dit hoofdstuk globaal ingedeeld naar het gezichtspunt van werkgelegenheids- of arbeidsvoorzieningsmaatregelen.

In het navolgende zijn de hoofdzaken van thans bestaande maatregelen volgens de vorengenoemde indeling genoemd. Met het oog op de ontwikkelingen van de werkgelegenheid en de werkloosheid is de vraag van de efficiency en de effectiviteit van groot belang. Deze vraag kan ten aanzien van de arbeidsvoorzieningsmaatregelen c.a. in beperkte mate worden beantwoord. Geen uitsluitel is mogelijk ten aanzien van de werkgelegenheidsmaatregelen. Hoewel van het merendeel van de werkgelegenheidsmaatregelen de kosten bekend zijn, resp. de bedragen die de overheid hiervoor wil uittrekken, bestaat er onvoldoende inzicht in het uiteindelijke effect naar regio's, sectoren, beroepscategorieën, categorieën met specifieke problemen enz.

Bij de werkgelegenheidsmaatregelen is een overzicht van de maatregelen opgenomen, welke zowel de bevordering van de werkgelegenheid (de handhaving en de uitbreiding van het aantal arbeidsplaatsen) als de verbetering van de economische structuur van Nederland beogen. Ten behoeve van dit overzicht is aansluiting gezocht aan het advies van de Sociaal-Economische Raad inzake een aantal aspecten van het sociaal-economische structuurbeleid in de periode 1975–1980 alsmede het advies van de Sociaal-Economische Raad inzake de eerste fase van het systeem van de investeringsrekening 1).

Bij de arbeidsvoorzieningsmaatregelen is een opsomming van bestaande arbeidsvoorzieningsmaatregelen c.a. opgenomen. Voor zover bekend, zijn de effecten van de verschillende maatregelen vermeld. Tevens zijn aangegeven – voor zover mogelijk – de geldmiddelen die beschikbaar zijn.

A. Werkgelegenheidsmaatregelen

Het huidige instrumentarium ten behoeve van de werkgelegenheid laat zich onderscheiden in maatregelen welke permanent van kracht zijn en die welke in verband met conjuncturele omstandigheden toepassing vinden en dus aanvullend genoemd kunnen worden.

1. Maatregelen welke permanent van kracht zijn

Dit stelsel van maatregelen heeft tot doel enerzijds de bevordering van bedrijfsinvesteringen in algemene zin en anderzijds de bevordering van speci-

1) Vastgesteld op 17 september 1976 resp. 17 december 1976.

fieke activiteiten in het kader van een verbetering van de economische structuur.

– De algemene maatregelen zijn de investeringsaftrek en de vervroegde afschrijving.

– Daarnaast bestaan de specifieke maatregelen die een gericht karakter bezitten. In dit verband kunnen worden genoemd maatregelen, gericht op structuurverbetering van bedrijfstakken (middelen ten behoeve van de industrie incl. scheepsbouw, handel en diensten). Voorts maatregelen gericht op technologische verbeteringen (ontwikkelingskredieten en middelen ter opvoering van de produktiviteit). Eveneens valt hieronder, het regionaal verlenen van investeringspremie (I.P.R.) en het tot stand brengen van infra-structurele voorzieningen. Ten slotte is er de mogelijkheid in bijzonder gevallen – veelal uit oogpunt van regionale werkgelegenheid – steun te verlenen aan individuele bedrijven. Een overzicht van de hiermede gemoeide bedragen geeft tabel 5.2.(1).

TABEL 5.2.(1)

	1977	1978	1979	1980
Structuurverbetering bedrijfstakken	429	448	469	486
Technologische verbeteringen	102	138	164	178
Regionaal beleid	262	296	353	382
Steun individuele bedrijven	100	75	50	50
Totaal	893	957	1.036	1.096

2. Aanvullende maatregelen

Ter bevordering van de werkgelegenheid – het behoud en de creatie van arbeidsplaatsen – heeft de regering een aantal maatregelen afgekondigd, als aanvulling op het traditionele pakket van activiteiten. Het zijn economische structuurmaatregelen, loonkostensubsidies, herziening van de belastingheffing in verband met de inflatie. Een overzicht van de kosten van deze maatregelen geeft tabel 5.2.(2), waarbij ook de normale begroting (meerjarenraming) is vermeld.

TABEL 5.2.(2) – Aanvullende beleidsmaatregelen 1977–1980 (in mld. guldens)

	1976	1977	1978	1979	1980
Meerjarenraming miljoenennota 1976	71.4	78.1	84.4	91.0	99.7
Aanvullend beleidsprogramma		0.9	1.7	1.9	2.2
Onderverdeeld in (aanvullend)					
Economische structuurmaatregelen (structuur, techn. regionaal)		0.5	0.6	0.6	0.7
Loonkostensubsidies (via soc. verz.)		0.4	1.1	1.3	1.5
Fiscale herzieningen			1.1	1.3	1.4

Bron: Miljoenennota 1977, sept. 1976, pag. 48 en 56.

De economische structuurmaatregelen bestaan uit maatregelen ter verbetering van de structuur van de bedrijfstakken, maatregelen ter bevordering van technologische verbeteringen en maatregelen in het kader van het regionale

beleid, met speciale aandacht aan de zgn. speerpunten. Het is de bedoeling om steunverlening aan individuele bedrijven geleidelijk in te bouwen in het regionale beleid.

De loonkostensubsidies, welke dienen ter beperking van de arbeidskostenontwikkeling, kunnen worden geconcretiseerd in de vorm van subsidiëring van sociale-verzekeringspremies. In 1977 zal f. 0,3 miljard worden aangewend ter beperking van de belastingdruk.

Voorts is er een regeling waarbij subsidies wordt gegeven aan ondernemingen die een substantieel aandeel minimum(jeugd)loners in dienst hebben.

B. Arbeidsvoorzieningsmaatregelen

Het arbeidsvoorzieningsbeleid heeft een tweetal centrale aandachtsgebieden. Dit beleid concentreert zich enerzijds op de bemiddeling ten einde voor (werkloze) werkzoekenden een snelle plaatsing of herplaatsing in het arbeidsproces mogelijk te maken en anderzijds op de voorlichting van (werkloze) werkzoekenden over hun toekomstige arbeidsmogelijkheden.

De provinciale en rayonale diensten voor de arbeidsvoorziening van het ministerie van Sociale Zaken hebben ten behoeve van de voorlichting van (werkloze) werkzoekenden als concrete taakonderdelen: de schoolkeuzevoorlichting, de beroepskeuzevoorlichting en de beroepenvoorlichting.¹⁾

Deze voorlichting is voornamelijk gericht op jongeren. De informatie over de verschuiving in het dienstbetoon van de gewestelijke arbeidsbureaus c.a. op deze taakonderdelen alsmede recente extra inspanningen op deze terreinen roert de werkgroep aan onder punt IV.

Ten behoeve van een intensivering van de normale bemiddelingsactiviteiten hebben de diensten voor de arbeidsvoorziening de beschikking over extra middelen. Deze kunnen worden aangewend voor zover de normale bemiddeling tussen werkgevers en (werkloze) werkzoekenden niet slaagt. Voor een aantal extra faciliteiten bestaat een volgorde voor de toepassing van regelingen: de 30 procent loonkostenregeling vindt toepassing indien de loonsuppletierregeling geen soelaas biedt; daarna mag hantering van de TAP-regeling voor de plaatsing van (werkloze) werkzoekenden worden overwogen. Het onderstaande overzicht leert dat jeugdigen binnen de toepassing van de meeste extra maatregelen kunnen vallen, voor zover voldaan is aan een aantal criteria. Daarnaast zijn er extra maatregelen die specifiek op jeugdigen zijn gericht.

De dienst voor de arbeidsvoorziening houdt sedert 1974 ter ondersteuning van haar arbeidsvoorzieningsbeleid ter zake van de bemiddeling en de beroepsvoorlichting ca. tweemaal per jaar een schriftelijke vacature-enquête ten einde onvermelde – niet aan de dienst bekende – vraag naar arbeidskrachten te traceren. Daarnaast worden regelmatig de publiciteitsmedia (kranten e.d.) op openstaande, (aan de dienst onbekende), vacatures onderzocht. De werkgroep heeft in onderstaand overzicht de werkingssfeer en de toepassingscriteria van de verschillende vorengenoemde regelingen weergegeven.

1) Schoolkeuzevoorlichting: Deze voorlichting gaat over de keuze van het schooltype, met name bij overgang van het lager naar het voortgezet onderwijs.

Beroepskeuzevoorlichting: de verstreking van inlichtingen, raad en advies aan jeugdigen en volwassenen bij het kiezen van een beroep.

Beroepenvoorlichting: De verschaffing van inzicht in de structuur en de inhoud van verschillende opleidingen, beroepen en functies; de plaats van deze beroepen en functies in de samenleving en de omstandigheden waaronder die worden uitgeoefend.

I. Direct plaatsingsbevorderende maatregelen

Deze houden in:

- A. budgetruimte voor niet-commerciële instellingen en overheidsdiensten voor te creëren arbeidsplaatsen voor projecten of bepaalde activiteiten;
- B. premie of subsidies voor werkgevers/werknemers in de private sector.

ad A. Budgetruimte voor overheidsdiensten c.a.

Tijdelijke arbeidsplaatsenregeling (TAP-regeling)

Gemeentelijke, provinciale, rijks- en daarmee gelijkgestelde gesubsidieerde instellingen (stichtingen), die een moeilijk plaatsbare werkloze in tijdelijke dienst nemen ontvangen een tegemoetkoming van 100 procent in het loon tot een maximum.

Sinds de ingangsdatum van de regeling (1 september 1973) zijn de toezeggingen t/m februari 1977 18.000 geweest, het aantal lopende toezeggingen op dat tijdstip bedraagt ruim 3.800 personen. Vanaf het begin van de regeling heeft meer dan 30 procent van de geplaatste werknemers een arbeidsovereenkomst afgesloten.

Personen die jonger zijn dan 45 jaar kunnen in aanmerking komen mits zij langer dan 6 maanden staan ingeschreven als werkzoekende.

Per 1 januari 1977 is deze regeling verruimd. Eveneens in aanmerking komen werknemers van 23-60 jaar die een gedeeltelijke werkweek (wekelijkse arbeidstijd 20-35 uur) ambiëren. Voor werknemers van 23-30 jaar geldt een ononderbroken inschrijvingsduur als werkzoekende van zes maanden. Gegadigden moeten op part-time werk zijn aangewezen.

ad B. Tegemoetkomingen werkgevers/werknemers in de private sector

30 Procent-loonkostenregeling

De werkgever die een moeilijk plaatsbare werkloze voor onbepaalde tijd in dienst neemt ontvangt een tegemoetkoming van 30 procent van de loonkosten en opslag voor sociale voorzieningen.

Het aantal personen op wie deze regeling sinds de ingangsdatum van 1 september 1973 van toepassing is geweest bedroeg per ultimo februari 1977 ruim 7.100; het aantal lopende toezeggingen beliep op dat tijdstip ruim 1.800. Van de ca. 3.500 geplaatsten is 43 procent ouder dan 45 jaar. Na afloop van de termijn waarvoor subsidie wordt verleend, blijkt 70 procent van de betrokkenen hun arbeidsplaats te hebben kunnen behouden dan wel elders werk te hebben gevonden.

Personen die jonger zijn dan 45 jaar kunnen in aanmerking komen mits zij langer dan 6 maanden staan ingeschreven als werkzoekende.

Per 1 januari 1977 is deze regeling verruimd tot part-time werk. De tegemoetkoming in de loonkosten geldt eveneens voor werkgevers die een werknemer tussen 23 en 60 jaar voor een gedeeltelijke werkweek voor onbepaalde tijd in dienst nemen (wekelijkse arbeidstijd tussen 20-35 uur). Voor werknemers van 23-30 jaar geldt de tegemoetkoming zes maanden lang; 12 maanden voor hen die ouder zijn dan 30 jaar. Personen van 23-30 jaar komen alleen in aanmerking als zij zes maanden lang onderbroken als werkzoekende staan ingeschreven. Gegadigden moeten op part-time werk zijn aangewezen.

Voorlopige regeling plaatsing gehandicapten

De werkgever die voor 1 oktober 1976 een werkloze minder-valide arbeidskracht voor onbepaalde tijd in dienst neemt, krijgt een tegemoetkoming in

de loon- en aanpassingskosten. De bijdrage in de loonkosten, verhoogd met een opslag voor kosten van sociale voorzieningen, bedraagt 60 procent voor de eerste 12 maanden en 30 procent voor de daarop volgende drie maanden tot een bepaald maximum. Het aantal toepassingen vanaf de ingangsdatum van 20 februari 1975 bedroeg per ultimo september 1976: 498.

Met het oog op de invoering van de Algemene Arbeidsongeschiktheidswet (A.A.W.) per 1 oktober 1976 studeert het ministerie van Sociale Zaken op de vraag in hoeverre deze regeling gehandhaafd moet blijven.

Loonsuppletierегeling

Deze in 1974 ingevoerde regeling beoogt werknemers die na ontslag slechts werk kunnen vinden tegen een loon dat lager is dan het dagloon waarnaar hun uitkering wordt berekend de overgang te vergemakkelijken.

Het aantal werknemers voor wie gewestelijke arbeidsbureaus positief adviseerden over toepassing bedroeg t/m augustus 1976 ca. 8800, waarvan ca. 6000 jonger dan 45 jaar. De regeling is alleen van toepassing op personen die uitkeringsgerechtigd zijn in het kader van de W.W. of de W.W.V.

Tegemoetkomingsregeling voor (ex)-rijksgenoten

Werkgevers die tijdelijk rijksgenoten of ex-rijksgenoten (Surinamers) plaatsen kunnen een tegemoetkoming krijgen. Daarbij blijft de bijstandsuitkering aan de geplaatsten gehandhaafd.

Deze regeling is begin 1976 van kracht geworden; het aantal plaatsingen tot en met het derde kwartaal bedraagt 74 personen. Nog beschikbaar per september 1976: f. 4.7 mln.

II. Maatregelen ter bevordering van de mobiliteit

1. geografisch
2. functioneel

ad 1. Geografische maatregelen

Migratierегeling 1971

Ten einde blijvende tewerkstelling elders te bewerkstelligen voor wie in de woonomgeving geen werk voorhanden is, biedt deze regeling een tegemoetkoming in reis-, pension- verhuis- en inrichtingskosten die aan een verplaatsing van een arbeidskracht zijn verbonden. In 1976 zijn tot en met april met behulp van deze regeling 182 personen verplaatst. In 1974 en 1975 bedroeg het aantal toezeggingen 737 resp. 882, waarvan 50 procent resp. 515 personen daadwerkelijk verhuisden.

De regeling geldt alleen voor gehuwde personen of ongehuwden mits deze laatsten kostwinner of minder valide zijn (geen leeftijdsgrens). Een andere beperking is dat slechts plaatsing in werkorganisaties buiten de Randstad in aanmerking kan komen.

Bijzondere migratierегeling Noorden des Lands

Deze regeling onderscheidt zich in grote lijnen van bovengenoemde door gerichtheid op een gebied met structurele problemen. In de eerste vier maanden van 1976 zijn met behulp van deze regeling 86 personen verhuisd. In 1974 en 1975 was het aantal toezeggingen 1410 resp. 488. Hiervan verhuisden 1222 resp. 330 personen. In de toepassing van deze regeling geldt geen leeftijdscriterium noch behoeft er sprake te zijn van werkloosheid. De rege-

ling is beperkt tot (werkloze) werknemers in de Randstad die de bereidheid hebben te migreren naar Groningen, Friesland en Drenthe.

Bijdrageregeling verplaatsingskosten

De twee migratieregelingen worden spoedig vervangen door een nieuwe regeling. Ten tijde van het gereedkomen van dit rapport, verkeerde de regeling nog in het stadium van voorbereiding.

ad 2. Functionele maatregelen

Centra voor vakopleiding

Bedoeld voor om-, her- en bijscholing van werklozen ten einde hen in staat te stellen een nieuwe arbeidsplaats te verwerven, vooral in de bouw en metaal. Van de voltooide opleidingen uit 1974/1975 van 5000 was ruim de helft jonger dan 25 jaar. Criteria omtrent leeftijd of inschrijvingsduur worden niet gesteld.

Studiekostenregeling werkzoekenden

Werknemers die bij het arbeidsbureau als werkzoekende staan ingeschreven kunnen kosten voor studie vergoed krijgen. De regeling werd in 1974 op ca. 8.000 en in 1975 op ca. 11.000 personen toegepast, waarvan bijna 30 procent op personen jonger dan 25 jaar. Het aantal geslaagden is ca. 58 procent. Onderzocht wordt hoe de regeling verbeterd kan worden. Voor 1977 worden 4500 aanvragen verwacht. De regeling is toepasbaar op personen vanaf 18 jaar; er zijn geen criteria voor leeftijd of inschrijvingsduur.

Regeling scholing overheid/bedrijfsleven

Uit 1971 dateert de bedrijfsscholingsregeling die aan werkgevers een tegemoetkoming toekent in de onrendabele loonkosten. De nadruk ligt op de gelijktijdige scholing van groepen werklozen en werknemers. In deze samenwerking tussen bedrijfsleven en overheid namen vanaf 1 januari 1975 tot ultimo april 1976 302 bedrijven deel, die te zamen 8226 personen in opleiding hebben genomen. Voor jeugdigen was per 30 juni 1976 een bedrag van f. 35 mln. uitgetrokken. Criteria omtrent leeftijd of inschrijvingsduur worden niet gesteld.

Per 1 augustus 1976 is de bedrijfsscholingsregeling ingetrokken; Sedertdien is uitsluitend van kracht de regeling "scholing in samenwerking tussen overheid en bedrijfsleven, regeling S.O.B.". Naast vergoeding in de loonkosten wordt ook een tegemoetkoming in de opleidingskosten gegeven.

III. Specifieke maatregelen voor jeugdigen

Besluit tijdelijke regeling stimulering vakopleiding jeugdigen 1976

De regeling is een vervolg op "Regeling 1975 stimulering vakopleiding van jeugdigen" en "Opleiding jeugdigen in bedrijfsscholen ESP 1976". Een werkgever die met een jeugdige die in 1976 het volledig dagonderwijs heeft verlaten, een arbeidsovereenkomst en een leercontract in het kader van de Wet op het leerlingwezen afsluit, kan een bijdrage krijgen voor kosten verbonden aan de opleiding van f. 80,- per week (voor partieel leerplichtigen f. 60,-). De regeling heeft een looptijd van 1 juli 1976 t/m 30 juni 1977. Zij betreft alle jeugdige schoolverlaters die voor het voortzetten van hun vakopleiding

zijn aangewezen op werkgevers, die met hen een leer- en arbeidsovereenkomst afsluiten. Het principe van 'al doende leert men' staat centraal. Per ultimo september 1976 was een bedrag van f. 10 miljoen nog beschikbaar. Zuivere leercontracten vallen niet onder de werking van de regeling.

Regeling stimuleringspremie partieel leerplichtigen 1976-1977

Evenals in voorgaande jaren kunnen werkgevers die partieel leerplichtigen in dienst nemen een stimuleringspremie aanvragen van f. 50,- per week. Er wordt op toegezien dat de jongere ook werkelijk in de gelegenheid wordt gesteld aan het onderwijs of de vorming deel te nemen. Als voorwaarde geldt dat betrokkenen staan ingeschreven — als leerling — bij een van de aangewezen onderwijsinstituten of dat men deelneemt aan een erkende bedrijfscursus. Hiervoor is f. 30 mln. uitgetrokken; per ultimo september 1976 was nog f. 16,7 mln. beschikbaar, Met dit bedrag zouden circa 15.000 jongeren kunnen worden bereikt. Gegevens over het gebruik van deze regeling ontbreken.

Scholing jeugdig produktiepersoneel confectie-industrie

Aankomend produktiepersoneel beneden 23 jaar, waarvoor zonder passende opleiding geen arbeidsplaats binnen de industrie beschikbaar kan komen of worden behouden, kan met subsidie een opleiding worden geboden. Ultimo september 1976 waren 6163 jeugdigen in opleiding. Per eind september 1976 was een bedrag van f. 11,1 mln. beschikbaar.

Tijdelijke regeling 1976 loonkostensubsidie jeugdigen

Deze specifieke maatregel heeft betrekking op de plaatsing van jeugdige werklozen in de leeftijdscategorie van 17 t/m 22 jaar, die per 1 juli 1976 zes maanden onafgebroken als werkloze werkzoekenden bij een arbeidsbureau stonden ingeschreven. De subsidie bedraagt f. 650,- per maand, de regeling is niet van toepassing op partieel leerplichtigen en geldt slechts bij een normaal dienstverband voor onbepaalde tijd; het gewestelijk arbeidsbureau zal dienen te zorgen dat de jongere niet in de plaats komt van een andere werknemer die ontslagen wordt. Beschikbaar is f. 50 mln. waarmee minstens 7.000 jongeren kunnen worden geplaatst. Thans is een wijziging van de regeling in voorbereiding waardoor het mogelijk wordt jeugdigen die op enig moment als werkloze werkzoekenden een half jaar stonden ingeschreven voor toepassing van de regeling in aanmerking te doen komen.

Interimmaatregel jeugdige werklozen

Deze maatregel, ingevoerd op 15 januari 1975, wil door subsidiëring van tijdelijke en zinvolle arbeidsplaatsen voor jeugdigen tot 23 jaar bij niet-commerciële instellingen hun uitgangspositie bij het zoeken naar passende blijvende werkgelegenheid, begunstigen. De subsidie wordt toegekend aan lagere publiekrechtelijke lichamen; de subsidie is project-gebonden. In september 1976 is deze maatregel uitgebreid en verlengd, waarvoor naast de beschikbare f. 35 mln. nog eens f. 45 mln. beschikbaar is gekomen.

In 1975 zijn 1.889 objecten voor uitvoering vrijgegeven die aan ca. 2.000 jeugdigen werkgelegenheid boden. Men verwachtte in 1976 3.500 personen tijdelijk aan werk te helpen; voor 1977 baseert men zich op 2.000 personen. De tewerkstelling van de jeugdige vindt in principe plaats voor maximaal 52 weken; deze termijn kan in het belang van de wederinpasbaarheid van de jeugdige worden verlengd met 26 weken. De regeling is toepasbaar op jeugdigen in geval deze minimaal 2 maanden werkloos zijn; zij moeten jonger zijn dan 23 jaar.

Tijdelijke regeling pseudo-arbeidsplaatsen

Deze regeling strekt ertoe jeugdigen in opleiding te nemen op pseudo-arbeidsplaatsen indien hiervoor in een bepaald gebied en een bepaalde opleiding aanleiding is. Op grond van deze regeling kan een leerling in de gelegenheid worden gesteld gedurende twee dagen per week één van de praktijkopleidingen in het kader van de Wet op het leerlingenvoortzenden aan te vangen of te vervolgen zonder dat daarbij wordt deelgenomen aan het productieproces. Het verdient vermelding dat de in de praktijk voorkomende zogenaamde zuivere leerovereenkomsten (met werkgevers) niet als pseudo-arbeidsplaatsen worden aangemerkt.

Te zamen met de tijdelijke regeling stimulering vakopleiding schoolverlaters is hiervoor f. 85 mln. uitgetrokken.

Voor de tijdelijke regeling pseudo-arbeidsplaatsen wordt een bijdrage in de opleidingskosten verstrekt van f. 80,- per week.

IV. Voorlichting ter zake van toekomstige beroepsactiviteiten

Ter intensivering van de traditionele activiteiten op het terrein van de voorlichting aan (jeugdige) (werklozen) werkzoekenden over toekomstige beroepsactiviteiten zijn recent de volgende maatregelen genomen:

Beroepskeuzevoorlichting

— een tijdelijke uitbreiding van de staf van de gewestelijke arbeidsbureaus met 20 personen:

— experiment in de provincie Utrecht (gewestelijke arbeidsbureaus in Utrecht, Zeist, Amersfoort) dat ertoe strekt jongeren te activeren zelf hun beroepsmogelijkheden te onderzoeken. De proefgroep bestaat uit 100 jongeren.

Beroepenvoorlichting

— experiment coaching van beroepenvoorlichters.

Eind 1975 is dit experiment begonnen; het is gericht op de begeleiding van beroepenvoorlichters.

In de loop van 1975 is op deze terreinen een heroriëntatie begonnen, mede naar aanleiding van de onderzoeksresultaten arbeidsbureaus nieuwe stijl. In het kader van de beroepenvoorlichting wordt sindsdien arbeidsmarktinformatie door de gewestelijke arbeidsbureaus verstrekt als de intrede van jongeren op de arbeidsmarkt actueel wordt. Met andere woorden de beroepenvoorlichting trekt zich terug naar de eindfase van het onderwijs. Zulks houdt in dat de pre-oriëntatie over de arbeidsmarkt t.b.v. de basisscholen is overgedragen aan het ministerie van Onderwijs en Wetenschappen. De volgende fase in dit voorlichtingsproces: de algemeen oriënterende voorlichting wordt/is overgenomen door de schooldecanen e.d.

V. Maatregelen ter bestrijding van de gevolgen van (jeugd)werkloosheid

Schakelcursussen voor jeugdige werklozen (experiment)

De ministeries van Sociale Zaken en van Onderwijs en Wetenschappen hebben per 1 oktober 1976 op een aantal streekscholen voor beroepsbegeleidend onderwijs in een gezamenlijk project bij wijze van experiment cursussen georganiseerd t.b.v. een tweetal categorieën jeugdige werklozen, die kwetsbare posities innemen op de arbeidsmarkt op grond van hun vooropleiding nl.:

— jeugdigen met uitsluitend MAVO, HAVO of VWO;

TABEL 5.3.—Beroepenvoorlichting en beroepskeuze-onderzoek

Beroepenvoorlichting (nieuwe stijl)		
	Schooljaar 1)	
	1974/1975	1975/1976
voorlichtingsbijeenkomsten	6300	8300
aantal personen	155000	184000

Beroepskeuze en schoolkeuze onderzoeken

	1970	1971	1972	1973	1974	1975
Particuliere bureaus	102900	114800	—	113400	112800	114500
Gewestelijke arbeidsbureaus	31100	30042	—	31497	28907	29197

Bron: Jaarverslagen D.G. Arbvo.

1) Het cijfermateriaal uit voorgaande jaren levert geen vergelijkingsbasis.

— jeugdigen zonder diploma uit de eerste cyclus van het voortgezet onderwijs.

Deze cursussen moeten een schakelfunctie vervullen naar de reguliere beroepsopleidingen ten einde de arbeidsmarktperspectieven van betrokkenen te verbeteren. Zij beogen mede een surplus aan beroepsbeoefenaren in een aantal sectoren langs de weg van omscholing e.d. weg te nemen.

Sedert 25 oktober 1976 worden aan 12 streekscholen schakelcursussen gegeven; totaalaantal deelnemers op dat tijdstip 251 jeugdigen waarvan circa 30 procent in de leeftijdsklasse 16-17 jarigen. Per 25 oktober 1976 liepen nog negen aanvragen om subsidies van de zijde van streekscholen.

Tot begin 1977 is het aantal cursisten opgelopen tot 405 jeugdigen; 140 deelnemers hadden op dat tijdstip hun cursus afgesloten.

Sociaal-culturele activiteiten ten behoeve van (jeugdige) werklozen

Gemeenten zijn onder volledige subsidiëring van de zijde van de rijksoverheid in de gelegenheid sociaal-culturele activiteiten te organiseren. Deze activiteiten willen voorzien in een (zinvolle) tijdsbesteding in geval van werkloosheid. Deelneming van (jeugd)werklozen aan deze activiteiten is alleen mogelijk indien betrokkenen in het genot van een uitkering krachtens de Wet Werkloosheidsvoorziening (ex artikel 36 W.W.V.) zijn.

Stuurgroep sociaal-culturele activiteiten

Het ministerie van Sociale Zaken en het ministerie van Onderwijs en Wetenschappen hebben gezamenlijk f. 5,5 miljoen ter beschikking gesteld voor de activiteiten van deze stuurgroep. De stuurgroep vervult een initiërende en coördinerende taak t.a.v. de activiteiten die diverse sociaal-culturele instellingen ontplooiën met het oog op de tijdsbesteding van (jeugdige) werklozen.

5.3. Enkele kanttekeningen bij de beleidsmaatregelen

1. In de voorgaande hoofdstukken heeft de werkgroep meermalen de conclusie getrokken dat de werkloosheid onder jongeren overwegend een afgeleide is van de algemene werkgelegenheids- en werkloosheidsontwikkeling. Zij heeft daarvoor bij verschillende onderdelen van haar analyse argumenten aangedragen. Om die reden heeft zij in de eerste plaats gelet op de aanwezigheid van maatregelen die in het algemeen een positieve uitwerking op de werkgelegenheid kunnen hebben.

Op grond van het voorgaande overzicht constateert de werkgroep, dat de overheid een groot aantal maatregelen van macro-economische aard heeft genomen of in voorbereiding heeft, die de (structurele) werkloosheid geleidelijk tot een peil van 150.000 manjaren in 1980 moeten verminderen, voornamelijk door het behoud en de creatie van arbeidsplaatsen te bevorderen. Stimulering van bedrijfsinvesteringen door het geven van subsidies en lastenverlichtingen alsmede beheersing van de loon- en prijsontwikkeling behoren daartoe. Het is niet de taak van de werkgroep tot in details na te gaan of de gekozen maatregelen inderdaad tot het beoogde effect zullen leiden of dat andere maatregelen of combinaties van maatregelen effectiever zouden zijn. Wel wil zij als haar globale indruk geven dat het geformuleerde sociaal-economische beleid een gunstige uitwerking op de werkgelegenheid zal kunnen hebben en daardoor ook de plaatsingskansen voor jongeren zal vergroten.

2. Minder sterk dan het macrobeleid is het sectorale en regionale beleid tot ontwikkeling gekomen, als men ziet naar de daarvoor bestaande maatregelen. Voor de bouwsector geldt uiteraard het zogenaamde aanvullende werkgelegenheidsbeleid, dat voor korte termijn is bedoeld, maar er is nog geen lange-termijnbeleid op gang gebracht.

Wel ligt het in de bedoeling, getuige de Nota bouwbeleid 1976, dat een dergelijk beleid tot stand komt. Ten aanzien van andere sectoren vinden slechts ad-hocmaatregelen plaats. Met betrekking tot regio's gelden maatregelen als migratiebevordering en bevordering van vestiging in minder-ontwikkelde streken, die nog onvoldoende effect sorteren. Zowel het sectorale als het regionale beleid zullen pas de komende jaren meer gestalte kunnen krijgen, nl. bij de uitwerking van de nota's inzake selectieve groei van 1976, inzake het regionale sociaal-economische beleid 1977 t/m 1980, voor Zuid-Limburg en voor het Noorden.

Wel is het reeds nu mogelijk dat de overheid steun geeft aan individuele bedrijven, waarbij zij rekening houdt met de ontwikkeling van de sector en de regio waarin die bedrijven een plaats hebben.

Voor zover de huidige en toekomstige maatregelen betrekking hebben op regio's met grote aantallen of grote percentages werklozen, kunnen deze maatregelen langs de weg van werkgelegenheidsverruiming in het algemeen ook voor jongeren in die regio's van betekenis zijn. De werkgroep constateert echter dat tot dusver geen duidelijke aanwijzingen hiervoor zijn te vinden.

3. Op microniveau, het niveau van de individuele onderneming of instelling, is een beleid, gericht op verbeteringen in de werkgelegenheidskansen voor jongeren, nauwelijks aanwezig. Wel zijn het de individuele werkorganisaties die, al of niet daartoe aangespoord of uitgelokt, gebruik kunnen maken van premies, subsidies en andere faciliteiten om arbeidsplaatsen te scheppen of te doen bezetten.

Er zijn daarbij nog weinig mogelijkheden om in het bijzonder voor jongeren de werkgelegenheid te vergroten. De laatste tijd echter zijn er maatregelen gekomen die werkgevers ertoe kunnen brengen juist voor jonge werklozen een arbeidsplaats of een pseudo-arbeidsplaats te scheppen, zulks met behulp van overheidssubsidies voor loon- of opleidingskosten. Hoewel het nog te

vroeg is om het effect van deze nieuwe maatregelen te beoordelen, wil de werkgroep als haar mening uitspreken dat deze maatregelen geschikt zijn de feitelijke problematiek, althans bij een gegeven stand van de werkgelegenheid, op korte termijn het hoofd te bieden. Ze heffen voor een aantal jongeren de werkloosheid, althans tijdelijk, op. Op lange termijn, indien het werkgelegenheidsniveau niet duidelijk zou stijgen, hebben deze maatregelen door hun kunstmatige karakter minder waarde: in het algemeen scheppen zij geen nieuwe arbeidsplaatsen. Voor zover de maatregelen de afstand tussen jonge werkloze aanbieders en niet of moeilijk vervulbare vacatures helpen verkleinen, zoals de subsidiëring van opleidingen in het kader van het leerlingwezen in geval van een arbeidsplaats, zijn ze echter wel van positieve betekenis.

4. De huidige migratieregelingen hebben voor jongeren niet zoveel te betekenen, omdat zij – met name de jeugdigen onder hen – op geheel andere gronden dan financiële voordelen immobiliteit dan wel mobiliteit aan de dag leggen. Bovendien zijn de regelingen niet van toepassing op ongehuwde jongeren. Ook werken de regelingen alleen bij migratie vanuit de Randstad naar elders. In de nieuwe bijdrageregeling verplaatsingskosten vervallen deze beperkingen.

5. De plaatsingsbevorderende maatregelen (regeling tijdelijke arbeidsplaatsen, 30 procent-regeling) gelden ook voor jongeren, zij het pas nadat zij een halfjaar ingeschreven zijn. Daardoor zijn ze relatief weinig op jongeren toegepast. Op zichzelf voorzien deze maatregelen in een behoefte, gezien het toenemende aantal plaatsingen, vooral van jongeren. Indien niet de eis van zes maanden werkloosheid zou gelden, zouden zeker meer jongeren via deze regelingen geplaatst kunnen worden. Ook de loonsuppletie kan op jongeren worden toegepast en wordt een enkele maal ook wel op hen toegepast, maar een eis is hier dat de werkzoekende recht op WW- of WWV-uitkering moet hebben gehad, d.w.z. vóór zijn werkloosheid enige tijd werkzaam is geweest. Vele werkloze jongeren voldoen niet aan de eis en komen dus niet in aanmerking: m.n. de schoolverlaters hebben nog niet gewerkt; anderen nog niet lang genoeg.

De nieuwe 30 procent- resp. TAP-regeling bij een gedeeltelijke werkweek gelden niet voor jongeren beneden 23 jaar. De vraag rijst of deze leeftijdsgrens terecht is.

6. Belangrijk is in de ogen van de werkgroep de intensivering van de arbeidsbemiddeling, die de laatste jaren heeft plaatsgevonden. Onder de druk van de steeds omvangrijker geworden aantallen werklozen, onder wie groeiende aantallen moeilijk plaatsbaren, is echter niet zoveel aandacht aan de jongeren besteed als wenselijk is. Het zoeken naar passende arbeidsplaatsen voor moeilijk in te schakelen jongeren door actieve acquisitie bij werkorganisaties te verrichten, heeft slechts in bescheiden mate een plaats kunnen vinden in de activiteiten van de arbeidsbureaus.

Wat over de arbeidsbemiddeling is gezegd, geldt ook voor de activiteiten in het kader van de beroepenvoorlichting en de beroepskeuze-advisering, gekoppeld aan arbeidsmarktinformatie. Ofschoon deze activiteiten zeker een steeds belangrijker plaats hebben gevonden, is de ontwikkeling daarvan tot nu toe toch minder geweest dan in het licht van de huidige problematiek nodig is. Gezien de gebrekkige kennis van jongeren omtrent hun mogelijkheden in het arbeidsleven, is uitbreiding van informatie en voorlichting over beroepen, bedrijven e.d. een belangrijk middel om het aanbod dichter en gemakkelijker bij de vraag te brengen.

7. Om de bestaande kloof tussen opleiding en praktijk eisen te overbruggen hebben de ministeries van Sociale Zaken en van Onderwijs en Wetenschappen

een gezamenlijk experiment opgezet, bestaande uit schakelcursussen voor enkele categorieën werkloze jongeren. De werkgroep denkt dat deze cursussen voor een aantal jongeren van belang kunnen zijn. Ook waardeert zij in dit verband de stimuleringsregeling voor de vakopleiding van schoolverlaters positief. Ten slotte maakt zij melding van het feit dat de minister van Sociale Zaken de Stichting van de Arbeid, advies heeft gevraagd over het oplossen van de problemen rond de koppeling van de leer- en arbeidsovereenkomst. Ook hiermee wordt beoogd de plaatsing van schoolverlaters te vergemakkelijken.

LIJST VAN BIJLAGEN

1. Ontwikkeling jongere beroepsbevolking 1970 – 2000
2. Beroeps- en onderwijsdeelnemingspercentages en vertrek uit het volledig dagonderwijs naar leeftijd
3. (Beroeps)bevolking naar opleidingsniveau in procenten per leeftijdscategorie maart–mei 1975
4. Vertrek uit het volledig dagonderwijs naar leeftijd
5. Uitstroom uit het volledig dagonderwijs in de jaren 1967 en 1973 (mannen en vrouwen), onderscheiden naar opleidingsniveau
6. Opleidingsniveau van de jaarlijkse uitstroom uit het volledige dagonderwijs
7. Ontwikkeling van het arbeidsvolume in manjaren, mannen plus vrouwen, indexcijfers 1969 = 100, indeling SBI-code
8. Geregistreerde openstaande vraag jonger 19 jaar en totaal Nederland vanaf 1971
9. Concentratiegetallen in loondienst werkzame personen naar geslacht, bedrijfstak en leeftijd (jongeren tot 25 jaar), maart-mei 1973
10. Gemiddelde geregistreerde arbeidsreserve (GAR) en geregistreerde openstaande vraag (GOV, mannen en vrouwen te zamen 1952 t/m 1976
11. Leeftijd en duur van inschrijving
12. Enkele kengetallen inzake de W.A.O. naar geslacht en leeftijd per 31 december 1969 en 1975
13. Gemiddelde geregistreerde arbeidsreserve van mannen, naar leeftijd en duur van inschrijving (percentages)
14. Gemiddelde geregistreerde arbeidsreserve van vrouwen, naar leeftijd en duur van inschrijving (percentages)
15. Jeugdwerkloosheid in de E.E.G.
16. Jaargemiddelden werkloosheid en geregistreerde arbeidsreserve per beroepsgroep; absolute aantallen en procentuele veranderingen van de werkloosheid
17. Kerncijfers geregistreerde arbeidsreserve tot 23 jaar
18. Ontwikkeling GAR jongeren tot 23 jaar (M + VR)
19. Werklozen naar leeftijd en opleidingsniveau maart-mei 1973
20. Werkloosheidspercentage mannen in procent van de afhankelijke mannelijke beroepsbevolking (eind mei 1976 ingeschreven) (Rayons GAB)
21. Geregistreerde arbeidsreserve naar provincie per ultimo november
22. Werkloosheid naar landsdeel
23. Geregistreerde arbeidsreserve in enkele grote steden van Nederland per 32 december 1976
24. Vergelijking geregistreerde arbeidsreserve totaal en geregistreerde arbeidsreserve jongeren
25. Overzicht van arbeidsmarktbeleidsmaatregelen van de overheid (behorend bij paragraaf 5.2.)

BIJLAGE 1

Ontwikkeling jongere beroepsbevolking

	1970	1973	1974	1975	1976	1980	1990	2000
<i>Beroepsbevolking in alle leeftijdsklassen (x 1000) in manjaren</i>								
Mannen	3568	3605	3606	3612	3615	3650	3866	3975
Vrouwen	1153	1140	1141	1140	1136	1152	1266	1366
totaal	4721	4745	4747	4752	4751	4802	5132	5241
<i>Aandeel beroepsbeoefenaren in een percentage van de totale bevolking ofwel deelnemingspercentages voor de leeftijdsgroepen</i>								
Mannen								
14/19 jaar	38	30,4	28,2	25,7	23,4	17,7	9,3	3,2
20/24 jaar	85	82,4	81,5	80,9	80,2	77,4	71,8	68,1
Vrouwen								
14/19 jaar	46	38,0	36,2	33,8	31,4	25,5	17,3	12,8
20/24 jaar	53	51,5	51,3	51,1	51,1	51,8	52,7	52,0
<i>Jongere beroepsbevolking in absolute aantallen (x1000)</i>								
Mannen								
tot 20 jaar	262	213	199	183	168	131	61	21
20/24 jaar	516	475	464	460	457	454	430	370
Vrouwen								
tot 20 jaar	301	253	244	230	217	180	108	80
20/24 jaar	306	283	280	278	279	292	304	271
Jongeren tot 25 jaar								
tot 20 jaar	563	466	443	413	385	311	169	101
20/24 jaar	822	758	744	738	736	746	734	641
<i>Aandeel dat jongeren uitmaken van de totale beroepsbevolking (percentages)</i>								
Mannen								
tot 20 jaar	7,3	5,9	5,5	5,1	4,6	3,6	1,6	0,5
20/24 jaar	14,5	13,2	12,9	12,7	12,6	12,5	11,1	9,3
tot 25 jaar	21,8	19,1	18,4	17,9	17,4	16,2	12,9	10,1
Vrouwen								
tot 20 jaar	26,1	22,2	21,4	20,3	19,0	15,6	8,5	5,9
20/24 jaar	26,5	24,9	24,5	24,5	24,6	25,3	24,0	19,8
tot 25 jaar	52,6	47,1	45,9	44,7	43,6	40,7	33,0	26,2
Jongeren tot 25 jaar								
tot 20 jaar	11,9	9,8	9,4	8,8	8,1	6,5	3,2	1,9
20/24 jaar	17,4	16,0	15,7	15,6	15,5	15,6	14,3	12,2
tot 25 jaar	29,3	25,8	25,1	24,4	23,6	22,0	17,6	14,2

Bron: Centraal Planbureau, meest recente schattingen en prognoses van 1977

A. Deelneming aan het volledig dagonderwijs 1) van enige leeftijdsgroepen, per 1000 van de bevolking van de overeenkomstige leeftijdsgroepen

	Leeftijd in jaren						
	12-15	16-18	19-23		12-15	16-18	19-23
	mannen				vrouwen		
1958	869	301	57		822	197	28
1961	857	316	64		801	204	31
1964	895	354	69		839	244	34
1967	931	424	83		874	300	42
1968	940	454	86		888	320	42
1969	947	474	90		898	330	43
1970	956	496	99		912	343	45
1971	968	523	108		943	362	50
1972	978	558	117		957	400	54
1973	981	595	129		965	443	60
1974	982	613	140		967	472	65

1) Excl. wetenschappelijk onderwijs.

Bron: CBS, De Nederlandse jeugd en haar onderwijs 1974/1975.

B. Beroepsdeelnemingspercentages mannen en vrouwen (gehuwd en niet gehuwd) 1960-1973

	Mannen		Vrouwen		Niet gehuwde vrouwen		Gehuwde vrouwen	
	1960	1973	1960	1973	1960	1973	1960	1973
15-19 jaar	63	40	59	46	61	47	13	31
20-24 jaar	91	84	52	54	80	82	11	32
Alle leeftijdsklasse	83	74	21	22	50	41	4	14

Bronnen: CBS, Volkstelling 1960-1971 en Arbeidskrachtentelling 1973.

C. Beroeps- en onderwijsdeelnemingspercentages

	Mannen			Vrouwen		
	15-19 jaar	20-24 jaar	25-64 jaar	15-19 jaar	20-24 jaar	25-64 jaar
(a) Beroepsdeelnemingspercentages	36,8	83,0	91,2	43,9	60,2	26,0
(b) Onderwijsdeelnemingspercentages	65,8	18,1	0,8	54,8	7,9	0,3
(a + b)	102,6	101,1	92,0	98,7	68,1	26,3

Bron: CBS, Statistisch bulletin nr. 7/1977, Arbeidskrachtentelling 1975.

BIJLAGE 3

(Beroeps)bevolking naar opleidingsniveau in procenten per leeftijdscategorie maart-mei 1975

	Basisniveau		Uitgebreid lager niveau		Middelbaar niveau		Semi-hoger en hoger niveau	
	m	vr	m	vr	m	vr	m	vr
<i>Bevolking</i>								
15-19 jaar	35,5	33,2	57,6	53,4	5,9	13,4	—	0,0
20-24 jaar	25,4	28,8	50,4	45,7	17,5	20,5	5,5	4,5
25-29 jaar	26,6	33,7	44,9	41,8	15,7	16,9	12,7	7,4
30-34 jaar	28,5	37,8	40,0	40,3	15,7	14,3	15,2	7,4
35-39 jaar	33,9	46,1	38,2	35,4	13,7	12,0	13,0	6,3
40-44 jaar	39,2	53,8	35,1	30,8	13,1	9,8	11,8	5,0
45-49 jaar	41,8	60,1	32,4	26,1	13,7	9,7	11,3	3,5
50-54 jaar	45,9	63,8	28,9	24,2	12,7	8,0	9,6	3,5
55-59 jaar	50,9	70,8	30,7	17,6	9,8	7,7	8,0	3,8
60-64 jaar	59,2	76,8	25,3	13,4	7,2	5,9	7,6	3,3
<i>Beroepsbevolking</i>								
15-19 jaar	34,5	30,0	58,0	54,7	6,0	14,8	0,0	0,4
20-24 jaar	25,2	20,7	50,9	45,5	17,6	26,4	5,6	6,7
25-29 jaar	26,1	24,6	44,9	38,7	15,8	23,0	12,6	14,1
30-34 jaar	28,0	28,9	39,9	36,7	15,9	19,5	15,2	14,8
35-39 jaar	33,2	36,3	38,8	33,6	14,0	17,7	13,0	11,5
40-44 jaar	37,9	42,5	35,7	32,7	13,6	13,3	12,3	11,5
45-49 jaar	39,7	46,4	33,3	29,9	14,1	15,5	12,1	8,2
50-54 jaar	42,6	46,3	31,9	30,5	13,6	12,2	10,4	9,8
55-59 jaar	47,4	44,6	32,2	23,2	10,9	16,1	8,7	12,5
60-64 jaar	54,4	56,7	27,5	16,7	8,2	13,3	9,4	13,3

Bron: Arbeidskrachtentelling 1975, CBS Statistisch Bulletin nr. 7/1977.

Vertrek uit het volledig dagonderwijs naar leeftijd

	1965	1968	1970	1971	1972	1973	1974
MANNEN							
totaal vertrek 1) (abs.)	106 000	105 000	102 000	103 000	101 000	107 000	114 000
w.v.:	%						
14 jaar	8,5	5,0	3,5	1,3	0,7	0,5	0,2
15 jaar	16,1	12,9	10,3	8,1	6,7	5,1	4,8
16 jaar	18,6	17,9	17,3	16,0	15,6	15,2	13,7
17 jaar	15,1	16,0	17,5	17,5	17,7	17,1	16,9
18 jaar	10,6	9,9	11,6	11,8	13,2	11,7	14,0
19 jaar	6,8	6,5	7,6	7,9	8,9	7,9	9,8
20 jaar en ouder	24,2	31,8	32,3	37,5	37,2	42,4	40,5
VROUWEN							
totaal vertrek 1) (abs.)	103 000	102 000	102 000	93 000	94 000	97 000	104 000
w.v.:	%						
14 jaar	16,4	11,6	7,6	1,2	0,4	0,4	0,1
15 jaar	23,0	20,2	18,3	15,7	17,1	13,8	11,6
16 jaar	17,4	17,1	18,4	21,1	20,9	20,8	18,7
17 jaar	12,9	15,7	18,3	20,4	19,5	20,4	21,1
18 jaar	10,7	11,3	12,6	13,9	13,8	14,3	17,5
19 jaar	6,0	5,9	6,7	7,0	7,0	7,5	9,1
20 jaar en ouder	13,6	18,2	18,1	20,8	21,3	22,8	22,0

1) Ontleend aan: "Overgangen binnen het onderwijs en intrede in de maatschappij, onderwijsmatrix".

Voor absolute aantallen zie tabel 10.

Bron: De Nederlandse jeugd en haar onderwijs 1974/1975, CBS. pagina 24

BIJLAGE 5

Uitstroom uit het volledig dagonderwijs in de jaren 1967 en 1973 (mannen en vrouwen), onderscheiden naar opleidingsniveau

	Absolute aantallen		Percentages	
	1967	1973	1967	1973
(Buitengewoon)lager onderwijs	17.610	9.670	8,6	4,7
Algemeen vormend onderwijs plus lager beroepsonderwijs zonder diploma	53.520	29.560	26,1	14,5
Algemeen vormend onderwijs lagere trap met diploma plus hogere trap zonder diploma	23.520	24.400	11,5	12,0
Lager beroepsonderwijs met diploma plus middelbaar beroepsonderwijs zonder diploma	57.190	63.410	27,8	31,1
Middelbaar beroepsonderwijs met diploma plus hoger beroepsonderwijs zonder diploma	23.010	36.820	11,2	18,1
Algemeen vormend onderwijs hogere trap met diploma plus wetenschappelijk onderwijs zonder diploma	12.920	16.480	6,3	8,1
Hoger beroepsonderwijs met diploma	13.050	14.530	6,4	7,1
Wetenschappelijk onderwijs met diploma	4.550	8.870	2,2	4,4
	<u>205.380</u>	<u>203.740</u>	<u>100</u>	<u>100</u>

Bron: CBS, De Nederlandse jeugd en haar onderwijs 1974/1975.

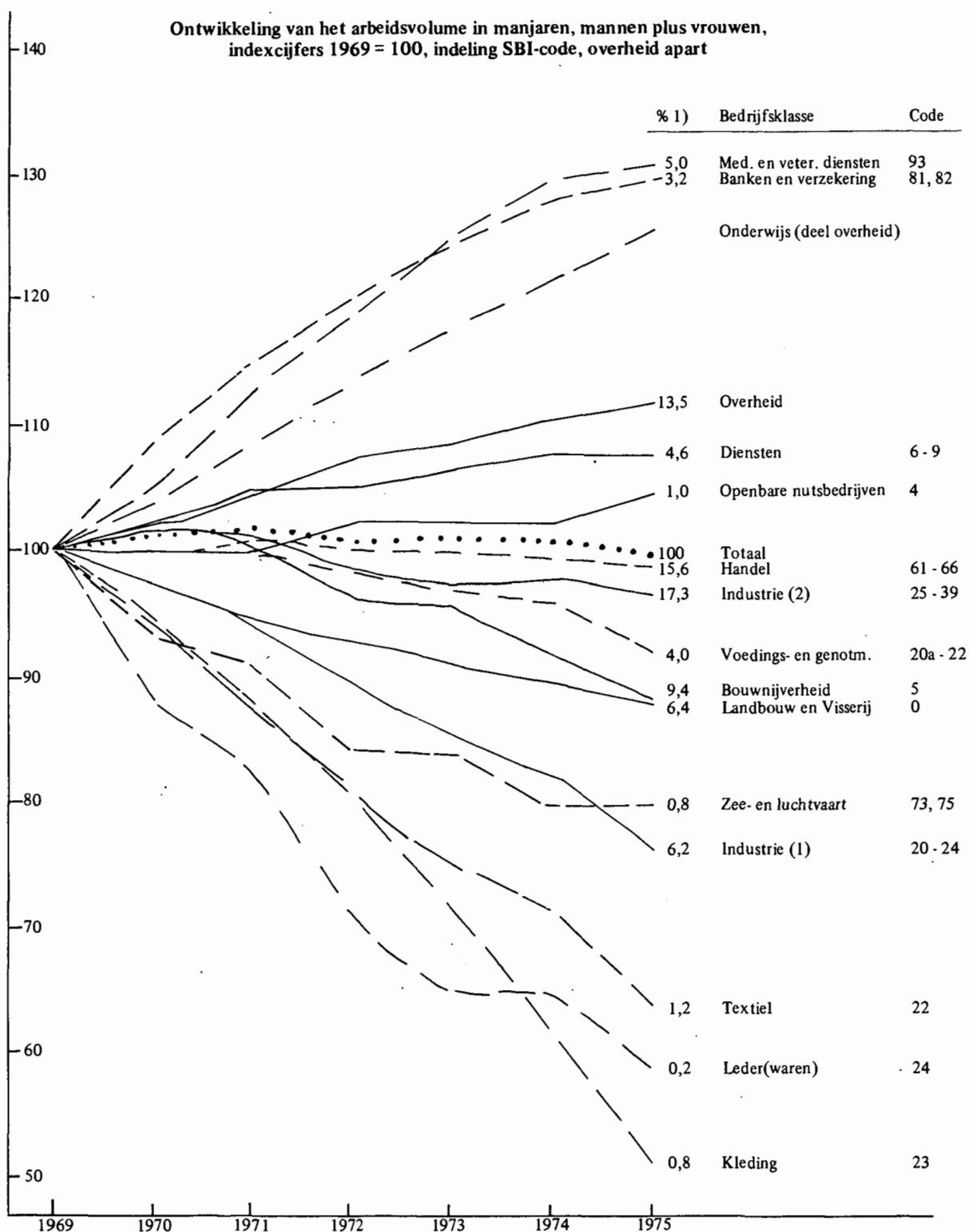
Opleidingsniveau van de jaarlijkse uitstroom uit het volledige dagonderwijs

Aandeel	1967	1969	1971	1973	In aantallen 1973	
					mannen	vrouwen
Basisonderwijs						
Mannen	33,7	28,1	19,8	18,1	19321	
Vrouwen	35,6	29,6	21,6	20,5		19885
Lager voortgezet onderwijs					48677	
Mannen					48677	
alg. en adm.	9,0	9,8	11,7	12,0		
beroeps	30,9	33,6	34,5	33,6		
Vrouwen						39285
alg. en adm.	13,9	15,8	21,0	18,0		
beroeps	24,6	25,2	22,9	22,5		
Middelbaar onderwijs						
Mannen					21883	
alg. en adm.	4,9	5,3	7,7	9,0		
beroeps	8,0	8,7	10,1	11,5		
Vrouwen						29585
alg. en adm.	5,5	6,6	8,9	8,0		
beroeps	14,3	16,3	18,8	22,5		
Hoger onderwijs						
Mannen					16866	
alg. en adm/wet	5,5	8,4	7,8	8,5		
beroeps	7,9	7,9	8,0	7,3		
Vrouwen						8236
alg. en adm/wet	1,3	1,3	1,7	2,1		
beroeps	4,8	5,2	5,1	6,4		
	100	100	100	100	106747	96991

Bron: CBS, De Nederlandse jeugd en haar onderwijs.

BIJLAGE 7

Ontwikkeling van het arbeidsvolume in manjaren, mannen plus vrouwen, indexcijfers 1969 = 100, indeling SBO-code, overheid apart

1) % Geeft aan het aandeel van de bedrijfsklasse in het totale arbeidsvolume.

Geregistreerde openstaande vraag jonger 19 jaar en totaal Nederland vanaf 1971

Jaar en maand	Jonger dan 19 jaar			Alle leeftijden			
	mannen	vrouwen	totaal	mannen	vrouwen	totaal	
1971							
februari	20426	15661	36087	79467	32702	112169	
mei	26513	19054	45567	84252	36443	120695	
augustus	26807	18987	45794	81387	35891	117278	
november	14192	12647	26839	51120	25976	77096	
1972							
februari	9237	10909	20146	37506	23615	61121	
mei	12117	12332	24449	42007	25916	67923	
augustus	12851	12932	25783	44420	26183	70603	
november	8225	8830	17055	34119	18672	52791	
1973							
februari	6530	8580	15110	33391	18216	51607	
mei	11489	10343	21832	45404	21454	66858	
augustus	17314	11291	28605	57702	22979	80681	
november	11630	8211	19841	51694	18411	70105	
1974							
februari	7650	6266	13916	42483	15550	58033	
mei	12589	8689	21278	55943	20463	76406	
augustus	14812	7851	22663	65001	21163	86164	
november	7467	4748	12215	43764	13269	57023	
1975							
februari	5061	3892	8953	33084	11602	44686	
mei	7265	5450	12715	39987	16249	56236	
augustus	6264	3972	10236	35509	13112	48621	
november	4022	3625	7647	29351	12107	41458	
1976							
februari	2805	3432	6237	23763	10811	34574	
mei	5980	4961	10941	39157	17085	56242	
augustus	6350	3666	10016	36122	13138	49260	
november	5741	3050	8791	37610	11850	49460	

Bron: Maandverslagen Arbeidsmarkt, Ministerie van Sociale Zaken.

BIJLAGE 9

Concentratiegetallen 1) in loondienst werkzame personen 2) naar geslacht, bedrijfstak en leeftijd (jongeren tot 25 jaar), maart-mei 1973

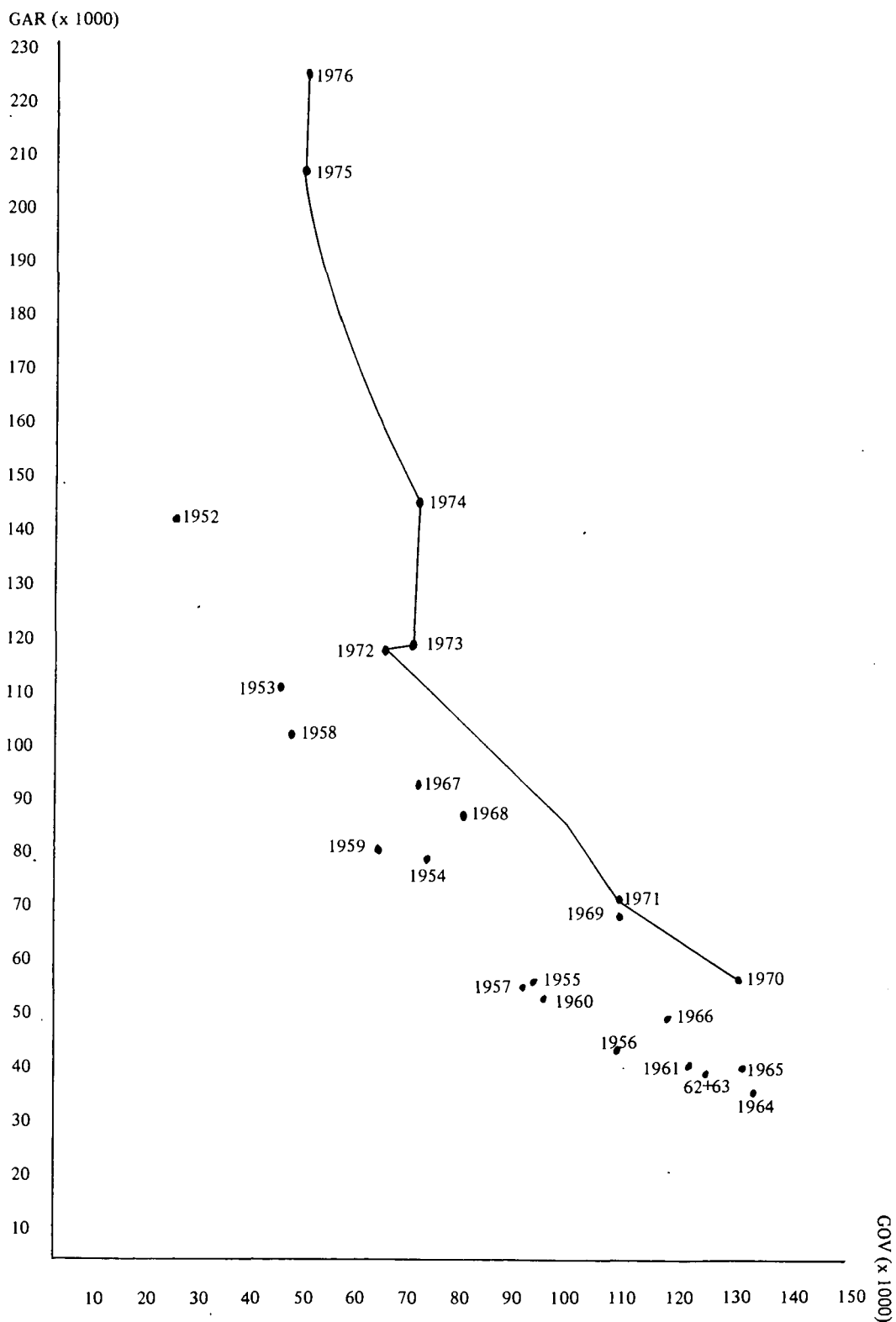
No.	Standaardbedrijfsindeling 1970	Mannen jonger dan 25 jaar		Vrouwen jonger dan 25 jaar	
		concentratiegetal	%	concentratiegetal	%
0	Landbouw en visserij	127	3,3	80	0,4
1	Delfstoffenwinning	33	0,2	—	0,0
20-21	Voedings- en genotmiddelenindustrie	100	4,8	112	3,7
22	Textielindustrie	79	1,1	138	2,2
23	Kledingindustrie	120	0,6	121	4,1
24	Leder- en lederwarenindustrie	100	0,4	100	0,4
25	Hout- en meubelindustrie	150	2,4	80	0,4
26	Papierindustrie	78	0,7	80	0,4
27	Grafische industrie, uitgeverijen	95	2,0	113	1,7
28-31	Aardolie-, chemische, rubber- en kunststofverwerkende industrie	54	2,0	105	2,0
32	Bouwmaterialen-, aardewerk- en glasindustrie	81	1,3	100	0,4
33-38	Metaalindustrie	96	13,8	105	4,4
39	Overige industrie	92	1,1	88	0,7
4	Openbare nutsbedrijven	47	0,7	100	0,4
51	Bouwnijverheid	117	15,5	118	1,3
52	Bouwinstallatiebedrijven	197	5,7	80	0,4
61-66	Handel	121	12,9	120	18,5
67	Horeca	144	1,3	100	1,5
68	Reparatiebedrijven	195	3,7	80	0,4
71-76	Transport- en opslagbedrijven	85	5,5	125	2,0
77	Communicatiebedrijven	75	1,5	75	0,9
81-82	Bank- en verzekeringswezen	107	3,3	131	6,8
83-85	Zakelijke dienstverlening	100	3,3	102	4,6
90	Openbaar bestuur, defensie sociale verzekeringen	81	6,4	92	4,8
92	Onderwijs	47	2,2	58	5,9
93	Medische en veterinaire diensten	94	1,7	96	13,1
91,94-99	Overige dienstverlening	65	2,6	87	14,8

1) Concentratiegetal = de relatieve over- of ondervertegenwoordiging in een bepaalde bedrijfstak.

2) Met beroep als voornaamste bezigheid, excl. militairen in dienst voor eerste oefening.

Bron: Arbeidskrachtentelling maart-mei 1973 CBS, Sociale Maandstatistiek juni 1975

Gemiddelde geregisteerde arbeidsreserve (GAR) en geregisteerde openstaande vraag (GOV), mannen en vrouwen te zamen 1952 t/m 1976

Bron: Maandverslagen Arbeidsmarkt, Ministerie van Sociale Zaken.

BIJLAGE 11

4. Leeftijd en duur van inschrijving

De afgelopen jaren heeft zich een sterke stijging in de werkloosheid onder jeugdigen voorgedaan. Zowel in maart als in september van het voorgaande jaar heeft de Regering in brieven aan de Tweede Kamer nog eens van haar bezorgdheid over deze ontwikkeling blij gegeven en aanvullende maatregelen voorgesteld.

Het werkloosheidspercentage onder jongeren beneden 19 jaar steeg van 7,2 in 1974 via 12,8 in 1975 naar 13,1 in 1976.

Bij de meisjes in die leeftijdsgroep deed zich een soortgelijke ontwikkeling voor (zie tabel 5). De percentages liggen hier echter iets lager.

Zowel bij de mannen als bij de vrouwen geldt dat in de jaren 1974 t/m 1976 de laagste werkloosheidspercentages voorkwamen in de leeftijdscategorie 40 t/m 60 jaar. Hierbij dient evenwel in aanmerking te worden genomen dat veel personen wegens arbeidsongeschiktheid niet meer deelnemen aan het arbeidsproces, waardoor de lage percentages bij de 40 - tot 60 - jarigen enigszins zijn geflatteerd.

Een kenmerkend verschil in arbeidsmarktpositie tussen mannen en vrouwen bestaat tussen de leeftijdsgroepen "jonger dan 25 jaar" resp. "25 jaar en ouder". Bij de mannen ligt het werkloosheidspercentage van jongeren beneden 25 jaar de laatste jaren steeds aan-

merkelijk hoger dan bij de vrouwen, terwijl het omgekeerde voor de onderscheiden leeftijdsgroepen van af 25 jaar geldt.

In 1976 waren gemiddeld 10.800 mannelijke en 9.500 vrouwelijke schoolverlaters beneden 23 jaar werkloos; de overeenkomstige aantallen voor 1975 waren resp. 8.300 en 5.700. De werkloosheid onder niet-schoolverlaters beneden 19 jaar was zowel bij de jongens als bij de meisjes geringer dan in het voorgaande jaar (zie tabel 6).

Onder invloed van de sterke stijging van de werkloosheid is het aantal langdurig werklozen in 1975 evenals in de eerste maanden van 1976 belangrijk toegenomen. Vanaf mei 1976 is het aantal werklozen met een inschrijvingsduur van 6 tot 12 maanden onafgebroken gedaald. De groep werklozen die reeds langer dan een jaar stond ingeschreven is evenwel nog verder gegroeid.

Wanneer men de werkloosheidsgegevens van november 1976 vergelijkt met die van november 1975 dan blijkt het aantal werklozen met een inschrijvingsduur van tenminste 6 maanden in deze periode bij de mannen te zijn gestegen met 21% en bij de vrouwen met 48%. Een gunstige uitzondering ten opzichte van dit algemene beeld gold de jongeren beneden 19 jaar: bij de jongens daalde het aantal langdurig werklozen met 10%, bij de meisjes was er weliswaar een stijging, maar deze bleef beperkt tot 18%. Verhoudingsgewijs ongunstig was evenwel de groei van het aantal langdurig werkloze vrouwen van 19-22 jaar (ongeveer 85%).

Tabel 5

Jaargemiddelden van de werkloosheid per leeftijdsgroep; absolute aantallen en percentages van de afhankelijke beroepsbevolking

	Absoluut			In % van de afhankelijke beroepsbevolking		
	1974	1975	1976	1974	1975	1976
	(x 1000)			%		
Mannen						
jonger dan 19 jaar	7,9	12,9	12,1	7,2	12,8	13,1
19 - 22 jaar	15,7	25,6	28,0	5,2	8,5	9,2
23 - 24 jaar	9,1	13,7	14,2	4,9	7,6	7,9
25 - 39 jaar	40,6	59,0	62,2	3,3	4,7	4,8
40 - 49 jaar	14,9	19,8	20,8	2,5	3,3	3,5
50 - 54 jaar	6,4	7,8	7,7	2,6	3,1	3,1
55 - 59 jaar	5,1	6,5	7,4	2,7	3,6	3,9
60 - 64 jaar	5,9	7,3	8,3	4,4	5,7	6,9
TOTAAL	105,7	152,6	160,6	3,5	5,1	5,3
Vrouwen						
jonger dan 19 jaar	5,7	9,4	11,4	4,3	7,7	9,9
19 - 22 jaar	6,5	10,6	14,0	2,7	4,3	5,4
23 - 24 jaar	2,7	4,1	4,7	3,2	4,8	5,5
25 - 39 jaar	7,3	10,5	12,9	4,2	5,6	6,4
40 - 49 jaar	2,7	3,6	3,9	3,8	4,8	4,9
50 - 54 jaar	1,3	1,6	1,7	4,1	4,8	4,9
55 - 59 jaar	1,0	1,3	1,4	4,4	5,3	5,6
60 - 64 jaar	0,9	1,1	1,1	6,5	7,6	7,9
TOTAAL	28,0	42,1	51,1	3,6	5,3	6,3

1) gemiddelde van de maanden februari, mei, augustus en november

Tabel 6

Ceregistreerde arbeidsreserve van jeugdigen¹⁾; schoolverlaters en overigen; jaargemiddelden

	MANNEN			VROUWEN		
	1974	1975	1976	1974	1975	1976
< 19 jaar: schoolverlaters	2.600	4.800	5.800	2.200	3.900	6.300
overigen	5.400	8.500	6.700	3.500	5.700	5.500
19 - 22 jaar: schoolverlaters	1.700	3.500	5.000	1.000	1.800	3.300
overigen	14.100	22.200	24.300	5.400	8.600	11.300
Totaal: ≤ 22 jaar	4.300	8.300	10.800	3.200	5.700	9.500
schoolverlaters	19.600	30.700	31.100	8.800	14.300	16.800
overigen						

1) Werkloosheidscijfers over jeugdigen gesplitst in schoolverlaters en niet-schoolverlaters zijn nog niet beschikbaar.

Bron: Jaaroverzicht 1976 bijlage bij het Maandverslag Arbeidsmarkt januari 1977, Ministerie van Sociale Zaken.

Enkele kengetallen inzake de W.A.O. naar geslacht en leeftijd per 31 december 1969 en 1975

Leeftijd	WAO-uitkeringsgenietenden									
	1 WAO-verze- kerden in procenten		2 in duizend- tallen		3 in procenten		4 per 100 verzekerden 1)		5 jaarlijkse instroom per 100 verzekerden	
	Mannen									
	1969	1975	1969	1975	1969	1975	1969	1975	1969	1975
15-19	6,5	5,6	0,4	0,7	0,2	0,2	0,2	0,4	0,2	0,3
20-24	11,5	10,1	2,2	4,4	1,1	1,3	0,6	1,3	0,4	0,6
25-29	19,3	22,4	3,7	9,7	1,9	2,8	1,5	2,3	0,6	0,8
30-34			5,5	13,2	2,8	3,8		3,9		1,0
35-39	15,3	15,3	8,1	17,9	4,2	5,1	4,2	6,4	1,3	1,5
40-44			12,1	24,8	6,2	7,1		10,4		2,1
45-49	6,8	6,3	17,0	33,8	8,7	9,7	7,9	15,8	2,3	2,8
50-54	5,3	5,6	23,4	46,3	12,1	13,3	13,9	24,6	3,0	4,1
55-59	4,7	4,3	34,2	57,7	17,7	16,5	22,8	39,6	4,6	6,2
60-64	3,7	3,5	42,9	64,6	22,1	18,5	37,0	54,8	8,7	9,2
Subtotaal	73,0	73,1	149,4	273,1	77,0	78,3	6,5	11,0	1,7	2,1
	Vrouwen									
	1969	1975	1969	1975	1969	1975	1969	1975	1969	1975
15-19	7,9	7,0	0,2	0,4	0,1	0,1	0,1	0,2	0,1	0,1
20-24	7,8	7,0	1,2	2,6	0,6	0,8	0,5	1,1	0,3	0,6
25-29	4,1	5,1	1,5	4,2	0,8	1,2	2,5	3,8	0,7	1,3
30-34			1,6	4,3	0,9	1,2		7,1		2,0
35-39	3,0	3,2	2,3	4,9	1,2	1,4		8,9		2,5
40-44			3,5	6,7	1,8	1,9	6,1	12,3	1,3	3,1
45-49	1,5	1,6	4,9	9,2	2,5	2,7	10,1	17,5	2,1	3,7
50-54	1,1	1,3	6,9	12,3	3,6	3,5	19,3	27,1	2,7	5,1
55-59	0,9	1,0	10,0	14,9	5,2	4,3	33,5	44,8	3,5	6,6
60-64	0,6	0,6	12,5	16,1	6,4	4,6	69,4	79,1	5,7	8,4
Subtotaal	27,0	26,9	44,7	75,7	23,0	21,7	5,2	8,3	0,8	1,7
Totaal	100	100	194,1	348,8	100	100	6,1	10,3	1,4	2,0

1) Aantal verzekerden 1969: 3.166.000
1975: 3.383.000

Bronnen: Gemeenschappelijke Medische Dienst, Jaarverslagen 1974 en 1975.

BIJLAGE 13

Gemiddelde 1) geregistreeerde arbeidsreserve van mannen, naar leeftijd en duur van inschrijving (percentages)

Leeftijd	Jaar	Totaal	Korter dan 6 mnd.	6-12 mnd.	Langer dan 12 mnd.
Jonger dan 19 jaar	1971	100	94,2	2,9	2,9
	1972	100	95,2	3,2	1,6
	1973	100	92,4	5,6	2,0
	1974	100	92,6	4,9	2,5
	1975	100	85,6	12,1	2,3
	1976	100	79,4	14,3	6,3
19 t/m 24 jaar	1971	100	92,4	4,2	3,4
	1972	100	89,0	8,3	2,7
	1973	100	83,8	10,5	5,7
	1974	100	85,2	9,7	5,1
	1975	100	77,1	16,0	6,9
	1976	100	65,2	19,5	15,3
Alle leeftijden	1971	100	77,6	9,7	12,7
	1972	100	78,0	13,1	8,9
	1973	100	69,7	14,9	15,4
	1974	100	72,5	13,5	14,0
	1975	100	66,9	18,1	15,0
	1976	100	55,7	19,8	24,5

1) Gemiddelde van de maanden februari, mei, augustus en november 1976.

Bron: Maandverslagen Arbeidsmarkt Ministerie van Sociale Zaken.

Gemiddelde 1) geregisteerde arbeidsreserve van vrouwen, naar leeftijd en duur van inschrijving
(percentages)

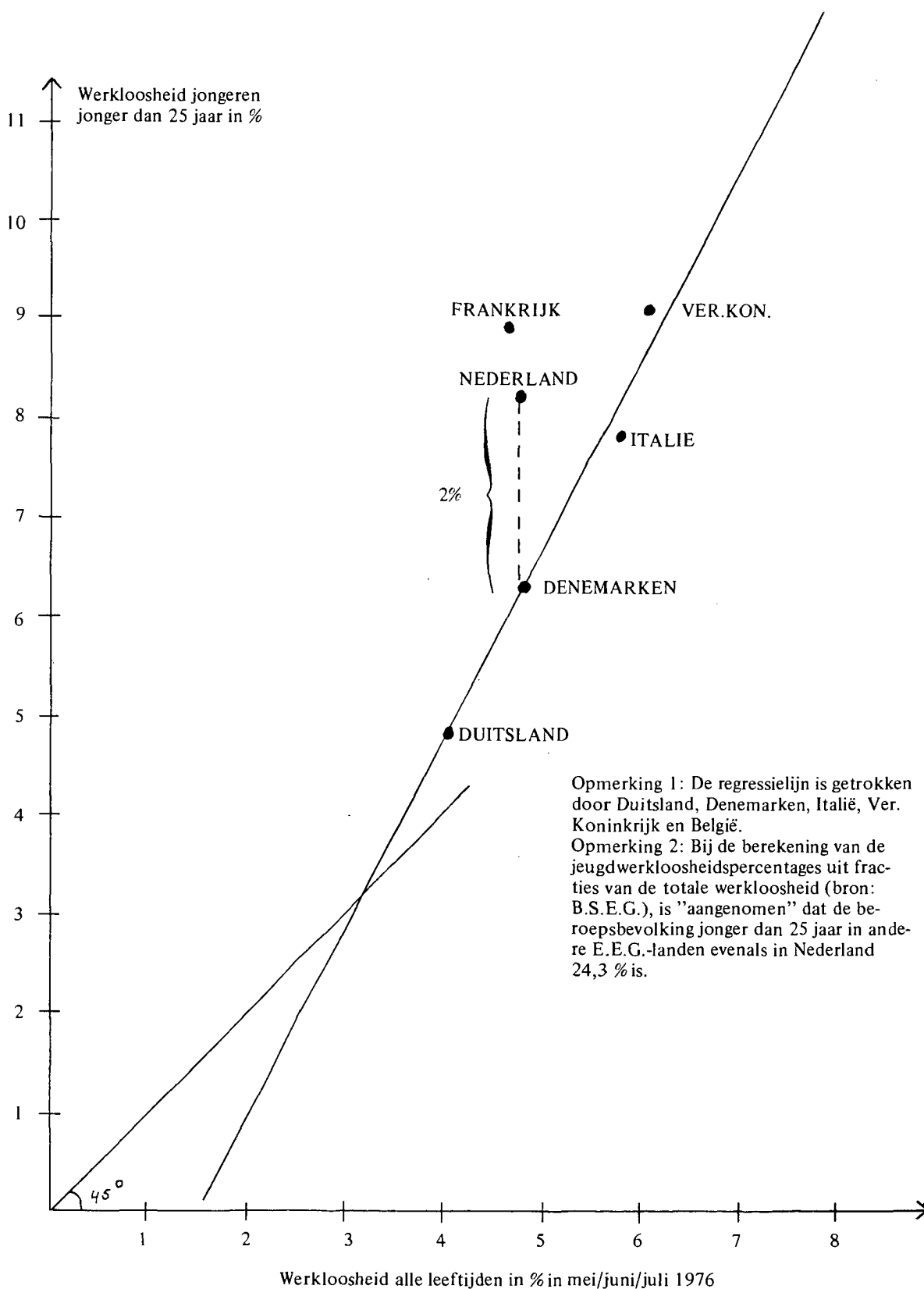
Leeftijd	Jaar	Totaal	Korter dan 6 mnd.	6-12 mnd.	12 mnd. of langer
Jonger dan 19 jaar	1971	100	93,3	0,0	0,0
	1972	100	96,0	4,0	0,0
	1973	100	93,9	3,0	0,0
	1974	100	94,7	3,5	1,8
	1975	100	85,4	11,5	3,1
	1976	100	81,2	12,8	6,0
19 t/m 24 jaar	1971	100	91,4	5,7	2,9
	1972	100	89,7	6,9	1,7
	1973	100	85,8	10,0	4,2
	1974	100	86,0	9,7	4,3
	1975	100	79,2	14,8	6,0
	1976	100	67,5	19,6	12,9
Alle leeftijden	1971	100	79,0	10,1	10,9
	1972	100	81,4	10,7	7,9
	1973	100	77,0	12,4	10,6
	1974	100	77,7	11,8	10,5
	1975	100	73,5	15,8	10,7
	1976	100	64,5	18,8	16,7

1) Gemiddelde van de maanden februari, mei, augustus en november 1976.

Bron: Maandverslagen Arbeidsmarkt, Ministerie van Sociale Zaken.

BIJLAGE 15

Jeugdwerkloosheid in de E.E.G.

Jaargemiddelden werkloosheid en geregisteerde arbeidsreserve per beroepsgroep; absolute aantallen en procentuele veranderingen van de werkloosheid

	Werklozen			Geregisteerde arbeidsreserve	Werklozen		
	Absoluut				Procentuele veranderingen		
	1974	1975	1976		1974 (t.o.v. 1973)	1975 (t.o.v. 1974)	1976 (t.o.v. 1975)
Mannen					o/o		
Landbouwpersoneel	2.270	3.350	3.860	5.290	+ 13	+ 48	+ 15
Metaalbewerkers	12.660	21.370	24.050	24.680	+ 10	+ 69	+ 13
Textiel- en kledingpersoneel	600	920	830	890	+ 1	+ 53	- 10
Bouwwerkers B. & U.	24.810	30.730	19.740	21.180	+ 69	+ 24	+ 36
Bouwwerkers G.W.W.	5.990	7.300	7.570	9.480	+ 12	+ 22	+ 4
Chauffeurs e.d.	3.850	5.680	5.910	6.150	+ 7	+ 48	+ 4
Scheepvaartpersoneel	870	960	1.210	1.240	- 1	+ 10	+ 26
Handelspersoneel	6.070	7.780	8.090	8.400	+ 12	+ 28	+ 4
Kantoorpersoneel	7.640	11.300	12.310	13.290	+ 11	+ 48	+ 9
Onderwijzend personeel	2.420	3.130	3.760	3.830	+ 11	+ 29	+ 20
Horecapersoneel	3.310	4.120	4.840	4.960	+ 12	+ 24	+ 17
Sociaal- en geneeskundig personeel	1.320	2.100	2.400	2.530	+ 42	+ 59	+ 14
Personeel in algemene dienst	12.680	21.800	21.820	25.030	+ 16	+ 72	
Overige beroepsgroepen	4.910	7.680	10.820	11.760	+ 10	+ 56	+ 41
Minder geschikt	17.310	24.770	32.590	32.590	+ 8	+ 43	+ 32
TOTAAL	106.710	152.990	159.800	171.300	+ 21	+ 43	+ 10
Vrouwen							
Kledingpersoneel	1.200	1.990	1.690	1.820	+ 56	+ 66	- 15
Handelspersoneel	3.240	4.900	6.110	6.190	+ 52	+ 51	+ 25
Kantoorpersoneel	5.410	8.430	9.700	10.130	+ 24	+ 56	+ 15
Onderwijzend personeel	2.620	3.420	4.340	4.430	+ 21	+ 31	+ 27
Horecapersoneel	2.020	2.600	3.180	3.240	+ 10	+ 29	+ 22
Huishoudelijk personeel	2.250	3.330	3.310	3.510	+ 29	+ 48	+ 1
Kapsters- en wasrijpersoneel	650	1.020	1.260	1.280	+ 79	+ 57	+ 24
Sociaal- en geneeskundig personeel	3.370	4.890	6.270	6.430	+ 48	+ 45	+ 28
Personeel in algemene dienst	3.020	5.240	5.210	5.480	+ 43	+ 74	+ 1
Overige beroepsgroepen	1.740	2.520	3.650	3.760	+ 11	+ 45	+ 45
Minder geschikt	2.680	3.980	6.330	6.330	+ 25	+ 49	+ 59
TOTAAL	28.200	42.320	51.050	52.600	+ 31	+ 50	+ 21

Jaargemiddelden geregisteerde openstaande vraag per beroepsgroep; absolute aantallen en procentuele veranderingen

	Absoluut		Mutaties	
	1975	1976	1975 (t.o.v. 1974)	1976 (t.o.v. 1975)
	o/o			
Mannen				
Landbouwpersoneel	590	540	- 21	- 9
Metaalbewerkers	13.390	8.550	- 36	- 36
Textiel- en kledingpersoneel	310	310	- 23	+ 2
Bouwwerkers B. & U.	3.460	6.450	- 17	+ 86
Bouwwerkers G.W.W.	740	790	- 9	+ 6
Chauffeurs e.d.	1.000	1.060	- 41	+ 7
Scheepvaartpersoneel	370	220	- 7	- 42
Handelspersoneel	1.440	1.740	- 9	+ 21
Kantoorpersoneel	3.550	3.580	- 12	+ 1
Onderwijzend personeel	850	920	+ 39	+ 9
Horecapersoneel	1.060	940	- 9	- 12
Sociaal- en geneeskundig personeel	730	970	+ 46	+ 33
Personeel in algemene dienst	2.900	4.220	- 56	+ 46
Overige beroepsgroepen	3.750	3.690	- 48	- 2
TOTAAL	34.140	33.960	- 34	- 1
Vrouwen				
Kledingpersoneel	1.030	1.020	- 59	- 1
Handelspersoneel	1.700	1.640	- 15	- 4
Kantoorpersoneel	3.950	4.250	- 21	+ 8
Onderwijzend personeel	180	220	+ 17	+ 22
Horecapersoneel	840	950	- 10	+ 13
Huishoudelijk personeel	1.070	780	- 25	- 27
Kapsters- en wasrijpersoneel	300	320	- 21	+ 7
Sociaal- en geneeskundig personeel	2.510	2.500	+ 22	- 1
Personeel in algemene dienst	760	690	- 50	- 9
Overige beroepsgroepen	720	710	- 56	- 2
TOTAAL	13.060	13.080	- 26	-

Bron: Maandverslag Arbeidsmarkt, Ministerie van Sociale Zaken (overgenomen).

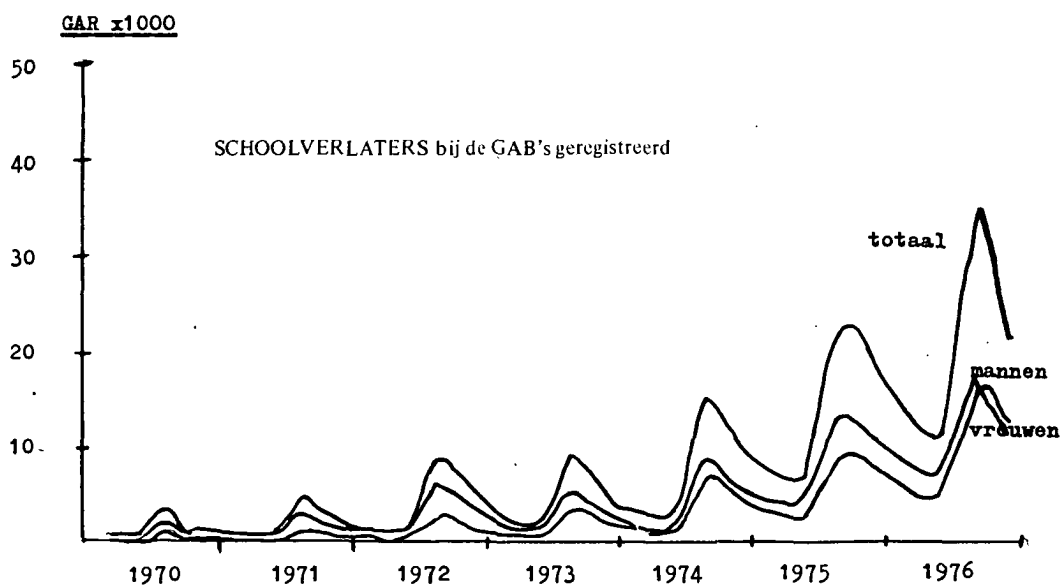
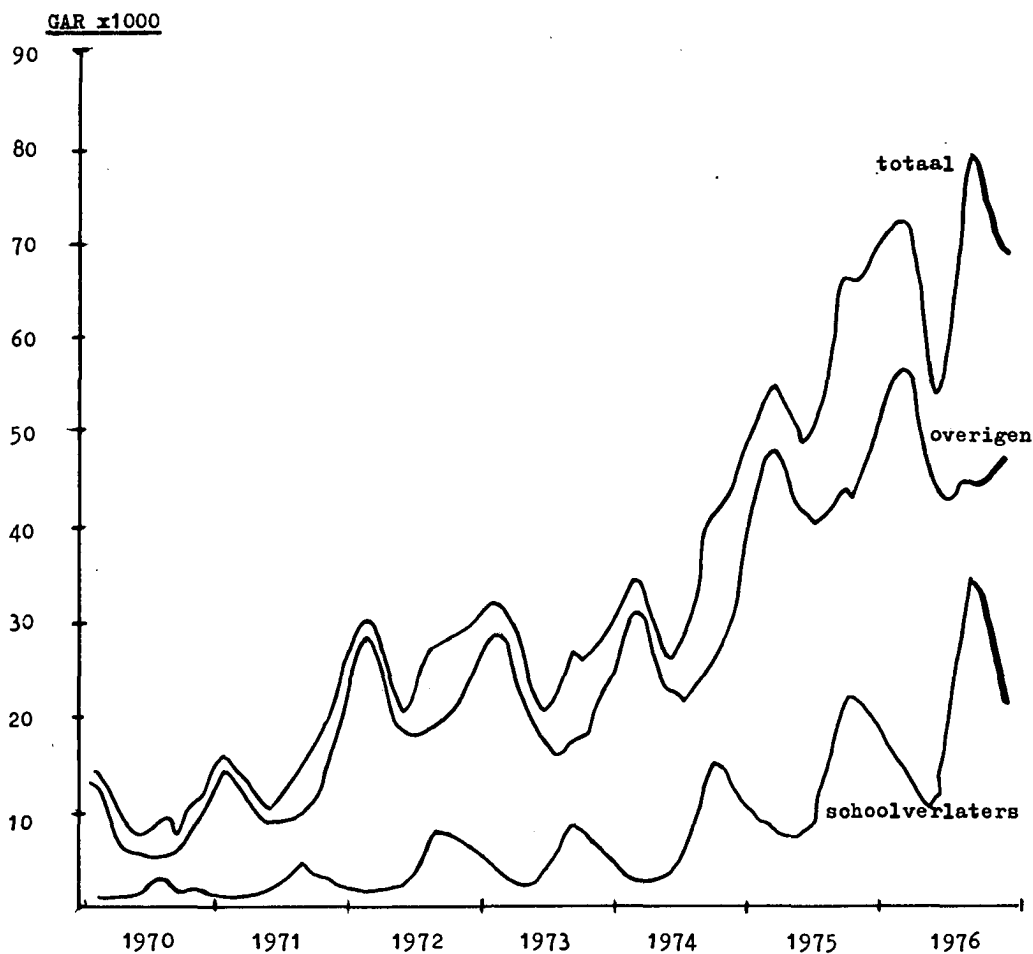
BIJLAGE 17

Kerncijfers geregistreerde arbeidsreserve tot 23 jaar

	Schoolverlaters		Overigen		Totaal
	mannen	vrouwen	mannen	vrouwen	m + v
	Aantal per ult. nov. 1976				
Tot 17 jaar	1550	2786	911	1091	
17 jaar	1615	2413	1885	2066	
18 jaar	2165	2183	3339	2985	
	<hr/>	<hr/>	<hr/>	<hr/>	
Jonger dan 19 jaar	5330	7382	6135	6142	22576
19/22 jaar	5092	4145	22260	12704	44201
	<hr/>	<hr/>	<hr/>	<hr/>	<hr/>
Totaal tot 23 jaar	10422	11527	28395	18846	66777
	Aantal per ult. nov. 1975				
Tot 19 jaar	5747	5117	8353	6631	25848
19/22 jaar	5104	2840	24641	11242	43827
	<hr/>	<hr/>	<hr/>	<hr/>	<hr/>
Totaal tot 23 jaar	10851	7957	32994	17873	69675
	Aantal per ult. nov. 1974				
Tot 19 jaar	3100	2870	7125	5011	18106
19/22 jaar	2278	1562	17536	7301	31677
	<hr/>	<hr/>	<hr/>	<hr/>	<hr/>
Totaal tot 23 jaar	5378	4432	24661	12312	49783

Bron: Maandelijkse publikatie SOZA/ABA per ultimo november 1976
(zie ook grafiek bijlage 18).

Ontwikkeling GAR jongeren tot 23 jaar (M + VR)

Bron: Ministerie van Sociale Zaken

BIJLAGE 19

Werklozen naar leeftijd en opleidingsniveau maart-mei 1973

leeftijdsgroep	a	b	c	d	totaal
		(x 1000)			
MANNEN					
15 – 19 jaar	4,6	3,8	0,7	0,0	9,1
20 – 24 jaar	6,0	6,5	3,1	0,8	16,7
15 – 64 jaar	60,0	28,8	8,2	4,4	103,3
VROUWEN					
15 – 19 jaar	3,5	3,5	0,9	0,0	8,0
20 – 24 jaar	1,9	2,4	1,3	0,2	5,8
15 – 64 jaar	12,7	10,6	4,1	1,3	29,1
		in % van de desbetreffende categorie van de beroepsbevolking			
MANNEN					
15 – 19 jaar	6,0	2,8	7,8	0,0	4,8
20 – 24 jaar	4,9	2,8	4,4	3,9	3,7
15 – 64 jaar	4,7	2,1	1,9	1,5	3,0
VROUWEN					
15 – 19 jaar	4,8	2,5	4,1	0,0	3,4
20 – 24 jaar	3,4	1,9	2,1	0,8	2,2
15 – 64 jaar	4,2	2,5	2,4	1,5	2,9

a = basis- en lager niveau

b = uitgebreid lager niveau

c = middelbaar niveau

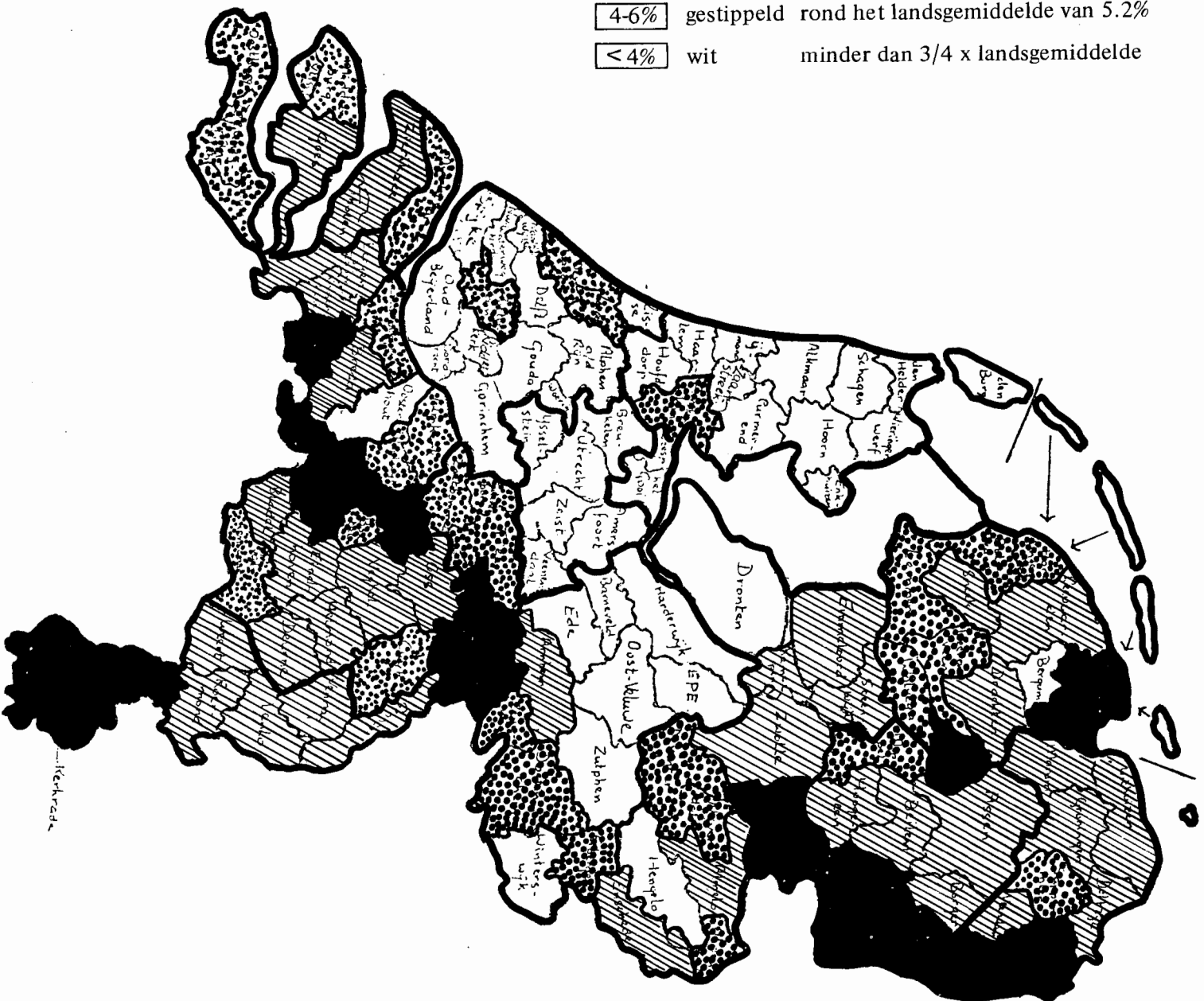
d = semi-hoger en hoger niveau

tot = totaal leeftijdsgroep, inclusief niveau onbekend

Bron: Arbeidskrachtentelling 1973, CBS.

Werkloosheidspercentage mannen in % van de afhankelijkke mannelijke beroepsbevolking (eind mei 1976 ingeschreven) (Rayons GAB)

> 8%	zwart	meer dan 1 1/2 x landsgemiddelde
6-8%	gestreept	tussen 1 1/4 en 1 1/2 x landsgemiddelde
4-6%	gestippeld	rond het landsgemiddelde van 5.2%
< 4%	wit	minder dan 3/4 x landsgemiddelde

Bron: Maandverslag Arbeidsmarkt ARBVO-mei 1976

BIJLAGE 21
Geregistreerde arbeidsreserve naar provincie per ultimo november

Provincie		GAR tot 25 jaar (in 1000x)				Beroeps 1) bevolking tot 25 jaar	GAR in % van beroeps- bevolking tot 25 jaar				GAR in % van de totale be- roepsbevolking	
		1973	1974	1975	1976		1973	1974	1975	1976	1975	1976
Groningen	m	1.1	1.8	2.6	2.5	25	4.4	7.2	10.4	9.9	7.3	7.2
	vr	0.5	0.9	1.2	1.6	19	2.5	4.8	6.6	8.4	6.1	7.6
Friesland	m	1.3	1.2	2.6	2.3	27	4.8	4.4	9.7	9.5	7.8	7.6
	vr	0.5	0.9	1.3	1.6	17	3.1	5.4	7.7	9.4	6.4	7.7
Drenthe	m	1.3	2.1	2.2	2.2	20	6.6	10.5	11.0	10.0	9.5	9.3
	vr	0.4	0.8	1.1	1.3	13	3.3	5.8	8.3	9.6	7.2	8.3
Noord	m	3.7	5.1	7.4	6.9	72	5.1	7.1	10.3	9.6		
	vr	1.4	2.6	3.6	4.4	49	2.9	5.2	7.4	9.1		
Overijssel	m	2.3	3.9	5.0	3.9	48	4.9	8.1	10.4	8.0	6.7	5.7
	vr	1.0	1.8	2.6	2.8	36	2.9	4.9	7.2	7.8	6.2	6.6
Gelderland	m	2.8	5.2	7.6	6.0	79	3.6	6.6	9.7	7.6	6.2	5.5
	vr	1.4	2.4	3.9	4.4	60	2.4	4.0	6.5	7.3	5.5	6.4
Oost	m	5.2	9.1	12.6	9.9	127	4.1	7.2	10.0	7.9		
	vr	2.4	4.2	6.5	7.2	96	2.6	4.3	6.7	7.5		
Noord-Brabant	m	4.4	7.7	10.9	9.5	106	4.2	7.3	10.2	9.0	7.8	7.1
	vr	1.9	3.5	5.5	6.4	77	2.5	4.5	7.2	8.3	6.4	7.2
Limburg	m	3.2	5.4	7.8	7.0	51	6.3	10.6	15.2	13.8	8.6	8.3
	vr	1.5	2.9	4.3	5.1	41	3.6	7.0	10.6	12.5	9.8	11.5
Zuid	m	7.7	13.1	18.6	16.6	157	4.9	8.3	11.9	10.6		
	vr	3.4	6.4	9.8	11.5	118	2.9	5.4	8.3	9.8		
Utrecht	m	0.8	1.2	1.7	1.6	41	2.0	2.9	4.2	3.9	2.8	2.6
	vr	0.4	0.8	0.9	1.2	31	1.4	2.5	3.0	3.9	2.6	3.3
Noord-Holland	m	2.5	3.9	6.3	5.2	107	2.4	3.6	5.9	4.8	3.8	3.4
	vr	1.7	2.3	3.7	3.8	87	2.0	2.7	4.2	4.4	3.9	4.2
Zuid-Holland	m	4.7	5.8	9.3	9.0	151	3.1	3.8	6.2	5.9	3.8	4.0
	vr	2.3	3.3	4.9	5.5	112	2.0	2.9	4.4	4.9	3.8	4.2
Zeeland	m	0.6	0.7	1.0	0.8	15	3.7	4.7	6.6	5.5	4.6	4.7
	vr	0.3	0.5	0.7	0.7	10	2.9	4.6	6.9	6.9	5.9	6.1
West	m	8.5	11.6	18.3	16.6	314	2.7	3.7	5.8	5.3		
	vr	4.7	6.8	10.2	11.2	240	2.0	2.8	4.3	4.7		
Nederland	m	25.1	38.9	57.1	50.1	670	3.7	5.8	8.5	7.5	5.5	5.2
	vr	12.0	19.9	30.1	34.5	503	2.4	4.0	6.0	6.5	5.1	5.8
Totaal		37	59	87	85	1173						

1) Als indicatie van de beroepsbevolking tot 25 jaar zijn de CBS-gegevens afkomstig van de Arbeidskrachtentelling 1973 genomen. Het Centraal Bureau voor de Statistiek werkt aan een nieuwe publikatie waarin verwerkt de Arbeidskrachtentelling 1975 en 1977. Verschillen door migratie en veranderingen in beroepsdeelname (en grotere inschrijving) vooral bij vrouwen kunnen invloed hebben.

Bron: Maandverslagen Arbeidsmarkt (novemhernummers), Ministerie van Sociale Zaken

Werkloosheid naar landsdeel

Landsdeel	In aantal x 1000			In % van afhankelijke beroepsbevolking 1)		
	1974	1975	1976	1974	1975	1976
Geregisteerde werkloosheid van mannen tot 25 jaar (per ultimo november)						
Noord	6	7	7	8.5	10.3	9.6
Oost	9	13	10	7.2	10.0	7.8
Zuid	13	18	16	8.4	11.9	10.6
West	12	18	17	3.7	5.8	5.3
Nederland	40	57	50	6.0	8.5	7.5
Geregisteerde werkloosheid van vrouwen tot 25 jaar (per ultimo november)						
Noord	3	4	4	5.2	7.4	9.1
Oost	4	7	7	4.3	6.7	7.5
Zuid	6	10	12	5.4	8.3	9.8
West	7	10	11	2.8	4.3	4.7
Nederland	20	30	34	4.0	6.0	6.5

1) Werkloosheidspercentage als aandeel in de afhankelijke beroepsbevolking in de leeftijdsklasse tot 25 jaar op basis van Arbeidskrachtentelling 1973.

Vergelijking geregisteerde arbeidsreserve (GAR) en geregisteerde openstaande vraag (GOV) van de bij de GAB ingeschreven mannen en vrouwen tot 19 jaar (1000x)

Landsdeel	November 1975			November 1976		
	GAR	GOV	GOV/GAR	GAR	GOV	GOV/GAR
Noord	3.6	0.4	11	3.6	0.4	11
Oost	4.9	0.9	18	5.3	1.2	22
Zuid	5.1	1.0	19	7.6	1.4	18
West	7.3	5.3	72	7.5	5.7	76
Nederland	26	8	31	24	9	35

In het Westen staat tegenover 3/4 van het aanbod ook vraag naar jongeren.

Bron: Sociale Zaken, Maandverslagen Arbeidsmarkt 1976

Zie voor de ontwikkeling van de verhouding van de GAR en GOV voor leeftijdsgroepen de grafiek van bijlage 10.

BIJLAGE 23

Geregistreerde arbeidsreserve in enkele grote steden van Nederland per 31 december 1976

Stad/rest van	GAR absoluut				GAR in % van de afhankelijke beroepsbevolking alle leeft.		Aandeel in % van de jongeren tot 23 jaar in de GAR	
	alle leeftijden		jonger dan 23 jaar		m	vr	m	vr
	m	vr	m	vr	m	vr	m	vr
Amsterdam	11610	4532	1967	1330	5,3 ¹⁾	—	16,9	29,3
rest Noord-Holland	7872	3573	1771	1741	2,4 ²⁾	—	22,4	48,7
Den Haag	8291	2601	1851	1010	5,0	—	22,3	38,8
Rotterdam	10653	2702	2322	1413	6,1	—	21,7	52,2
rest Zuid-Holland	12743	4435	2592	1928	3,1	—	20,3	43,4
Utrecht	2404	1008	604	489	3,6	—	25,1	48,5
rest Utrecht	2784	1236	515	477	2,2	—	18,4	38,5
Nederland	173843	57238	40544	28611	5,6	5,6	23,3	49,9

1) In een percentage van de mannelijke afhankelijke beroepsbevolking van Amsterdam.

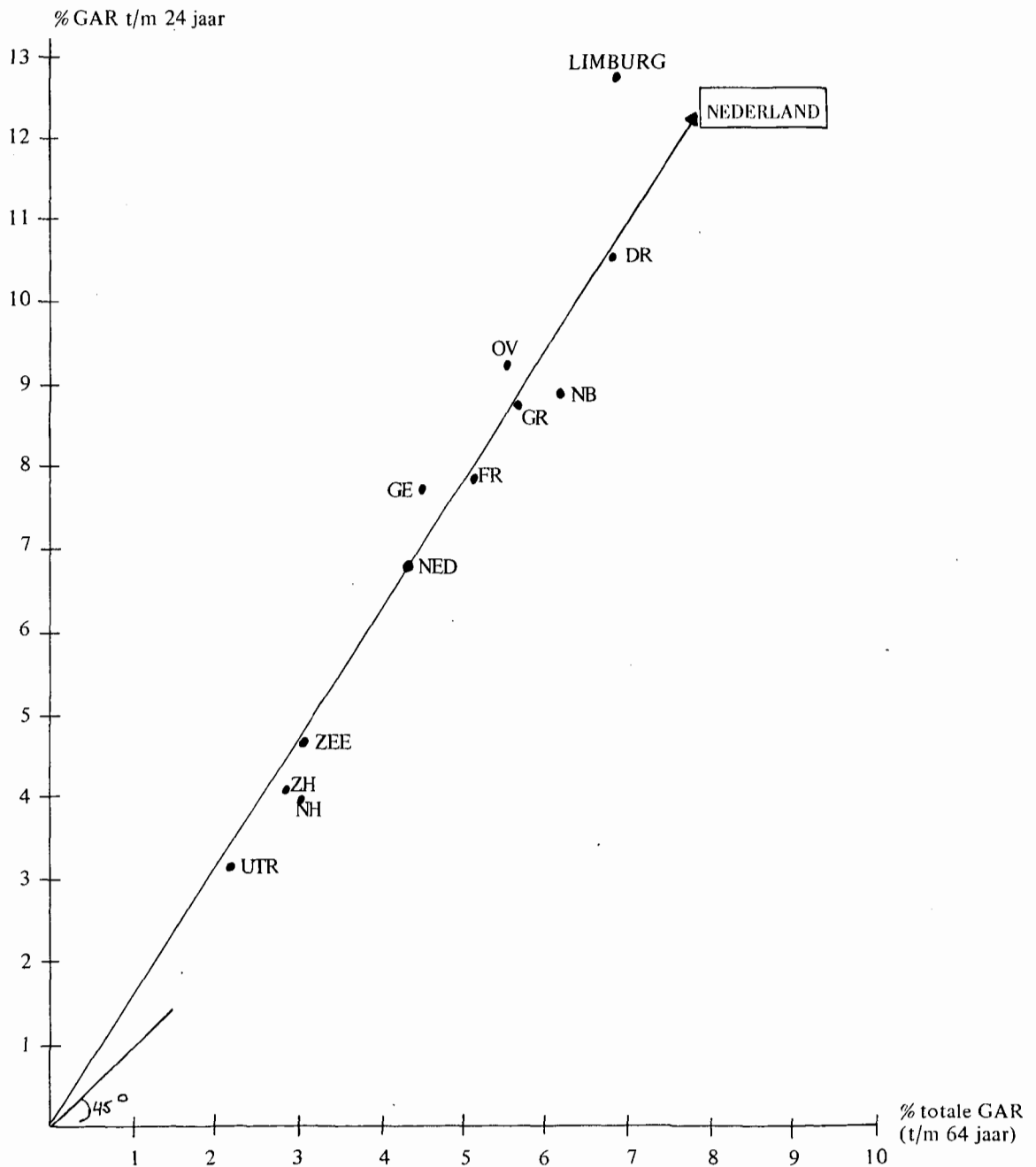
2) In een percentage van de mannelijke afhankelijke beroepsbevolking van de rest de provincie Noord-Holland.

Deze twee noten gelden ook voor Den Haag, Rotterdam en de rest van de provincie Zuid-Holland en de stad Utrecht en de rest van de provincie Utrecht.

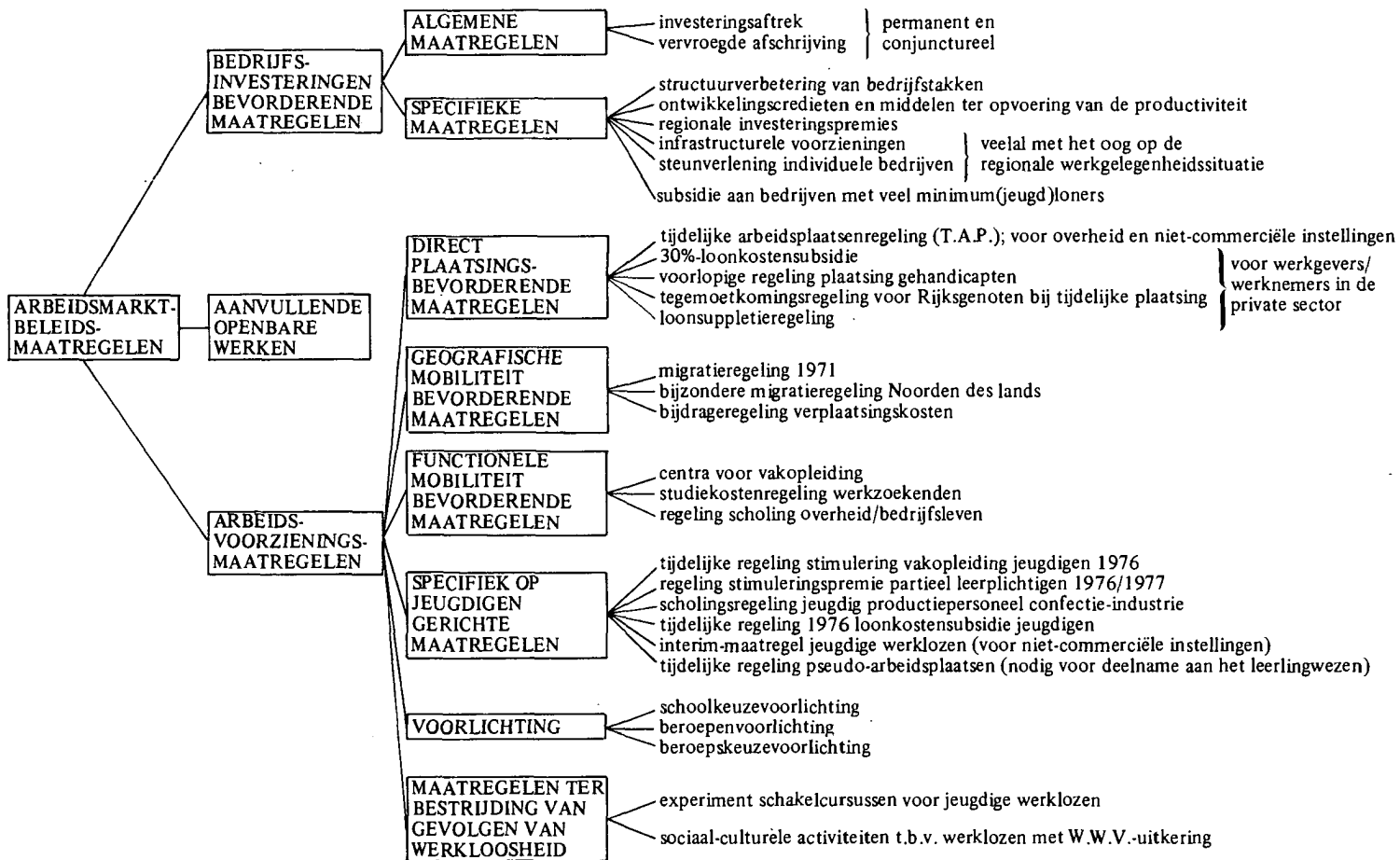
Bronnen: Districtsbureaus voor de Arbeidsvoorziening.

Vergelijking geregistreerde arbeidsreserve totaal en geregistreerde arbeidsreserve jongeren

GAR, mannen t/m 24 jaar per ultimo november 1976 per provincie in een percentage van de beroepsbevolking van de Arbeidskrachtentelling maart-mei 1973 per provincie en GAR mannen per ultimo november 1976 tot en met 64 jaar per provincie in een percentage van de beroepsbevolking van de Arbeidskrachtentelling maart-mei 1973 alle leeftijden (t/m 64 jaar) per provincie

Bronnen: Maandverslag Arbeidsmarkt, Ministerie van Sociale Zaken; CBS, Arbeidskrachtentelling maart-mei 1973.

COMMENTAAR VAN DE RAAD VOOR DE ARBEIDSMARKT BIJ HET RAPPORT VAN ZIJN WERKGROEP ARBEIDSMARKTANALYSE OVER DE ARBEIDSMARKTPOSITIE VAN JONGEREN

De Raad voor de Arbeidsmarkt heeft in zijn vergadering van 31 maart 1977 een uitvoerige bespreking gewijd aan het rapport over de arbeidsmarktpositie van jongeren, dat door de Werkgroep Arbeidsmarktanalyse van zijn Adviescommissie Arbeidsmarktonderzoek is opgesteld. De werkgroep had daarbij de taak zich tot een analyse te beperken. Hoewel het rapport — ook naar het oordeel van de werkgroep zelf — leemten bevat en onzekerheden laat bestaan, mag worden gesteld dat het op overzichtelijke wijze informatie verschaft over het veelomvattende en belangrijke vraagstuk van de positie en de perspectieven van jonge mensen op de arbeidsmarkt. In het bijzonder zijn de verschillende problemen en achtergronden inzake de werkloosheid onder jongeren duidelijk belicht. Daarom wil de raad zijn dank en waardering uitspreken voor het verrichte werk.

Uit de gedachtenwisseling in de raadsvergadering zijn vragen en suggesties naar voren gekomen met betrekking tot het te voeren beleid, dat de positie van de jongeren op de arbeidsmarkt zou kunnen versterken. In het bijzonder gaan deze in op de mogelijkheden tot vermindering van de werkloosheid onder jongeren. Tevens heeft de raad de wens uitgesproken in de nabije toekomst de aanbevelingen in het commentaar te toetsen aan de genomen beleidsmaatregelen. Deze vragen en suggesties zijn samen te vatten in de volgende commentariërende opmerkingen.

1. Algemene werkgelegenheidsbevordering

De raad heeft kennisgenomen van de meermalen uitgesproken conclusie dat de werkloosheid onder jongeren een verschijningsvorm is van de algemene werkloosheidssituatie, ook in die zin dat in geval van toenemende werkloosheid de werkloosheid onder jongeren onevenredig sterk stijgt en in geval van afnemende werkloosheid spoedig daalt. Daarom meent de raad dat het voor de positie van de jongeren in de eerste plaats van belang is, dat het algemene beleid voor herstel van de werkgelegenheid wordt voortgezet en zo mogelijk geïntensiveerd, welke noodzaak de overheid o.a. in de Nota inzake de selectieve groei van 9 juni 1976 heeft genoemd. Voor zover dit algemene beleid naar groeperingen kan worden gespecificeerd, vraagt de raad aandacht voor de effectiviteit van de genomen en nog te nemen maatregelen ten aanzien van jongeren. In samenhang daarmee zal de aandacht ook moeten uitgaan naar sectoren en regio's waarin de jongerenwerkloosheid hoger en hardnekkiger is dan elders, zonder daarbij de arbeidsmarktpositie van andere categorieën uit het oog te verliezen. Naast verbetering van de algemene werkgelegenheidssituatie acht de Raad een aantal op de categorie jongeren betrekking hebbende specifieke maatregelen wenselijk.

2. Bijzondere aandacht voor jongeren zonder werk

Bijzondere aandacht voor jongeren die hun arbeidsloopbaan met werkloosheid aanvangen of reeds na korte tijd van werken zonder werk zijn geraakt komt de raad gerechtvaardigd voor. Zoals in het rapport is uiteengezet, bevinden de jongeren zich in een startfase, waarin zij voor het eerst met het arbeidsleven in aanraking komen. Werkloosheid betekent voor jongeren een breuk in de fase van geleidelijke overgang van onderwijsleven naar arbeidsleven, dus in een gevoelige periode van heroriëntatie. Werkloos beginnen kan de arbeidsmotivatie nadelig beïnvloeden en het zelfvertrouwen aantasten. De

op school verworven kennis en vaardigheden die onmiddellijk praktische toepassing behoeven, kunnen door werkloosheid verloren gaan. Naarmate de werkloosheid langer duurt gaan (ook) de jongeren meer en meer tot de moeilijk plaatsbaren behoren en lopen zij de kans voor lange tijd tot het marginale arbeidsaanbod te worden gerekend, met name indien zij na het verlaten van de school niet tijdig voldoende beroepservaring hebben kunnen opdoen.

Op grond van deze overwegingen dringt de raad aan op vergroting van de inspanning die werkloosheid onder jongeren zo mogelijk voorkomt en anders zo snel mogelijk opheft. Als algemeen beleidsdoel zou moeten gelden dat geen enkele jongere langer dan een als normaal te aanvaarden zoekperiode onvrijwillig werkloos mag blijven.

3. Aanpassingsproblemen vraag en aanbod bij jongeren

Een deel van de problematiek van jongeren op de arbeidsmarkt is toe te schrijven aan factoren die de aanpassing tussen de vraag naar het aanbod van arbeid belemmeren. Bij jongeren zijn dat in de eerste plaats belemmeringen die samenhangen met het verschil tussen de door hen aangeboden bekwaamheden en de voor de vervulling van vacatures gevraagde bekwaamheden. Op grond van het rapport kan worden geconstateerd dat sommige jongeren moeilijker aan de slag kunnen komen doordat hun opleiding te gering is geweest of te weinig op beroepsarbeid is gericht dan wel doordat ze nog weinig of geen ervaring in het arbeidsleven hebben opgedaan om voor bepaalde vacatures in aanmerking te kunnen komen. Dit probleem doet zich vooral voor bij jongeren met uitsluitend algemeen voortgezet onderwijs, met een onvoltooide vervolgopleiding of zonder enige vervolgopleiding.

Met het oog daarop vraagt de raad met nadruk om voortzetting en verbetering van de voorzieningen die de afstand tussen aangeboden en gevraagde bekwaamheden kunnen overbruggen. Hij noemt:

- a. de schakelcursussen bij het beroepsbegeleidend onderwijs ten behoeve van jongeren die bijzondere risico's lopen, zoals zij die hun opleiding niet hebben voltooid of alleen algemeen voortgezet of voorbereidend wetenschappelijk onderwijs hebben gevolgd. Deze cursussen zouden op ruimer schaal en voor meer beroepen gegeven moeten worden;
- b. de regeling die met behulp van een subsidie aan de werkgever de aanstelling en opleiding van jeugdige schoolverlaters stimuleert, waarvoor een arbeids- en een leerovereenkomst moet worden aangegaan *);
- c. de regeling die een loonkostensubsidie aan de werkgever verstrekt indien deze een jongere werkloze plaatst. Deze regeling zou niet pas na zes maanden werkloosheid, maar reeds na drie maanden toepassing moeten kunnen vinden. Opgemerkt is dat bezien moet worden of differentiatie van het subsidiebedrag naar type bedrijf (grootte van het bedrijf; mate van arbeidsintensiviteit) overweging verdient;
- d. de regeling die de werkgever een bijdrage in de kosten geeft indien deze een praktijkopleiding geeft volgens leerovereenkomst, terwijl niet aan het arbeidsproces wordt deelgenomen (pseudo-arbeidsplaats);
- e. de regeling die een subsidie geeft aan de werkgever indien deze op enigerlei wijze arbeidsplaatsen verbetert. In dit geval gaat de gedachte vooral uit naar verbeteringen in de arbeidssituatie, die de kloof tussen vraag en aanbod voor jongeren kunnen overbruggen. Hierbij wordt ervan uitgegaan dat vertegenwoordigers van werknemers op adequate wijze bij de begeleiding worden betrokken.

*) In dit verband moge worden verwezen naar de adviesaanvraag over de leer- en arbeids-overeenkomst, die de minister van Sociale Zaken tot de Stichting van de Arbeid heeft gericht.

Voorts meent de raad dat het van grote betekenis zou zijn, indien steeds meer leerlingen van uiteenlopende onderwijssoorten in de gelegenheid zouden worden gesteld tijdens of direct na hun schoolopleiding een goede stage in het arbeidsleven te volgen. Ook op andere wijzen zouden scholen (leerlingen) meer contacten met het arbeidsleven moeten onderhouden, ten einde meer inzicht te krijgen in de werkelijkheid van de beroepsuitoefening en in verschillende mogelijkheden voor een arbeidsloopbaan. Te denken valt aan voorlichtingsmateriaal en excursies. Leren zal voor een deel participierend leren moeten worden.

Eveneens bepleit de raad regelmatig contact – op plaatselijk en regionaal niveau – tussen onderwijsinstellingen en bedrijven en op landelijk niveau tussen onderwijsorganisaties en organisaties van het bedrijfsleven.

Tevens zou het eerder aantrekken van jongeren dan strikt nodig is door werkorganisaties die daartoe financieel en organisatorisch in staat zijn een mogelijkheid kunnen zijn voor een overbrugging van de afstand tussen vraag en aanbod.

Eveneens hecht de raad waarde aan uitbreiding en verbetering van de beroepvoorziening en beroepskeuze-advisering, zowel in de schoolperiode als in de beginfase van de arbeidsloopbaan en in de eventuele periode van werkloosheid. De werkloosheidsperiode zou benut kunnen worden voor het geven van voorlichting over beroeps- en studiemogelijkheden, mede met behulp van oriënterende bezoeken aan arbeidsorganisaties. Activering van activiteiten ter zake in het kader van de arbeidsvoorziening in de sociaal-culturele begeleiding van werkloze jongeren vanuit verschillende instanties behoeven een zinvolle taakverdeling en coördinatie, alsmede voldoende geschikte medewerkers. De coördinatie behoeft nadere bestudering, waarbij de rol van het gewestelijk arbeidsbureau moet worden bekeken.

In verband met de veralgemening van het beroepsonderwijs, dat meer beroepsvoorbereidend onderwijs is geworden, moeten het leerlingwezen en andere vormen van praktijkopleiding een brug slaan naar de specifieke eisen van de beroepsarbeid. Uitbreiding en intensivering van de praktijkopleiding verdienen overweging, waarbij zeker ook bekeken moet worden in hoeverre tegemoet kan worden gekomen aan de organisatorische en financiële bezwaren, bijvoorbeeld door overheidssubsidies of -garanties. Verdere verbreiding van het stelsel van leerlingbouwplaatsen en invoering van vergelijkbare voorzieningen in andere sectoren zijn eveneens een belangrijk punt van overweging.

4. Bevordering van plaatsing van jongeren

Naarmate de werkloosheid langer duurt, is het moeilijker een werkloze naar het arbeidsleven te bemiddelen. Dit geldt ook voor jongere werklozen. Daarom moet volgens de raad worden getracht langdurige werkloosheid te voorkomen. Naar zijn oordeel kan dit onder meer door veelvuldiger toepassing van de regeling tijdelijke arbeidsplaatsen en de 30%-loonkostensubsidieregeling op jongeren dan nu geschiedt. Dit veronderstelt dat de voorwaarde, dat de jongere reeds zes maanden werkloos is, dient te vervallen dan wel moet worden teruggebracht tot drie maanden. Voor zover prioriteit wordt toegekend aan andere regelingen, moet daarvan worden afgezien.

De raad beschouwt de interimmaatregel voor jeudige werklozen als een belangrijke voorziening om jongeren tijdelijk een arbeidsplaats te bieden bij een niet-commerciële instelling. Vanuit deze startpositie kan uitzicht worden geboden op een duurzame arbeidsplaats. Daarom vindt hij verdere uitbreiding van deze voorziening van groot belang.

Ook zouden meer jongeren tijdelijk geplaatst kunnen worden op uitzendbasis, bijvoorbeeld via de aan gewestelijke arbeidsbureaus gelieerde uitzend-

stichtingen, ten einde hun duurzame inschakeling in een normaal dienstverband te bevorderen.

Voorts zou nagegaan kunnen worden hoe de plaatsing in deeltijdfuncties bevorderd kan worden indien jongeren daarvoor belangstelling hebben.

Evenals bij eerdere gelegenheden, pleit de raad voor intensivering van de arbeidsbemiddeling met behulp van een kwantitatief en kwalitatief adequate personeelsbezetting en betere werkmethoden op de arbeidsbureaus. Onder die voorwaarde ontstaat ruimte voor de begeleiding van die categorieën jongeren die geringe plaatsingsmogelijkheden hebben.

De raad dringt erop aan dat verlenging c.q. invoering van plaatsingsbevorderende maatregelen voor jongeren tijdiger door de overheid worden bekendgemaakt en van kracht zullen blijven gedurende de per leerovereenkomst geldende opleidingsduur.

5. Inschakeling van werkloze jongeren

Uit verschillende delen van het land blijkt dat werkloze jongeren zich graag beschikbaar stellen voor allerlei vormen van werkzaamheid in het vlak van de maatschappelijke dienstverlening, opbouwwerk e.d. om zinvol bezig te kunnen zijn. Het betreft hier doorgaans activiteiten die anders niet verricht zouden worden, omdat er onvoldoende financieringsmiddelen zijn of omdat de uitkeringen ingevolge de Werkloosheidswet, de Wet Sociale Werkvoorziening en de Rijksgroepsregeling Werkloze Werknemers beëindigd of verminderd zouden worden. De Sociale Verzekeringsraad bestudeert op het ogenblik in hoeverre werklozen activiteiten mogen verrichten met behoud van hun uitkering. De raad acht het van belang voor de motivatie van de jongeren en voor hun maatschappelijke integratie op ruimer schaal werkloze jongeren in te schakelen voor nuttige bezigheden.

6. Onderzoek

De Werkgroep Arbeidsmarktanalyse wijst er zelf enkele malen op dat haar rapport niet over alle belangrijke vraagpunten voldoende informatie en/of verklaringen geeft. Daarom acht de raad het van belang dat nader onderzoek meer gegevens aan het licht brengt. Hij denkt aan belangrijke aspecten als:

- a. de invloed van het minimumjeugdloon op de werkgelegenheid voor jongeren;
- b. de invloed van de partiële leerplicht op de werkgelegenheid voor jongeren;
- c. de voorkeuren resp. bezwaren van jongeren ten aanzien van aspecten van arbeidssituaties en de mogelijkheid daaraan tegemoet te komen;
- d. de effecten van arbeidstijdverkorting, deeltijdarbeid en vervroegde pensionering op de werkgelegenheid voor jongeren, alsmede de daarvoor bestaande mogelijkheden en de daaraan verbonden kosten;
- e. de omvang, verschijningsvorm en achtergronden van de werkloosheid onder jongeren in andere landen.

Tot slot verwijst de raad naar het verslag van de openbare vergadering van de Raad voor de Arbeidsmarkt, dat bij het secretariaat kan worden opgevraagd.